

LAISVĖ

BALANDIS

1979

Dr. Jonas Grinius
PERDAUG JAUNIMO ORGANIZACIJŲ?

Antanas Musteikis
TAISYKLĖS IR IŠIMTYS

P. Algis Raulinaitis
VLIKAS SUNKUMUOSE

Antanas Saulaitis, SJ
**LIETUVIŠKOS VEIKLOS ATEITIES
PERSPEKTYVOS**

Aleksandras Štromas
**ASMENINĖ ATSAKOMYBĖ IR
TOTALITARINĖ VISUOMENĖ**

"Į Laisvę" vedamieji
**KODĖL TAIP ĮVYKO?
NEPRIKLAUSOMYBĖS DVASIA**

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ TARYBA

P. Algis Raulinaitis, Tarybos prezidiumo pirmininkas
1501 Riverside Drive
Burbank CA 91506, USA

Edmundas Arbas, Tarybos prezidiumo sekretorius
306 — 22nd Street
Santa Monica, CA 90402, USA

Juozas Ardys, JAV ir Kanados LFB centro valdybos pirm.
Bloomington, Illinois

Vytautas Aušrotas, Weston, Ont., Kanada

Dr. Zigmas Brinkis, Tarybos prezidiumo narys, Los Angeles, Calif.

Dr. Kęstutis J. Čeginskas, Europos LFB pirmininkas,
Muenchen, Vokietija

Kun. Viktoras Dabušis, Paterson, New Jersey

Dr. Kęstutis K. Girnius, Muenchen, Vokietija

Juozas Kojelis, “Į Laisvę” red., Santa Monica, Calif.

Linas Kojelis, Washington, D.C.

Antanas Sabalis, Woodhaven, New York

Dr. Rozalija Šomkaitė, So. Orange, New Jersey

Rankraščiai, nuotraukos ir knygos siunčiamos redaktoriaus adresu:
747 — 23rd Street, Santa Monica, CA 90402

Užsakymus ir prenumeratos mokestį siųsti administracijos adresu:
Jonas Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305

Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėje Valstybėje ir Kanadoje —
\$7.00, kitur — \$5.00.

Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais,
nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

Spaudžia TĖVŲ PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

Nr. 75(112)
1979 — BALANDIS

POLITIKOS ŽURNALAS

T U R I N Y S

Skaitytojų žodis	2
Aleksandras Štromas: Asmeninė atsakomybė ir totalitarinė visuomenė	5
Antanas Musteikis: Taisyklės ir išimtys	20
Antanas Saulaitis, SJ: Lietuviškos veiklos perspektyvos	30
Diskusijos	39
Kova dėl laisvės visus įpareigoja	50
Dr. Jonas Grinius: Perdaug jaunimo organizacijų?	54
Zenonas Prūsas: Pastabos dėl LFB Credo	56
P. Algis Raulinaitis: Vlikas sunkumuose	57
Trys pavyzdžiai	61
Kūrybos vakaras	64
Vt. Vt.: Prof. Vardžio knygą pasitinkant	68
“Į Laisvę” vedamieji	72

“Į LAISVĘ” — lietuvių politikos žurnalas.

Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai.

“Į LAISVĘ” (TOWARD FREEDOM): Lithuanian magazine of politics,
published three times a year by the Friends of the Lithuanian Front.

Juozas Kojelis, Redaktorius / Editor

747 — 23rd Street

Santa Monica, CA 90402

Jonas Prakapas, Administratorius / Circulation Manager

14 Thelma Drive

Bakersfield, CA 93305, USA

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Pataisytinos klaidos

Mano straipsny "Maskvos karas prieš LKB Kroniką" (IL Nr. 73), 1978 rugs, yra klaidų, kurių nėra mano rankrašty. Greičiausiai tai korektūros klaidos, kurias betgi prašau atitaisyti. Paminėsiu tik porą. Pysl. 11 minimas žurnalas Commonwealth. Žurnalo pavadinimas yra Commonweal. Tai yra neblogai žinomas JAV katalikų žurnalas. Pysl. 5, 13 eil. žodis "valdovas" pakeistinas į vadovas.

"Į Laisvę" skaitau su dideliu dėmesiu ir džiaugiuosi žurnalo aktualumu. Lnkui geros sėkmės ir ateityje.

Vytautas Vardys
Norman, OK

Tęskite darbą

Laikykites stipriai šiemis, 1979-tiems metams, prasidėjus. Tęskite tų nepapras-tai naudingą spaudos darbą.

S. Lozoraitis, Jr.
Roma, Italija

Esame įpareigoti bendrauti

Visi esame Dievo vaikai, sutverti į Jo paveikslą ir panašumą. Kaip asmeninis, taip ir bendruomeninis gyvenimas turi būti paremtas Evangelija. Dievo Tautoje visi esame įpareigoti bendrauti vieni su kitais Šventoje Dvasioje ir turimomis dovanomis vieningai siekti gyvenimo pilnatvės. Deja, daugelis piktojo suvedžioti savivaliauja. Klaidingu galvo-jimu bei elgesiu teisybę užgniaužia ne-teisingumu ir įneša į pasaulį nesantaiką, kuri dabartiniais laikais jaučiama visose gyvenimo srityse. Ką mes darome?

Prie šio laiškučio pridedu 25.00 dol. vertės čekutį.

Prel. Pranciškus Juras
Putnam, Conn.

Klestėti ir ištesėti

Gėriuosi Jūsų leidžiamo žurnalo gyvu-mu. Gyvenant toli nuo tėvynės, sunku per daugel metų ištverti ir pasilikti jautriais tiems reikalams, kurie ir mums, ir pavergtam kraštui vis yra gyvybiški. Linkiu toliau klestėti ir ištesėti.

Kun. Gediminas Kijauskas, SJ
Cleveland, Ohio

Numerio deimančiukai

"Į Laisvę" nr. 74 (111) T. Venclovos ir K. K. Girniaus straipsniai labai geri — tikri deimančiukai. Gerai, kad parodo-te tuos, kurie bando kenkti Lietuvii Bendruomenei.

Vaclovas Butkus
Great Neck, N.Y.

Malda veda į vienybę

Jūsų žurnalo skaitytojų žodyje radau nepasitenkinimo, kad kan. V. Zakarauskas meldėsi susirinkime, kurs buvo sušauktas atsiskyrusios liet. bendruomenės. Neaišku, ar galėjo būti čia jo didelė kaltė.

Krikščioniškos idėjos turėtų ateiti į visus susirinkimus. Jei tokių susirinkimų vadai nori tokių maldų, tai dar geriau. Malda gali vesti mus prie vienybės, meilės.

Kun. Jonas Velutis
Chicago, Ill.

Reakcija pozityvi

Atėjo žurnalo "Į Laisvę" 1978 gruodžio mėn. numeris. Jo laukiau. Savo oponen-tų esame visai koneveikiami ir plūsta-mi, tad buvo įdomu kaip žurnalas į tai reaguos. Reakcija pozityvi ir teigiama. Skaitytojai paorientuojami, bet nesilei-džiama į tuščių ir bergždžių polemiką, nes ji, mūsų sąlygomis, neduotų jokios naudos.

Gaila, kad pats jau nebegaliu skaityti, tad ir mano akiračiai vis siaurėja. Bet stengiuosi nuo gyvenimo neatsilikti, tad rūpinuos susipažinti bent su pagrindiniais dalykais. Džiaugiuosi žurnalo "Į Laisvę" pozityvia mintimi, korektiška polemika ir teigiama informacija bei orientacija. Gerai žinau, kad to pasiekti nelengva, užtat pastangos nusipelno nuoširdaus dėmesio ir paramos.

Stasys Barzdukas,
Cleveland, Ohio

Eina su laiku

Negaliu nepadėkoti už gražią, kultūringą, neatsiliekančią besikeičiančiame, greitu šuoliu pirmyn skubančiame gyvenime "Į Laisvę".

Viktoras Palūnas ir šeima
Akron, Ohio

Nuo laiko atsilieka

"Į Laisvę" laikraščiu pradėdu apsi-vilti. Jums trūksta laiko dvasios pajau-timo, to šuniško jausmo, kuomet juntai, kad Jūsų vadovaujamas žurnalas neat-iinka esamos tikrovės. Norit ar nenorit, esamas idealistinis pasaulis jau praėjo, o jūs dar pučiate į tą pačią dūdą. Naujas pasaulis, kuris velnišku greičiu atidunda, nematomas nei iš vieno jūsų rašytojėlio . . . Gal jaunoji karta nuplėš tą idealistinį šydą nuo jūsų akių.

J. Kirša
Mulgrave, Australija

Linkėjimai ir auka

Mielieji "Į Laisvę" leidėjai ir bendra-darbiai, rodos ir mes tą pačią kasdieni-nę duoną uždirbame tuo pačiu laiku, bet Jums poilsio valanda liekia trumpa. Garbė Jums visiems. Tėvynės meilė jūsų širdyse tur būt dvigubai didesnė už mūsų.

JAV LB Vakarų apygardos valdyba linki Jums ištvermės ir palaimos. Ta pa-čia proga ir mes norime prisidėti prie Jūsų darbų nors kuklia auka — 25 dol.

Antanas Adomėnas, kasininkas
Santa Monica, Calif.

Padedą susiorientuoti

"Į Laisvę" žurnalas labai padeda lie-tuvių išeivijai susiorientuoti mūsų tau-tinės misijos keliuose ir darbuose. Mano nuoširdus linkėjimas, kad "Į Laisvę" ir ateityje skleistų geras idėjas ir pateiktų planų ilgalaikiam tautiniam gyvastin-gumui išlaikyti ir kad laužytų žalingą konservatizmą — per lėtą persiorienta-vimą į geresnį išeivijos susiorientavimą.

Br. Juška
Kenosha, Wis.

Padariau netaktą

Praėjusiame "Į Laisvę" numeryje, ne-žinodamas visų faktų, neatsargiai palie-čiau dr. Nemicką, p. Čekienę ir p. Ka-volį. Tegu jų bylų sprendžia teismas. Savo netaktiškų pasielgimų apgaile-stauju.

Balys Brazdžionis
Chicago, Ill

Laukiamas ir skaitomas

Ne tik paskutinis, bet ir kiekvienas "Į Laisvę" numeris mūsų namuose lau-kiamas ir su įdomumu skaitomas. Iš-tvermės!

Leonardas Šimkus
Clark, N.J.

Nesiaurinti Lietuvos ribų

"Į Laisvę" nr. 74 buvo ypač įdomus ir aktualus. Išskirtinai patiko Tomo Venc-lovos straipsnis. Tik abejočiau jo suges-tija, kad, atkuriant nepriklausomą Lie-tuvą, neturėtume siekti visų lietuviškų žė-mių, nes, jo nuomone, didelės nelietu-vių arba nelietuviškai kalbančių žmonių masės sudarytų neišsprendžiamą pro-blemą.

Toks jo galvojimas, manau, yra tipiš-kas lietuviškas kuklumas. Jo pavyzdžiai apie Lenkiją ir Austro-Vengriją yra klai-dinantys. Tos valstybės turėjo užgrobty svetimų žemių. Mes čia gi kalbame apie atgavimą savų žemių, kurių istorijos bė-gyje dėl įvairių priežasčių netekome.

Taip pat pasiūlyčiau žurnalui panagrinėti klausimą, kokios politinės partijos būtų kurtinos išlaisvintoje Lietuvoje. Senosios partijos rėmėsi ideologiniais pagrindais, sudarydamos sąlygas prasiveržti žmogaus fanatizmui, pykčiui ir primityvumui. Atrodo, kad tektų pagalvoti apie anglosaksiškus principus ir juos pritaikyti Lietuvoje.

Jonas Stelmokas
Landsdoun, PENN

Nuo viršelio iki viršelio

Noriu specialiai padėkoti už aktualų T. Venclovos straipsnį. Iš mano prenumeruojamų maždaug tuzino žurnalų tik „Į Laisvę“ perskaitau nuo viršelio iki viršelio.

Dr. Zenonas Prūsas
Chillicothe, Ohio

Trumpesnių straipsnių

Gruodžio numeryje (Nr. 74) man labiausiai patiko T. Venclovos straipsnis. Susidariau puikų vaizdą apie dabartinę Lietuvos demografinę padėtį. Linkiu, kad ir ateityje „Į Laisvę“ straipsniai vis būtų tokie geri ir aktualūs, bet, kad kiek galima, ir trumpesni bei labiau kondensuoti. Prie geriausių norų ima ir pritrūksta laiko visus juos perskaityti, kada dar yra „Aidai“, „Lituanus“, knygos, amerikiečių ir profesinė spauda šalia aibės visuomeninių darbų ir darbelių.

Bronius V. Krokys
Rochester, N.Y.

Kad daugiau skaitytų

„Į Laisvę“ nr. 74 (111) rodo žurnalo augimą. Patrauklūs vidurinės kartos autorių straipsniai: T. Venclovos — gyva žinių versmė apie Lietuvą, Kęstučio Girniaus — durų atvėrimas į Maceinos socialinę filosofiją.

Idėjos ir darbai, lietuviško gyvenimo aktualijos, skaitytojų pasisakymai,

ilustracijos — visa tai žurnalų darbo patrauklų. Tik kaip daugiau jaunosios ir vidurinės kartos skaitytojų patraukti?

E. Ribokienė,
Brockton, Mass.

Nekeisti žurnalo paskirties

„Į Laisvę“ nr. 73 turi daug įdomių straipsnių ir su malonumu galima skaityti nuo pradžios iki galo. Tik jau angliškos citatos Juozo Brazaičio straipsnyje kažin ar Pietų Amerikos lietuviams yra suprantamos bei reikalingos. (Red. — Citatos nesuprantama kalba iš tikro yra skaitytojui sunkus balastas, tačiau šiuo atveju, kaip dokumentiniame straipsnyje, buvo neišvengiamos). 74-me numeryje man įdomiausias buvo T. Venclovos straipsnis Lietuvos demografinės padėties klausimu.

Mano manymu, politikos žurnalo „Į Laisvę“ pobūdžio nei paskirties keisti nereikėtų. Norintieji daugiau pasiskaityti apie pasaulio lietuvių gyvenimų bei jų veiklą turėtų prenumeruoti PLB valdybos leidžiamą „Pasaulio Lietuvį“.

Vladas Venckus
Maracay, Venecuela

Prenumeruoti ir skaityti

Lietuvių politikos žurnalas „Į Laisvę“ yra geriausias šiame krašte. Viskas yra aktualu, įdomu ir miela skaityti. Jis siejolasi ne asmeniniais ar grupiniais reikalais, kurie dažniausiai pagrįsti labai žalingais pasiožiavimais ir tuščios didybės manija, bet gyvybiniais mūsų reikalais — lietuvių išlaikymu ir Lietuvos laisvinimu. Jame atsispindi krikščioniškai suprastas teisingumas ir meilė savo kraujo broliui ir sesei. Todėl šis žurnalas su ilgesiu laukiamas. Toks yra ir 1978 gruodžio numeris (Nr. 74). Išskirtinai įdomūs ir visuomenei žinotini faktai ir siūlomos idėjos randamos LFB CREDO, Lietuviškoji vienybė, Trys akcentai, 25-ji jub. ir kt. Iš

(Nukelta į 67 psl.)

ASMENINĖ ATSAKOMYBĖ IR TOTALITARINĖ VISUOMENĖ

ALEKSANDRAS ŠTROMAS

Atsakomybės pagrindai

Atsakomybė visada yra surišta tikrai su *veikimu*, t.y. su tam tikrais veiksmais ar su neveikia, kai yra pareiga veikti. Atsakomybė negali kilti už mintis ar net už objektyviai neišreikštus kėslus, kaip ir už simpatijas ar antipatijas tam tikram veikimui. Tai gi, nėra atsakomybės be veiklos ir ne už veiklą. Veikimą gali atlikti tik konkretus asmuo ar konkretūs asmenys, t.y. asmenų grupės. Kaip žinoma, ne tik žmonės, ne tik paskiri individai yra laikomi asmenimis. Žmonės, individai yra vadinami *fiziniais asmenimis* ir jie sudaro tik vieną asmenų grupę. Yra ir antra asmenų grupė, kuri vadinama *juridiniais* ar *moraliniais asmenimis*, ir prie kurių priskaitomos įvairios organizacijos, tame tarpe ir valstybė. Juridiniai asmenys už savo veikimą atsakingi jiems priklausančiu turtu (valstybei pvz. uždedamos reparacijos ar priteisiama atlyginti padarytą žalą), tam tikru savo padalinių veiklos susiaurinimu, suspendavimu ar net likvidavimu (pvz. valstybės demilitarizacija) ir savo egzistencija aplamai. Tai yra juridinio asmens atsakomybės ribos, virš kurių už juridinio as-

mens veikimą atsako jau fiziniai asmenys, — tie, kurie veikė juridinio asmens vardu ar paveldimu. Kiekvieno taip veikusio fizinio asmens atsakomybės ribos nustatomos jo paties veikimo ribomis. Už juridinio asmens veiksmus negali tokiu būdu atsakyti tie jo nariai, — fiziniai asmenys — kurie betarpiškai nedalyvavo tame konkrečiame veikime, už kurį juridinis asmuo dėl vienos ar kitos priežasties neša atsakomybę. Valstybės piliečiai, pavyzdžiui, neneša automatiškai atsakomybės už savo valstybės veiksmus, jeigu jie patys betarpiškai tų veiksmų neatliko. Lygiai taip pat tenka vertinti ir kitų organizacijų narių atsakomybę už organizacijos veiklą. Pavyzdžiui, Niurnbergo Tribunolo sprendimu, pripažinusiu nacių partiją nusikalstama organizacija, kiekvienas tos partijos narys nebuvo laikomas automatiškai atsakingu už visus partijos nusikaltimus, o tik už tai, ką pats betarpiškai buvo atlikęs. Tai gi, nėra automatiškos fizinių asmenų atsakomybės už juridinio asmens, kurio jie yra nariai, veikimą. Tuo labiau nėra ir negali būti vieno asmens atsakomybės už kitų asmenų veikimą tik dėl

to, kad jie yra surišti kokiais nors saitais — šeimyniniais, geografiniais, tautiniais, religiniais, kultūriniais, istoriniais.

Tačiau asmenį negalima laikyti atsakingu už bet kurį jo veikimą. Atsakomybei atsirasti reikalinga, kad asmuo veiktų *laisva valia*, t.y., kad jis galėtų laisvai pasirinkti savo veikimo būdą bent tarp dviejų galimų veikimo variantų. Tokie atvejai, kai žmogaus valios laisvė lygi nuliui, kai ji pilnai eliminuota, yra išimtiniai ir gana reti. Labiausiai sudėtingi atsakomybės prasme yra atvejai, kai žmogaus laisva valia yra ribota, kai nėra gero pasirinkimo tarp prieinamų jam veikimo variantų. Tam tikrais (toli gražu ne visais) atvejais asmens valios laisvės ribotumas pagimdo situaciją, kurioje asmuo už savo veikimą laikomas neatsakingu. Žmogaus mintis sukonstravo bent tris tokius atsakomybę pašalinančius asmens veikimo atvejus:

1. *Būtinoji gintis*, būtinoji todėl, kad ji negali viršyti pačios ginties ribų, pereidama, pvz., į kerštą, užpuolimą ir pan.

2. *Krašutinė būtinybė*, kai asmuo neturi galimybės išgelbėti didesnės reikšmės vertybių, nesužeisdamas ar nesunaikindams mažesnės reikšmės vertybių. Pvz., į krašutinės būtinybės sąlygas stato vyriausybės teroristai.

3. *Prievarta*, kai išorinės jėgos, stambesnės už to asmens jėgas, verčia asmenį elgtis ne sulig

jo laisva valia, bet sulig tų išorinių jėgų valią ir kai pasidavimas tokiai prievartai įtelpa į būtinąsias ginties ar krašutinės būtinybės rėmus.

Būtinios ginties ir krašutinės būtinybės situacijose asmuo veikia savo laisva valia, kuri yra ribota išorinių aplinkybių, o prievartos atveju asmuo veikia svertima valia, kuriai pasiduoda, stengdamasis išvengti sankcijų bei kitokių pasekmių, kurios būtų sunkesnės, jo vertinimu, nei jo priverstinio veikimo rezultatai.

Valios laisvės ribotumas visais kitais atvejais laikomas nuo atsakomybės neatpalaiduojančiu, tačiau atsakomybės laipsnis priklauso nuo valios laisvės laipsnio. Ribota valios laisvė apriboja proporcingai ir asmens atsakomybę. Kiekvienoje visuomenėje asmens valios laisvė yra tuo ar kitu laipsniu ribota, tačiau totalitarinėje visuomenėje, kur į asmenį žiūrima kaip į paprastą valstybės valios vykdytoją, kur jo valios laisvė yra ignoruojama ir iš anksto sutapatinama su valstybės valia, kur kiekvienas asmens laisvos valios pasireiškimas, jei jis su valstybės valia nesutampa, yra traktuojamas kaip nusikaltimas ir iššaukia skaudžias represijas, asmens veikimas visais atvejais priartėja prie būtinąsios ginties, krašutinės būtinybės ar prievartos situacijų, o kartais su jomis pilnutinai sutampa. Todėl asmens atsakomybė už veikimą totalitarinės vi-

suomenės sąlygose turi būti vertinama pagal šiuos situacinius kriterijus. Čia labai svarbus momentas todėl, kad žmonės Lietuvoje ir Tarybų Sąjungoje apamai bando kone visais atvejais traktuoti save kaip veikiančius ne laisva valia, o valstybei verčiant, tuo atleisdami save nuo atsakomybės už tokius veiksmus, nes būk tai didesnė jėga — vis major — tarybinė valstybė — priverstė juos tuos veiksmus atlikti. Asmuo yra vis tik moralinis sutvėrimas ir jis stengiasi, kad ir ribotos laisvos valios situacijoje, veikti nepažeisdamas savo moralinio kodekso ir sulig šiuo kodeksu visgi kažką naudingo atlikti. Jeigu asmuo visiškai nepaiso savo moralinio kodekso, pasiteisindamas tuo, kad, deja, negalėjo sekti jo nuostatais dėl valstybės ar panašios jėgos prievartos, jis neišvengiamai peržengia ir būtinąsios ginties bei kraštutinės būtinybės situacijų ribas, tampa aklu svetimos (pvz. valstybinės) valios vykdytoju ir turi atsakyti už tokius, kad ir prievartos situacijoje atliktus savo veiksmus. Netgi veikdamas kaip valstybės ar bet kokios kitos didesnės už save jėgos agentas, žmogus netampa robotu, nepraranda savo laisvos valios ir gali pasirinkti tarp atsisakymo veikti ir veikimo, o pasirinkęs veikimą — ir tarp atskirų veikimo variantų. Betgi, veikdamas net ir kaip paprastas tokios jėgos robotas, asmuo visgi yra atsakin-

gas už savo veikimą, nes jis laisva valia save surobotino, nusamenino. Traukdami tokį asmenį atsakomybėn, mes jį vėl suasmeninam, pakeliam į aukštesnę žmoniškumo pakopą ir tuo padedam jam atgauti savo integralumą bei orumą.

Tuo klausimu šiandieną jau yra sukaupta nemaža patyrimo. Pirmaujanti vieta čia, tur būt, priklauso denacifikaciniam patyrimui Vokietijoje, kai tiems asmenims, kurie dalyvavo masinėse žudynėse arba kurie vykdė nacių valdžios pavedimu egzekucijas koncentracinėse stovyklose ir panašiai, nebuvo leidžiama pasiteisinti tuo, kad jie buvo paprasti kareiviai ar pareigūnai ir vykdė tik savo vyriausybės ar viršininkų įsakymus. Jiems buvo pasakyta, kad yra tam tikri tarptautiniai visų dorų žmonių pripažinti principai, kurių laužyti nevalia net ir tada, kai atsisakymas juos sulaužyti gresia asmens laisvei ar net gyvybei. Savo laisvę ir gyvybę reikia saugoti bei tausoti, tačiau jų vardu negalima naikinti aukštesnių už jas vertybių, kaip antai, kitų žmonių laisvės ar gyvybės. Žinoma, visi veiksmai, atlikti ribotos valios laisvės sąlygose, turi iššaukti ir ribotą atsakomybę. Negalime automatiškai pasakyti, kad nėra skirtumo tarp pilnos valios laisvės ir nepilnos. Tačiau ribotos valios laisvės dingstimi pilnai atsipalaiduoti nuo atsakomybės taip pat negalima.

Taikant, vienok, savo elgesiui nuosavą moralinį kodeksą ir juo nustatytą vertybių skalę, yra įmanoma, net esant totalitarinės valstybės tarnyboje, dalyvauti jos prievartos primestų amoralių veiksmų atlikime taip, kad tas dalyvavimas atitiktų būtinosios ginties ar kraštutinės būtinybės situacijų kriterijus. Šiuo atveju tarnyba totalitarinei valstybei gali būti atsakomybės (ir net aukštesnės už ją) prasme pilnai pateisinta.

Werneris Heisenbergas, vokiečių elementarinių dalelių fizikas, atsiminimų knygoje apie savo mokslinę veiklą Hitlerio laikais Vokietijoje rašo: totalitarinėje visuomenėje, kokia buvo nacių Vokietija, aiškiai pareikšti savo tikrą valią, savo nusistatymą, savo nuomonę būtų buvę tolygu savižudybei. Rezultatas — atsidursi konclageryje; žūsi ar ne, bet tikrai būsi iš visuomenės pašalintas ir jau per tai negalėsi josios paveikti. O jei negalėsi visuomenės paveikti, tai tokiu atviru pasireiškimu nusižengi tai visuomenei; likdamas joje, galėtum ją veikti teigiama kryptimi ir joje įgyvendinti tam tikrus savo laisva valia pasirinktus nusistatymus. Heisenbergas teigia, kad totalitarinėje visuomenėje galima būti naudingu tik esant jos sistemos viduj, tik įsijungus į ją, tik veikiant joje, o per tai veikiant ir ją. Pašalinti save iš tos sistemos yra morališkai lengviausia, nors ir fiziškai sun-

kiausia dalia. Ir Werneris Heisenbergas toliau rašo apie tai, kaip jisai, vadovaudamas vienai iš stambiausių fizikos laboratorijų Vokietijoje, tą principą įgyvendino.

— Aš labai gerai žinojau, — pasakoja jis, — koku keliu reikia eiti atominiams ginklams padaryti. Bet aš nėjau tuo keliu, o dariau uraninius katilus, per kuriuos niekada atominės bombos sukurti negalima. Aš sabotavau projektą, bet per tai aš daug daviau nacių Vokietijai. Aš daviau jai kai kurių naujų energijos šaltinių, tam tikrų kitų privilegijų, kurių aš jiems faktiškai duot nebūčiau norėjęs, bet atominio ginklo aš jiems nedaviau. — Tai ir yra kraštutinės būtinybės situacija, kai antraeiliais rezultatais pridengiamas pagrindinio pikto projekto sabotavimas. W. Heisenbergo pavyzdys rodo, kad normalus, teigiamas elgesys totalitarinėje valstybėje pilnai įmanomas, jei elgiamasi taip, kaip paprastai moralūs žmonės elgiasi, normalioje visuomenėje papuolę į kraštutinės būtinybės sąlygas.

Panašiai elgėsi ir "Novyj mir" žurnalo redaktoriai Maskvoje, kai tam žurnalui vadovavo Aleksandras Tvardovskis. Kartais jie atspausdindavo kai ką, ko Centro komitetas reikalaudavo, bet kam jie patys ypatingo polinkio neturėjo. Bedarydami taip ir tinkamai naudodamiesi Tvardovskio autoritetu, jie sugebėjo atspaus-

dinti visą plejadą puikių rusų literatūros veikalų, jų tarpe ir kai kuriuos Solženicyno apsakymus. Įdomu, kad ir autoriai, kurie norėjo pasireikšti per “Novyj mir”, irgi elgėsi panašiai. Solženicyno atsiminimų knygoje “Kaip teliukas badėsi su ažuolu” pasakojama, kad jisai buvęs paruošęs bent kelis “Ivano Denysovičiaus” variantus. Autorius pats save cenzūravo, nes jo pagrindinis vertybinis tikslas šiuo atveju buvo bet kuriame, kad ir kukliausiame, varijante (žinoma, neįeinant į kompromisus su savo sąžine) užtikrinti šio veikalo atspausdinimą “Novyj mir” žurnale, kad kuo didesnis žmonių skaičius galėtų tą knygą perskaityti. Tas jam, kaip žinia, ir pavyko.

Panašiai elgiasi Lietuvoje ir taip vadinami “konservacininkai”, t.y. žmonės, kurie aktyviai bendradarbiauja su tarybų valdžia, bet stengiasi, panaudodami savo oficialią padėtį valdžios aparate, mokslinėse institucijose arba kitose Tarybų Sąjungos oficialiose įstaigose, pirmoje eilėje išsaugoti tautos kultūrinės, ūkinės bei gamtinės vertybes. Tie žmonės, žinoma, vykdo visus Maskvos pavedimus, bet vykdo juos taip, kad tikrieji Lietuvos interesai per daug nenukentėtų, o kartais net ir laimėtų. Taip elgdamiesi, jie taip pat veikia kraštutinės būtinybės situacijoje. Įdomu, kad tie asmenys, kurie Tarybų Sąjungoj jungiasi

pasipriešinimui prieš valdžią į pagrindines organizacijas (tokias kaip pvz. “VSCHSON’as”), tarybinio gyvenimo paviršiuje būtinai reiškiasi kaip lojaliausi savo šalies piliečiai, kad nepatrauktų saugumo organų dėmesio ir per tai nepastatytų į pavojų tos pasipriešinimo organizacijos, kuriai jie priklauso.

Laisva valia yra būtinas, bet visgi pats savaime dar irgi nepakankamas pagrindas atsirasti atsakomybei už asmens veikimą. Asmuo pats turi dar sugebėti nešt atsakomybę už savo veikimą, t.y. būti *atsaknus*. Vaikai ir nepilnapročiai nėra atsaknūs, nes jie neatiduoda sau pilnos ataskaitos už tai, ką daro, stokoja adekvataus savo veikimo ir jo pasekmių pobūdžio supratimo. Taigi atsaknumas yra dar vienas svarbus elementas, kuris riboja asmens atsakomybę už tai, ką jis atlieka.

Ir pagaliau yra dar viena riba — tai asmens *kaltė*. Ką reiškia kaltė? Ji yra asmens psichinis santykis su veikimu, kurį jis atlieka. Jeigu žmogus adekvatiškai supranta, ką jis daro, ir tiksliai žino, ką jis nori padaryti, kaltės problema nekyla. Žmogus yra kaltas: jo sąmonė buvo adekvati veikimui, o veikimas adekvačiai išreiškė jojo valią. Tačiau toli gražu ne visada taip yra. Kartais žmogus, tinkamai nesiorientuodamas konkrečioje situacijoje, gali klaidingai suprasti savo veiksmų

popūdį ir nesugebėti suvokti tų ar kitų pasekmių, kurias jo veikimas iššaukė ar galėjo iššaukti. Ir tada žmogus nėra atsakingas už šias pasekmes. Jo veikla gali būti žalinga, bet jis už padarytą žalą nebus atsakingas, nes neteisingai suprato, ką daro, o todėl veikė nekaltai. Anglų teisėj į kiekvieną veikimą žiūrima iš dviejų pusių: kaip į *actus reus*, t.y., veikėjo veikimą, ir kaip į *mens rea*, t.y. veikėjo mintį — tai, kaip jis suvokė savo veikimą. Kai tiedu sutampa, problemų nėra, bet kai nesutampa, kai nustatyta, kad *mens rea* yra kitoks, negu *actus reus*, veikėjas atsako tik už tą savojo akto (*actus reus*) dalį, kuri buvo aprėpta jo sąmonės (*mens rea*) ir tik taip kaip ji jojo sąmonės buvo suvokta (tačiau jokių būdu neišsėinant už paties akto ribos). Kaltės klausimas yra bene sudėtingiausias asmens atsakomybės pagrindimui ir jo ignoruoti jokių būdu negalima. Jeigu mes ignoruosim šitą momentą ir trauksim atsakomybėn atsaknų asmenį vien tik už tai, kad jis laisva valia atliko objektyviai žalingą veikimą (t.y. nenustatytim, kad jis tiksliai suprato savo veikimą taip, kaip jis objektyvioj tikrovėj pasireiškė), tai mes teisme nekaltą asmenį, taikysime jam tai, ką teisininkai bei etikai vadina *objektyviu įkaltinimu*.

Taigi, visa, kas pasakya, rodo, kad atsakomybės klausimas yra gana sudėtingas. Čia aš išdės-

čiau tik bendrą keturių pagrindų atsakomybei atrasti koncepciją: 1) atliktas veiksmas, 2) laisva valia, 3) atsaknumas ir 4) kaltė. Tačiau ir to, tur būt, pakanka, kad suprastume, jog švaistytis, kaip mes kartais mėgstame, atsakomybės primetimu yra neatsakinga iš esmės. Atsakomybė kyla už veikimą, tik už veikimą, bet toli gražu ne už kiekvieną savo atliktą veikimą asmuo gali būti laikomas atsakingu. Tam reikia dar daug papildomų sąlygų. Negalima būti atsakingu už veikimą, atliktą ar veikėjui neturint valios laisvės, ar jam esant neatsakniui asmeniu, ar nesuvokiant savo veikimo bei jo pasekmių taip, kaip šie pasireiškė objektyvioje tikrovėje, kitaip sakant, už nekaltą veikimą.

Kolektyvinės atsakomybės problema

Iš aukščiau išdėstytų pozicijų gan absurdiškai atrodo *kolektyvinės atsakomybės* samprata, sulig kuria asmenys atsako už tą ar kitą veikimą net ne todėl, kad jie tą veikimą patys atliko, bet todėl, kad tą veikimą atliko kiti asmenys, surišti su jais tam tikrais saitais — šeimyniniais, tautiniais, religiniais ar bet kokiais kitais. Čia bandoma išplėsti atsakomybę pagal asociaciją asmenims, to veikimo ne tik neatlikusiems, bet gal apie jį ir nieko nežinojusiems.

Kolektyvinė atsakomybė, atsakomybė pagal asociaciją, yra su-

rišta su kita labai pavojinga samprata, kuri paprastai vadinama *kaltės prezumpcija*. Jei konkrečių asmenų, atlikusių tam tikrą veikimą, nerandama, tai automatiškai bandoma primesti atsakomybę už tą veikimą tam tikrai grupei, kurios nariai arba buvo kelis kartus pastebėti panašius veiksmus atlikę, arba bent buvo galvojama, kad jie juos yra atlikę. Ir tada labai nesunku apkaltinti bet kurį tokios konkrečios grupės narį už šį veikimą, net ir stokoiant įrodymų. Samprotaujama, kad jei priklausai tokiai žmonių grupei, tai jau, tur būt, greičiausiai ir būsi šį darbą atlikęs (pavyzdžiui, kai čigonas apkaltinamas vagyste, niekas labai ir neklausia įrodymų). Kolektyvinė atsakomybė ir kaltės prezumpcija yra dvi sampratos, einančios dažniausiai kartu; ir abi šios sampratos yra visiškai pagrįstai civilizuotos žmonijos atmetos.

Kaip tik šiomis sąvokomis ir yra pagrįstos visos totalitarinės sistemos. Šių sistemų visa veikla paremta įsitikinimu, kad kažkokia tai konkreti žmonių bendrumą yra atsakinga už visas žmonijos bėdas ir kad žmoniją galima pataisyti bei šioje žemėje sukurti tobulą visuomenės sąrangą, jeigu tokia žmonių bendrumą bus eliminuota, išnaikinta arba kitaip kaip nors sutvarkyta. Naciams, kaip žinoma, tokia žmonių bendrumą buvo žydai; komunistams — buržujai, dvarinin-

kai, buožės, visi, kas daugmaž pasiturinčiai, tvarkingai gyveno. Kiekviena totalitarinė sistema ar totalitarinis sąjūdis turi nuosavą atpirkimo ožį. Šiuolaikiniai totalitariniai sąjūdžiai Afrikoje būtent taip traktuoja baltąją rasę, o panašūs sąjūdžiai JAV ir Anglijoje — spalvotąsias rases. Principas čia vienas ir tas pats. Kaip teisingai pastebėjo Tomas Venclova: “Kas išskiria kurią nors žmonių grupę — tautinę, religinę, klasinę, bet kurią — ir nejaučia jokių vidinių saitų su ja, tas iš tiesų ruošia pogromą, koncentracijos stovyklą, totalitarinį režimą.” (Žydai ir lietuviai, “Akiračiai”, 1977 / Nr. 1).

Mano požiūriu, nepriimtinas personalinės atsakomybės sampratos ir tas pobūdis, kuris kartais pasireiškia ginče apie žydų ir lietuvių santykius lietuviškos spaudos organuose. Jei tauta ar bet kuri kita žmonių grupė negali būti atsakinga už paskirų jos narių veikimą, netenka klausinėti ir ginčias apie Lietuvos žydų, kaip bendrumos, atsakomybę už veiksmus tų atskirų Lietuvos žydų, kurie nuėjo tarnauti tarybiniam okupantui ir dalyvavo jo veiksmuose, nukreiptuose prieš lietuvių tautą ir jos pagrindinius interesus. Ir ne tik todėl, kad okupantui tarnavo ne vien žydai, ir net ne tik dėl to, kad nukentėjusių nuo okupanto rankų tarpe buvo neproporcingai daug Lietuvos žydų, bet pirmoj eilėj dėl to, kad joks kolektyvas ne-

gali būti atsakingas už atskirų savo narių veikimą, jei toks kolektyvas buvo sudarytas ne tam, kad šį veikimą drauge atliktų. Šiuo požiūriu būtų daugiau prasmės kalbėti apie kompartijos narių ir jos padėjėjų kolektyvinę atsakomybę, tačiau ir duotuoju atveju atsakomybė turi būti individualizuota, o ne bendrai preziumuojama visam tam kolektyvui ir tuo pačiu kiekvienam jo paskiram nariui. Toli gražu net ne kiekvienas kompartijos narys gali būti laikomas atsakingu iš anksto už visus kompartijos, kaip organizacijos, nusikaltimus.

Tas pat taikytina ir lietuvių tautai, kurią būtų visiškai absurdiška laikyti kaip tokią atsakingą už paskirų jos narių veiksmus, dalyvaujant žydų naikinime nacių okupacijos metu. Ir vėlgi ne tik todėl, kad lietuvių tarpe buvo daug asmenų, kurie, rizikuodami savimi ir savo šeima, gelbėjo žydus, kurie karštai atsiliepė į ano meto tautos pranašo Bernardo Brazdžionio šūkį:

Šaukiu iš amžių: — Ateities ne-
vertas,

Kas dabarties nedrįso tautai nešt,
Kas posūnių žaizdas, širdy atvertas,
Išdegino liepsna veidmainiškos

ugnies;

ir ne tik dėl to, kad nuo nacių nukentėjo ne vien žydai, bet ir labai daug lietuvių, o todėl, visų pirma, kad negalima kaltinti tautos už paskirų jos narių veikimą. Atsakomybė tenka asme-

nims, nusikaltusiems bolševikinių ir nacių okupantų tarnyboje, už jų konkrečiai atliktus veiksmus šioje tarnyboje, nepriklausomai nei nuo jų tautybės, nei nuo jų asmeninių ar grupinių savybių.

Šia prasme aš negaliu sutikti su mano bendraminčio, kolegos bei seno draugo Tomo Venclovos pasisakymais lietuvių atsakomybės už žydų žudymą klausimu. Savo jau minėtame straipsnyje jis rašo: “Niekas pasaulyje nepakeis to fakto, jog 1941 m. birželio pabaigoje lietuviai lietuvių minios akivaizdoje naikino bejėgius žmones . . . Todėl aš, lietuvis, esu įpareigotas kalbėti apie lietuvių kaltę. . . Jeigu tautą laikysime viena didžiule asmenybe (o betarpiškas jutimas sako, jog tokia personalinė pažiūra yra vienintelė vertinga bei teisinga moraliniu požiūriu), tai ši asmenybė aprėpia visus tautos narius — ir tiesuolius, ir nusikaltėlius.” “Atsakyme Žuvin-tui” (“Akiračiai” 1978, Nr. 4) jis šią mintį tęsia toliau. Pripažinęs, kad atsakomybė tenka visai tautai, visai genčiai už savo narių veiksmus, jis netgi eina toliau, sakydamas, kad atsakomybė nesibaigia ties savo genties riba: “Atsakomybė nesibaigia ties savo genties riba ... Jei ką nors reikšmingo padarė prancūzas ar ispanas — tai viena, bet jei lietuvis — *man* tai kas kita, nes tarsi ir aš pats tai padariau . . . jeigu nusikalto lietu-

vis, tai kažkokia labai gilia prasme ir aš pats nusikaltau.”

Manau, kad Tomas sutiks su manim, jei perkelsiu jo pasisakymuose tam tikrus akcentus ir pervesiu jo tezes iš kolektyvinės tautos atsakomybės sampratos ribų į vieninteliai priimtina asmeninės atsakomybės sampratą.

Visiškai suprantama ir natūralu, kad šeimoje, kaip ir tautoje, savo narių elgesiu susirūpinama daugiau nei pašalinių asmenų. Tačiau toks padidintas susirūpinimas kyla ne iš kolektyvinės atsakomybės už atliktą savo šeimos ar tautos nario veikimą, o iš specialios pareigos savo šeimai ar tautai jausmo, iš pareigos rūpintis pirmoje eilėje jų moraline sveikata, tuo, kad būtų padaryta viskas, jog panašaus pobūdžio elgesys tavo šeimyniniame ar tautiniame kolektyve nebegalėtų pasikartoti ar bent taptų minimaliai įmanomu. Savo šeimoje ar tautoje kiekvienas žmogus yra surištas su kitais žmonėmis specialaus artimumo saitais, o be to jis yra daug įtakingesnis, daug geriau informuotas ir gali daug daugiau nuveikti, nei už jų ribų, o iš čia ir tas padidintas susirūpinimas, tas specialios pareigos jausmas. Šeimyniniam ar tautiniam kolektyvui jo nario smerktini veiksmai yra pavojaus ženklas, bylojantis, jog būtina savo tarpe imtis ryžtingų priemonių, kurios leistų eliminuoti tokių smerktinų

veiksmų recidyvus.. Pareiga šeimai ar tautai yra todėl teigiamo pobūdžio ir nekintamo dydžio; ji gali būti paskatinta tam tikrais įvykiais, bet keistis iš esmės, peraugdama į kolektyvinę atsakomybę už jos narių elgesį, negali jokia būdu.

Iš šių pozicijų žiūrint, aišku, kad jeigu Lietuvos visuomenėje atsirado tam tikras skaičius tarybinio okupanto kolaborantų ir kad Lietuvos žydų bendruomenė davė iš pradžių gal ir neproporcingai didelį tokių kolaborantų skaičių, tai tas faktas turi kelti susirūpinimą visiems Lietuvos visuomenės nariams, — žydams ir lietuviams, — o šiuo konkrečiu atveju, žydams, tur būt, daugiau nei lietuviams. Tai, kad reaguodami į šį faktą, kai kurie lietuviai leido sau nediskriminuotai naikinti žydus, o taip pat ir ne žydų tautybės komunistus bei aplamai bendradarbiauti su naciais, t.y. vėlgi būti svetimų okupantų kolaborantais, taip pat turėtų kelti bent nemažesni Lietuvos visuomenės susirūpinimą tam tikrų savo tautos sluoksnių dvasinio brandumo stoviu, socialiniai-psichologine padėtimi savo tautoje aplamai. Toks susirūpinimas įpareigoja aktyviai svarstyti tų reiškinių svarumą, reikšmę bei įtaką ir imtis veiksmų šių reiškinių recidyvams išvengti ateityje, bet jokia būdu negali kelti tuose veiksmuose betarpiškai nedalyvavusių asmenų, o tuo labiau visos tau-

tos atsakomybės. Čia nereikėtų reaguoti iš esmės kitaip, kaip paprastai reaguojama į savo visuomenėje įvykdomus kriminalinius nusikaltimus, kai jie įgyja masinį ar itin žiaurų pobūdį. Jie irgi liečia visus, gyvenančius šioje visuomenėje, jie irgi skatina svarstyti nusikalstamo elgesio priežastis, pobūdį bei lyginamąjį svorį visuomenėje ir imtis veiksmų nusikaltėliam sudrausti bei nusikalstamumui sumažinti, bet už juos niekas, išskyrus tuos, kurie šiuos veiksmus atliko, atsakingu nelaikomas. Taigi, asmeninės atsakomybės samprata gali pilnai išspręsti visus tuos klausimus, kurie rūpi Tomui Venclovai, kai jis kalba apie kolektyvinę tauto atsakomybę, turėdamas greičiausiai omeny tautinio pareigingumo, pirmaeilio susirūpinimo savo tauta jausmą. Ryšium su tuo reikėtų kiek plačiau apsistoti ir ties asmeninės atsakomybės funkcijų problema.

Asmeninės atsakomybės funkcijos

Visų pirma, traukiant konkrečius asmenis atsakomybėn "išreiškiamas neigiamas ir smerkiamas požiūris į jų elgesį ir tuomi kolektyviai nuo šitokio elgesio atsiribojama. Kaltindami tuos, kurie dalyvavo smerktinoje veikloje, mes morališkai nuo jų atsiribojame ir kaip kolektyvas, neigiamai tokią veiklą vertindami, patys dvasiškai apsišvari-

name. Ogi slėpdami smerktino pobūdžio veiklą ir jos atlikėjus, padėdami pastariesiems išvengti atsakomybės, mes kaip ir solidarizuojamės su blogiu ir tuo pačiu trukdome tautos dvasiniam apsivalymui, stabdome jos moralinį augimą. Čia aš tik kartoju vieną iš minčių, skelbiamų Solženicyno "Archipelage", kur jis teigia, jog būtina patraukti atsakomybėn visus Stalino budelius, kurie šiandieną gauna pensijas ir sau ramiai gyvena, bet ne jiems nubausti ar atsikeršyti, o iškelti aikštėn jų darbus ir juos įpersonifikuoti. Anot Solženicyno, be tokio akto neįmanoma apvalyti dvasinę krašto atmosferą, žengti bet kokią reikšmingesnę žingsnį pirmyn laisvės link. Sunku su tokia pažiūra nesutikti.

Antra, taikant asmeninės atsakomybės principą, tiksliai nustatoma ta tikroji tautos ar kitokios žmonių bendrumos narių proporcija, kuri tuos ar kitus smerktinus darbus atliko. Parodydami tokiu būdu, kiek žmonių mūsų tautinio kolektyvo narių tarpe gali būti laikomi atsakingais už savo smerktiną veiklą, mes tiksliai nustatome savo tautos dvasinės sveikatos stovį ir tuo įgyjame galimybę imtis veiklių bei racionaliai pagrįstų priemonių jam pagerinti.

Trečia asmeninės atsakomybės funkcija yra ta, jog faktai, turintieji neabejotinos istorinės bei visuomeniniai-politinės

reikšmės, per tokį asmeninės atsakomybės pagrindais vedamą procesą yra nuodugniai bei objektyviai nustatomi, o per tai tiksliau atkuriama istorinė tiesa, kuri kiekvienai tautai būtina kaip savęs pažinimo veidrodys ir kaip nepamainomas įrankis grįsti teisingesniais pagrindais savo tolimesnės istorijos kelius.

Pavyzdžiui, šiandieninėje Lietuvoje turėtų kelti didelį susirūpinimą totalinė neapykanta rusams, kuri, esant atitinkamoms sąlygoms, gali vėl iššaukti pogrominio pobūdžio pasireiškimus. Tuo jau šiandieną reikėtų rimtai susirūpinti, stengiantis kuo plačiau aiškinti, jog rusai, kaip tauta, už tarybų valdžios nusikaltimus nėra atsakingi, jog jie ir patys, gal netgi daugiau už kitus, yra nuo jos nukentėję.

Taigi, asmeninės atsakomybės funkcija yra pajungta didesniam, negu ji pati, tikslui. Ji tarnauja tam, kad galima būtų išryškinti bei iškelti viešumon susikaupusį mūsųose blogį ir per tai jį palaipsniui naikinti. Kartu su tuo, kaip neparadoksalu, atsakomybė teigiamai pasitarnauja ir pačiam jojon patrauktam asmeniui. Ne kerštas, ne susidorojimas, ne atpildas tam, kas blogai pasielgė, turi būti atsakomybės pradas ir tikslas. Šv. Jono Evangelijoje pasakyta, kad blogis šviesoje negali išlikti, kad šviesos spindulyje jis išnyksta. Atsakomybės pagrindinis tikslas, jos prasmė ir yra ta, kad blo-

gis būtų iškeltas viešumon ir per tai padarytas nekenksmingu. Jeigu gi mes naudosisime atsakomybę kaip keršto ar susidorojimo su kaltininkais įrankį, susilauksime tik dar daugiau pykčio, dar daugiau noro atkeršyti, dar daugiau įtūžio. Mes faktiškai pasunkinsim padėtį, padidinsim blogį ir nei vienos problemos neišspręsim konstruktyviai. Todėl asmeninės atsakomybės funkcija nusikaltusio asmens atžvilgiu turi būti taip pat konstruktyvi, kaip ji yra visuomeninio kolektyvo bei tautos atžvilgiu. Jos pagalba žmogus turi būti pakeltas į tam tikrą moralinę aukštumą. Juk nacistinis ar stalininis budelis nėra pilnavertis žmogus. Jis neleido sau pakilti iki asmenybės lygio, nes laikė, kad vyresnybė, kurios pavestas jis veikė, yra svarbesnė už jį patį, už jo nemirtingą dvasią, kuri viena tik ir įgalina priimti atsakingus sprendimus; pagaliau, svarbesnė ir už jo sielą, kurią jisai tai vyriausybei pilnai pardavė. Už tai, kad pavertė save paprastu valdinės institucijos robotu, jis privalo atsakyti, nes visgi jis, kaip ir kiekvienas žmogus, bent potencialiai yra asmenybė ir tik nuo jo vieno valios priklausė, ar ta jo asmeniškumo potenciali funkcija pasireiškė. Taigi, priversdami budelį atsakyti už savo veiksmus, mes lyg tai vėl pakeliame jį iki pilnavertės asmenybės lygio ir tuo darome jam garbę. Kartu su tuo mes nunei-

giame jo praeitį, nuprasminame jo buvusį viršininkavimą, paniekiname jam oficialiai suteiktą anais laikais pelningą bei garbingą budelišką statusą, su kuriuo jis save, priešingai visiems žmoniškumo dėsniams, pilnai sutapatino. Tačiau tam, kad galima būtų pasiekti tokį kaltininko suasmeninimo efektą, atsakomybė turėtų būti pajungta tik kovai su blogiu ir neturėtų implikuoti jokių asmenį degraduojančių sankcijų. Todėl aš, visur, kur tik įmanoma, griežtai pasisakiau prieš mirties bausmę, prieš bado režimą kaliniams, prieš bet kuriuos fizinius bei dvasinius kankinimus, prieš visą tai, kas atsakomybės institute neturi konstruktyvios prasmės, kas yra grynai padiktuota keršto, noro susidoroti su nusikaltusiu asmeniu.

Blogio šaltinio nereikia ieškoti pačiame individe. Kiekvienas individas yra sukurtas pagal Dievo atvaizdą, bet, apsunkintas pirmapradės nuodėmės, jis gali pasiduoti įvairiom pagundom ir tapti per tai blogio agentu, jo instrumentu. Pats blogis glūdi ne paskirame žmoguje, o žmonių bloguose santykiuose bei tuos blogus santykius įkūnijančiose institucijose. Čia Šėtonas gali pilnai įsiviešpatauti, — ogi pilnai įsiviešpatauti konkrečiame asmenyje jam niekada nepavyksta. Juk normalūs, nepatologiški individai paprastai siekia savo gana aiškiai suprantamų tikslų: fizinio

saugumo, materialinės gerovės, asmeninės laisvės, platesnių galimybių kuo sėkmingiau veikti savo šeimos, artimųjų, tautos, o paskui ir visų kitų žmonių labui. Siekdami šių tikslų, jie sušina į konkurenciją su panašių tikslų siekiančiais kitais asmenimis bei jų kolektyvais, o jau iš to tarpo jų kartais kyla ir konfliktiniai santykiai. Šių konfliktinių santykių pagrindu ilgainiui susidaro ir juos atstovaujančios institucijos, prie kurių žmonės noriai jungiasi, nes patys vieni yra per silpni, kad galėtų pakankamai sėkmingai siekti savo tikslų. Visa tai normalu normaliose sąlygose, kuriose viešpatauja žmonėms priimtini įstatymai ir jais užtikrinama taika. Čia yra tvirtas veikimo ir atsakomybės už jį matas ir žmogus žino, kada jis savo tikslų siekia teisingai, o kada ne. Kitaip būna nenormaliose sąlygose, kur atsakomybės matas ar jos tikimybė sumažinta. Čia žmogus ir gali lengvai pasiduoti pagundai. Kaip buvo, pavyzdžiui, New Yorke, kai ten sugedo elektra ir susigundžiusios nebaustinumu minios žmonių pradėjo grobstyti krautuvėse bei sandėliuose sukrautas vertybes. Taip būna ir tada, kai žmogus pasiduoda pagundai siekti savo tikslų, susidėdamas su platesnio masto nusikaltėlių organizacijom ar net jas kurdamas. Totalitarinėje valstybėje, kuri pati yra nusikaltėliška organizacija ir kuri pa-

verčia nusikaltimą norma, tokia pagunda pasidaro ypatingai stipri. Čia žmogus dažnai neturi kito pasirinkimo kaip pačiam būti persekiojamam ar persekioti kitus. Silpnos, baugščios sielos sunkiai atsispiria pagundai pasirinkti tokioje situacijoje persekiootojo vaidmenį ir dažnai leidžia sau nusiasmeninti, sutapti su totalitarinio smurto sistema, tapti jos įrankiais bei agentais. Taigi, blogio šaltinis ir šiuo atveju yra ne pačiame individe, o institucijoje, su kuria pagundai pasidavęs individas save sutapatina, deponuodamas jai savo asmenybiskumą. Taigi, kartoju, kovoti reikia ne prieš individus, o už juos, stengiantis likviduoti ar pakeisti sugebančias sugundyti žmogų blogiui institucijas, konstruktyviai sprendžiant blogį skatinančius žmonių konfliktinius santykius. Tam tikslui reikėtų pajungti ir asmeninės atsakomybės institutą. Taikos atstatymas, žmonių gerovės bei dorovės puoselėjimas per smerktinu veikimu padarytos žalos atitaisymą, paties traukiamo atsakomybės asmens orumo skatinimas — štai kokie turi būti tikrieji atsakomybės tikslai.

Iš tikrųjų, bet kuriame konflikte, bet kokioje problemoje, tame tarpe ir nagrinėjant atitinkamą nusikalstamą ar smerktiną veikimą bei jo rezultatus, reikia susikaupti pozityviems veiksams, kurių pasėkoje galėtų būti pašalinti neigiami ar nepageidau-

tini reiškiniai, atstatyta ar pataisyta tai, kas buvo sugriauta arba sugadinta. Kitais žodžiais tariant, pirmoje eilėje reikia kelti klausimą ne kiek kas kaltas ar netgi kas atsakingas, o kas darytina, kad žala būtų atitaisyta ir ateityje nusikaltimas nebepasikartotų. Šiam tikslui turi būti pajungtas ir pats kaltininkų bei atsakingų asmenų paieškis. Susikoncentravimas tik į kaltų asmenų paieškį yra iš esmės destruktivus, nes skatinamas kerštingumo bei noro susidoroti, kas gali tik dar labiau pagilinti padarytą žalą. Keršto ar atpildo motyvas turi todėl būti visiškai išjungtas iš atsakomybės sampratos. Atsakomybė turi būti asmeninė, bet ji neturi būti nukreipta prieš atsakingą individą, o tik prieš blogį, kurio nešėju šis individas tapo. “Budeliams irgi kartais būna baisu”, — rašė garsus rusų poetas ir disidentas Aleksandras Galičius, — “žmonės, pasigailėkite budelių!” Šių žodžių, samprotaujant apie atsakomybę, pamiršti negalima.

Tokiu būdu, asmeninės atsakomybės institutas leidžia mums, niekad nesitaikstant su blogiu ir esant su juo nuolatinėje konfrontacijoje, visada siekti susitaikymo su atskirais individais, jų grupėmis, klasėmis, tautomis bei rasėmis. Tik ieškant tokio susitaikymo, tik viešai pajungiant jam atsakomybės institutą, galima sėkmingai šalinti blogį bei jo pa-

sėkmės. O tai ir turi būti visų mūsų pagrindinis bendras tikslas.

*Atsakomybė pagal būsimuosius
Lietuvos įstatymus*

Šias mintis apie atsakomybę norėčiau pabaigai surišti su būsimos Lietuvos valstybės įstatymais. Ryšium su 1977 m. VLIK'o seimo priimta rezoliucija ruošti Lietuvos nepriklausomybinę programą, šis klausimas tampa itin aktualus.

Pirmas principas, kurį deklaruočiau atsakomybę liečiančioje šios programos dalyje, skambėtų tai: Lietuvos įstatymai nepripažįsta grupinės ar kolektyvinės atsakomybės. Nėra atsakomybės be veikimo, tačiau kiekvienas asmuo atsako tik už tą veikimą, kurį pats asmeniškai atliko, ir niekas negali būti laikomas net mažiausia dalimi atsakingas už veikimą, kurį atliko kiti asmenys.

Antras principas būtų kiek sudėtingesnis, nes jis liečia kolaborantų atsakomybės problemą. Bendradarbiavimas su okupantu turėtų neginčytinai kelti baudžiamą atsakomybę trim pagrindiniais atvejais, būtent:

1. Kai bendradarbiaujantis savo oficialioje veikloje, ar tai savo viršininkų nurodymu, ar tai savo paties iniciatyva, laužė formalius pačios tarybų valdžios įstatymus. Reikia prisiminti, kad daugelis tarybinių įstatymų dažnai tam tik ir egzistuoja, kad juos galima būtų cituoti propagandiniais tikslais, o ne tam, kad juos

taikyt kasdieninėj praktikoje. Tie pareigūnai, kurie laužė tokius tarybinės tikrovės fasadą dangstančius įstatymus, kurie pasidavė amoraliai, politinio cinizmo persunktai situacijai šaly, turi būti už tai pilnai atsakingi. Jie tikrai žinojo, ką daro, nes formaliai nusikalto požiūriu ir tos santvarkos, kuriai tarnavo.

2. Kai bendradarbiaujantis persekiojo, varžė ir skundė asmenis už laisvą žodį, tautinę ar religinę mintį, o taip pat už bet kuriuos kitus nesmurto pasipriešinimo okupacinei valdžiai veiksmus. Aš išjungiu smurtinį pasipriešinimą, nes čia gali būti pritaikyta aukščiau minėtos būtinios ginties ar kraštutinės būtinybės situacijos.

3. Kai bendradarbiaujantis dalyvavo bet kokiuose tarybų valdžios atliktų masinių egzekucijų veiksmuose.

Tai nėra išsamus atsakomybės už kolaboravimą su okupantu apibrėžimas. Jame apibūdinti tik neginčytini tokios atsakomybės pagrindai.

Trečias principas skelbtų, kad Lietuvos įstatymai laiko mirties bausmę taikos metu nesuderinama su žmoniškumu ir tautiniu solidarumu. Šis principas turėtų didelį humanizuojantį poveikį dabartinei Lietuvai. Jis padėtų užkirsti kelią spontaniškoms žudynėms, norint atkeršyti, suvedinėti sąskaitas. Mes turime tokią patyrimą iš 1941 metų ir nenorėtume jo pakartoti. Tą prin-

cipą paskelbus ir jį tinkamai propaguojant, poetui Brazdžioniui gal nebereikėtų vėl kreiptis į tautą su šūkiu: “Gana mirties, gana tulžies, gana!” ir “Nustokit keršyti, kad keršto kraujo dėmės nekristų praeiksmu ant jūsų vaikų vaikų”, — kaip jam tai teko daryti 1941 metais. Reikia, kad per tą principą būtų įsisąmoninta, jog Lietuvoje nėra vietos savivalei, jog tie, kurie to nusielpnė, atsakys prieš Lietuvos įstatymus visu jų griežtumu ir kad jokių būdu negalima žudyti žmonių taikos metu, kad to negali pateisinti joks Lietuvos įstatymas.

Ir, pagaliau, ketvirtas toks principas, kuris tą pačią mintį turėtų dar labiau pabrėžti, skelbtų, kad žmogžudystė, pagal Lietuvos įstatymus, yra sunkiausias nusi-

kaitimas, kuris negali būti pateisintas nei patriotiniais, nei jokiais kitais motyvais.

Žmogus Lietuvoje norėtų jau šiandieną jausti, kad jis atsako ne prieš tarybinius, o prieš būsimus Lietuvos įstatymus ir jam reikia padėti koreguoti savo veiksmus sutinkamai su jais. Todėl atsakomybės problemų gyvildinimui, ypatingai ta prasme, kuri padėtų eliminuoti tautos sąmonėje kolektyvinės atsakomybės sampratą ir užkirstų kelią naudotis atsakomybe kaip keršto bei susidorojimo įrankiu, turi būti skiriamas didesnis negu ligi šiol dėmesys kaip veikloje, nukreiptoje į kraštą, taip ir mūsų pačių vedamuose Lietuvos praeities, dabarties bei ateities problemų svarstymuose.

Tomo Venclovos pastaba

Man rodosi, kad mūsų ginčas su mielu bičiuliu Aleksandru Štromu didžiąja dalimi kyla iš semantinių ar terminologinių nesusipratimų. Kolektyvinė atsakomybė juridine to žodžio prasme man lygiai taip pat nepriimtina, kaip ir jam. Straipsnyje “Rusai ir lietuviai”, kuris buvo išspausdintas “Metmenyse”, pabrėžiau, jog kalbu ne apie kolektyvinę atsakomybę, o apie kolektyvinę sąžinę. Tur būt, niekas neneigs, jog vieno ar kito tautiečio, juo labiau didesnės — tegu ir neperdidžiausios — tautiečių grupės atlikti blogi darbai kelia ar bent turėtų kelti nerimą; netgi didesnį nerimą, negu kitataučio ar kitataučių grupės

blogi darbai. Tas nerimu jausmus, būtinas tautos saviauklai ir brendimui, ir yra kolektyvinė sąžinė. Jis maždaug sutampa ir su A. Štromo minimu specialios pareigos savo tautai jausmu. Labai blogas reiškinyje yra bandymai tų jausmų nuslopinti, kada “saviškiams” pripažįstama 100% teisybė s, o “svetimiesiems” verčiama kaltė. Kaip tik prieš tokį elgesį protestavau ir visada protestuosiu. Esminis dalykas čia yra pradėti nuo saviškių. Tikrai tauta, kurios inteligentija sugeba užimti Sittų pozicijų, gali morališkai tvirtėti ir augti. Esu tikras, kad A. Štromas šiuo klausimu su manimi sutinka.

(Nukelta į 67 psl.)

TAISYKLĖS IR IŠIMTYS

Ryšių su Lietuvos lietuviais problemą sprendžiant

ANTANAS MUSTEIKIS

Gera būtų turėti visagali gėrio raktą, kurs vien tik geras duris atrakinėtų ir įgalintų mus vien gėrį pasirinkti. Bėda tik, kad dažnai tose pačiose mūsų pasirinktose gėrybėse užtiksi priemaišų, kurias vadiname blogybėmis. Suraikai lietuviškos duonos kepalėlį su rūgštele, užkandi — skanu; staiga kriaukštelį, ir dantys atšimpa į priekpusią plutelę. Žinoma, dažnu atveju galima iš anksto nugrandyti suodžius ir anglį, bet ne visada. Kartais tenka atsisakyti medaus, kurs turi deguto priemaišų. Šitai ypatingai pabrėžiame mes — vakariečiai, principų žmonės. Gal todėl ir mūsų patarlė sako: neik su velniu riešutauti, nes prarasi ne tik krepšį, bet ir kelnės. Kita vertus, mūsų pasakos skatina galinėtis su piktaisiais ir neretai jaunylis brolis, paikučiu laikomas, apgauna raganą ar net patį velnią. Tad, apibendrinant, sunku pasakyti, kada vadovautis taisykle ir kada išimtimi. Gal gi, neužsisklendžiant kraštutinumuose, reikėtų dažniausiai elgtis pagal taisyklę, o kartais ir pagal išimtį.

Man rodos, kad panašaus pobūdžio yra ir amerikiečių pornografijos problema. Principe sutinkama, kad pornografija yra žalingas, tad baustinas dalykas,

tačiau pornografijos apsibrėžimas paliktas paskiroms bendruomenėms pačioms apspręsti. Ar nevertėtų ir mūsų bendruomenės sluoksniams galutinai apsispręsti, kad su velniu riešutauti pavojinga, bet nereikia kategoriškai smerkti tų, kurie jo labiau bijo ir su juo nesileidžia į mišką, ir tų, kurie jo mažiau bijo, tikėdamiesi išsaugosią savo kelnės ir, paikučiais pasivertę, pridarysą visokių eibių nelabajam?

Dabartinės problemos visai nebūtų, jei vadinamas “bendravimas su kraštu” ar “kultūriniai ryšiai” būtų tikri, t.y., paremti abipusišku atvirumu tiesai, gėriui ir grožiui. (Jei kas mano, kad tie “ryšiai” yra tikri, tai tepasiklausia tų šeimų, kurioms ir po 30-40 metų sovietinis “humanizmas” neleidžia susijungti.) Dabar gi savoje tėvynėje palikę lietuviai yra geriausiu atveju moderniški baudžiauninkai, totalitinės imperijos įkaitai, neturį vilties patekti į laisvę ir patapti sau žmonėmis, o privalą vaidinti priverstinio sovietinio piliečio rolę. Pabando toks “pilietis”, palaikydamas ryšius su giminėmis ar pažįstamais užsieny, apsieisti dovanomis, bet nudega, nes čia įsikiša lupikiška valdžia. Gauna neturtingas įkaitas iš užsienio

mėlynas kėlnes, vertas 10 dol., bet siuntinio atsiimti negali, kol išnaudotojiškai valdžiai neapmokės penkiagubai ar šešiagubai, nors ta priemoka gali būti viso mėnesio alga. Čia “ryšiai” tokie pat geri, kaip gera “darbininkų valdžia”. Ir iš antros pusės, savaime aišku, kad, ką privilegijuota raudonoji ponija nusiperka specialiose partinių krautuvėse, liaudiškas vargšas neprivalo nė žinoti; o apie tai pakalbėjęs gali užsidirbti dešimtmetį kalėjimo, taip sakant, “už valdžios šmeižimą”. Priimant valdžios prižiūrimus “ryšius”, teks viską versti aukštyn kojom, teikės meluoti per akis, melą kartoti kaip tiesą. O tie, kurie daiktus vadins tikraisiais jų vardais, ko gero, atsidurs psichiatrinėj ligoninėj, kur lengva ir sveikam patapti ligoniu. Tai viena medalio pusės, skatinanti uždarumą bei atsitvėrimą nuo blogio.

Iš antros pusės, toksai privertinas pilietis, turėdamas progos be komunistinių šnipelių pasikalbėti su savo tautiečiu iš laisvojo pasaulio, atsigaua, pasijunta vėl sau žmogum. Dar geriau, kai jis savo akimis pamato, kas per gyvenimas šiapus geležinės uždangos, tuose “supuvusiųose” Vakaruose. Tiesa, kad jis, praeidamas sovietine gatve, nė nemato propagandinių šūkių, nė negirdi atgiedotų giesmių apie didžias “komunizmo statybas”, — tiek visa tai jam yra įkyrėję! Tačiau tik tikri ryšiai su lais-

vais žmonėmis, nebijančiais savo šešėlio, sustiprina užgniaužtą sovietinio įkaito orumą ir ištvermę išsilaikyti žmogumi toje nužmogintoje aplinkoje. Tad tokio ryšio galimybės gali persverti principinį tautiečio nusistatymą neturėti jokių reikalų su priešpaudos atstovais, jų pakalikais ir kitais, kurie saugo vargšą imtinį.

Išdavikų visose visuomenėse visais laikais buvo, yra ir bus. Mes nežinome, po kuriuo stogu Morkai ir Alseikos gyvena mūsų tarpe, bet jie, nėra abejonės, kad “tebesidarbuoja”. (Yra faktas, kad kiekvienas iš užsieninio apsilankymo grįžtąs lietuvis išgirsta savo viešnagės “įvertinimą” iš saugumo.) Ligi to laiko, kol kam nors ims padai svilti, mes nežinuosime, prie kurių jie yra prisilieję. Dėl to tad ir tie, kurie perša ar turi įvairius ryšius su sovietų imtiniais, netgi ir su kairiaisiais partiniais, gali būti ar yra tokie pat patriotai, kaip tie, kurie iš principo nenori turėti nieko bendra su jais.

Literatūrinis bendravimas

Šia proga norėčiau sugrįžti prie sovietinės vaikų literatūros, išleistos pokario metais. Juk ir ji yra savotiškas ryšys tarp išeivijos ir tėvynėje likusių. Man teko peržiūrėti apie 175 vaikams skirtas knygas bei “sąsiuvinius” (mažutės brošiūrėlės) ir keletą dešimčių periodinių numerių. (Žr. “Naujasis sovietinis vaikas”,

I Laisvę, 1978 m. rugsėjis, 73 nr.) Suprantama, kad toji literatūra, kaip ir dažna kita, yra susijusi su gėriu ir blogiu, tiesa ir melu, grožiu ir purvu, ir apie ją mes turime įvairių požiūrių. Jie gali skaidytis pagal tai, kiek mes galime būti atviri ar uždari sovietinio Prokrusto lovoje sukirptam dažnam žodžiui bei minčiai.

Tėvynėje ir išeivijoje lietuviškas žodis yra ypatingai brangus, nes abiejuose regionuose jis vaidina podukros vaidmenį. Jau vien tas faktas, kad jis spausdinamas okupanto ar jam tarnaujančių įstaigų, gali ir privalo mus bauginti. Gi mokslinėje srityje ten jis jau visiškai užgujamas, nes moksliniai darbai privalo būti rašomi rusų kalba. Išeivijoje jis nyksta dėl kitų priežasčių: vyresnieji išmiršta, o jaunesnieji nebespėja sekti tėvų pėdomis. Ir vis dėlto galime suprasti ir pateisinti tuos, kurie nori aklinai užsidaryti nuo propagandinio žodžio (sovietinės literatūros), ir tuos, kurie visomis keturiomis perša “kultūrinius ryšius” su “kraštu”. Juk yra taip pat faktas, kad ir toje literatūroje pasitaiko išimčių, kurios išvengia melo. Taip pat pasitaiko, kad ir propagandiniame pasakojime — freudinio paslydimio dėka — įsispraudžia netikėta tiesa “tarp eilučių”. Tad ir žalos grasa turi savo ribas. Šimtu procentų atmesdami visa, kas ten spausdinama, išlaikytume gerą principą,

bet kažin ar tai aplamai reikštų mažesnio blogio pasirinkimą. Antra vertus, ir patys “bendrautojai”, be abejo, per toli nueina, kai, pavyzdžiui, pasigauna pusiau apgalvotą mintį ir perša padovanoti “kraštui” mokslinio pobūdžio knygas. Pilnai pagalvoję, gal ir suprastų, kad ir okupantui tenka biudžetą padalinti ne tik pragyvenimo, subversijos, partinio tuščiažodžiavimo ir panašioms išlaidoms padengti, bet ir užsieninėm knygom. Tad labai galimas daiktas, jog komunistai, patys mokėdami už brangias knygas, mažiau turės išteklių pasaulinei subversijai plėsti ir savajai liaudžiai spausti. Ir dar viena galimybė: dovanota knyga gali savo išvaizda prabangiai reprezentuoti Vakarams, taigi — pavojinga rodyti viešumai, todėl gali būti nusmerкта dūlėti “specialiuose fonduose”. Šiais atvejais kraštutiniai “bendrautojai” ir nenoromis gali pasitarnauti tik partijai.

Kraštutiniams “antibendrautojams”, verta kartais savo kritišką akį mesti ir į savo aplinką. Piktnaudžiavimo ir išnaudojimo yra ir Vakaruose. Dažna leidykla ir čia piktnaudžiauja laisve, spausdindama pornografinę, subversinę, ružavą, geltoną ir kitokią blogio literatūrą, makulatūrą ar reklamą, bet mes tos leidyklos neboikotuojame. (Neturime laiko ar noro gilintis į gausių leidyklų pažiūras.) Prirėikus, patys perkame tokios leidyklos

knygą. Kaip žinom, čia kiekvienas gyventojas gali laisvai atremti (jo nuomone) iškraipytus faktus ar mintis be baimės pakliūti į psichiatrinę ligoninę pagal sovietinį receptą. JAV yra, tarp kitko, garsios septynių seserų ekonomine galia. Tai septynios didžiosios naftos kompanijos, įsitvirtinusios keliuose kontinentuose; daugelio gyventojų nuomone, jos moka guviai išnaudoti masės žmonių, ir vis dėlto iš jų mes perkame kasdienį gazoliną ... Čia tučtuojau reikia pridėti pastabą, kad laisvi demokratiniai kraštai niekad tiek neišnaudoja savo gyventojų, kiek totalistiniai (komunistiniai, naciniai). Turint galvoje aukščiau išskeltus faktus, tenka apibendrinti, kad kraštutiniai „bendrautojų“ ir „antibendrautojų“ tarpe mus nuveda į akligatvį ir prieš mūsų norą priartina mus prie veidmainystės.

Programintų rašytojų tipai

Yra ir ten išimtinų rašytojų, kurie nepasiduoda partijos programinimui, o numeta į šiukšlyną privalomą „socialistinio realizmo“ plokštelę ir kuria pagal savo įsitikinimus. Žinia, juos tenka pasakų, miglotų alegorijų ar naujoviškų izmų formom pridengti, kad kvaili cenzoriai nesuprastų, o gudrieji — kad suvaikintų nesuprantančius; beje, užkietėję partiniai tokiu atveju taip nuvaidina vargšą rašytoją, kad tas visą amžių nešioja komunistų

raupsuotojo žymes. Manau, kad skaitytojas nereikalaus iš manęs pažymėti pavardžių tų, kurie nesilenkė totalistinei hidrai, bet sugebėjo prasmukti pro cenzūrą, išlikdami sau žmonėmis, nes tai būtų meškos patarnavimas.

Užtinki kartais, beskaitydamas sovietinę literatūrą, tokį iškreiptą tikrovės vaizdą, kad stebiesi, kaip galima taip meluoti. Ir dingteli mintis, kad rašytojas taip vaizdavo sąmoningai. Tada taip ir junti, kad toks rašytojas, tariamai remdamas sovietinį gyvenimo stilių ir niekindamas visa kita, šypsosi taip, kaip šypsosi tariąs paskutinį žodį meistras. Jis žino, kad išprusęs skaitytojas suvoks, jog tai parodija, negalimybė, kaip ir visas oficialusis sovietinis gyvenimas, pilnas išpūstų muilo burbulų. Cenzoriui gi kas, jis įpratęs aprobuoti iškamšas, jei tik jos knygoje nenukrypsta nuo partijos linijos. Jam nė į galvą neateis mintis, kad rašytojas ir iš jo juokiasi.

Yra ir tokių rašytojų, kurie „tarp eilučių“ išsitaria, jog komunistai yra blogi žmonės, o tikintieji geri. Tai paaiškėja, kai rašytojas leidžia savo veikėjui vaikui išsireikšti, jog toks ir toks yra netikintis žmogus, bet tikrai doras, o tuo tarpu kita mergaitė, kad ir tikinti, melagė. Juk čia peršasi išvada, kad didžioji tikinčiųjų dalis yra dori, tik išimtytys — nedori, o komunistams ateistams apamai tenka šlietis prie pastarųjų. Kitas rašytojas pa-

brėžia tariamą vaiko heroizmą, kai tas įstoja į pionierius. Esą, visur žmonės, atsigėžę į pionierių, keistai, pro langus, tvorų plyšius, iš už trobų kampų sekė jį ir piktai šnypštė. (Čia, žinoma, paaiškėja, kaip noriai ir savanoriškai lietuviai priėmė komunistines organizacijas!)

Dar kita rašytojų dalis atvaizduoja gana tikrus įvykius, bet sumaišo laikotarpius. Pavyzdžiui, aprašo nacimetį Lietuvoje ir komunistinius partizanus, kurie tariamai įsivelia į didžiules kautynes prieš vokiečius. Bet iš tikrųjų didžios kautynės (neminint sovietinės Rusijos ir vokiečių karo) vyko antruoju bolševikmečiu, ne nacimečiu, ir ne tarp rusų partizanų ir vokiečių, o tarp lietuviškų partizanų ir rusų kariuomenės bei jos pagalbininkų sribų. Savaime suprantama, kad „didžios“ kautynės gerai pasitarautų propagandiniam burbului, jog vokiečių okupacijos metu būta daugelio komunistinių partizanų, kai tikrovėje jų buvo menki skaičiai. Kad ir keista, bet kartais rašytojo troškimas ko nors gero prasikiša išvirkštine forma. Tada vaizduojamam vaikui leidžiama ligi nuobodumo kalte kalti iliuziją, jog „tarybinė Lietuva laisva“; skamba stačiai kaip iš mechaninės birbynės: „laisva“. Bet jeigu ten iš tikro būtų laisvė, niekam nė į galvą neateitų tą mintį kalte kalti, nes laisvė žmogui yra natūraliausias dalykas. Laisvė kaip oras, kurį kvė-

puoji, bet už tai jokiai valdžiai nesi dėkingas. Kitaip okupuotoje Lietuvoje. Ten ir už pavergimą reikia keliaklupsčiuoti prieš valdančią klasę.

Pagaliau esti ir tokių rašytojų, kurie tiki komunizmu kaip religija ir į tikrovę žvelgia primerktom akim. Tokie dažniausiai bus kilę iš šeimų, kurios nepriklausomoje Lietuvoje skurdo. (Žinia, toks rašytojas nežinos, kad didžioji komunistinių kraštų valdinių dalis tuo metu dar daugiau skurdo). Tokių šeimų vaikai gal ir geru pagrindu galėjo girtis ar skųstis, jog „pardavė vasaras“, tarnaudami piemeniu tiems, kurie dažnai tuo pačiu maistu ir vargu dalinosi, nors buvo savo žemės savininkai. Tik nežinau, kur daugiau gerovės ir teisingumo — tarnaujant piemeniu šiek tiek turtingesniai už tave ūkininkui ar kolchozininku totalistinei valdžiai. Iš blogo ūkininko gali pereiti pas geresnį; iš visagalės valdžios kolchozo lengviausia pereiti į kapus (nors dvi pamainas — raudonojo dvaro laže ir „savo“ žemės plotely — dirbdamas, kolchozininkas, sako, materialiai geriau gyvena nei miesto darbininkas). Blogiau, kai tokie šališki rašytojai turi talentą. Tai labai retos išimtys.

Aplamai galima teigti, kad programinti Lietuvos rašytojai vaizduoja ne tikrą, o dabartinį vaikų gyvenimą, vedantį į komunistinę ideologiją ne kūrybiniais pergyvenimais, o atvira propa-

gandinę retorika. Tad vargiai kas nors iš tos literatūros turės išliekamos vertės.

Literatūros poveikiai

Sovietinę (ar kokią kitą) literatūrą skaitant, kyla klausimas, ar ji privalo būti aukšto lygio, kad galėtų įtaigoti, veikti, reformuoti gyvenimą? Tiksliausias į tai atsakymas būtų šis: taip ir ne.

Išprusęs skaitytojas literatūroje ieškos meno, “grynojo meno”, meniško pergyvenimo ir pn. Tik tokiais atvejais jis leisis būti (ar bus) įtakojamas, paveikiamas. Ir kai tik jis pastebės, kad autorius nėra nuoširdus, o vaizduojąs dirbtinius jausmus ir siekias grubių pamokymų bei propagandinių tikslų, knygos toliau neskaitys. Nebent jis turės kitus tikslus, kaip antai: kritiko, žurnalisto ir pn. Tada jis kaip tik ir koncentruosis į tokio rašytojo nuodėmes.

Kaip matėme, rašytojai įvairiai prisitaiko prie sovietinės sistemos, sąmoningai ar nesąmoningai naudodami savo talentą tai sistemai remti ar smerkti. Talentingas rašytojas gali pasireikšti taip kaip talentingas aktorius. Pastarasis moka puikiausiai įsigyventi į vaidinamą charakterį, nors jo visiškai nekęstų. Tad ir tikintis į Dievą rašytojas gali įtikinamai atvaizduoti ateistą komunistą pagal partijos reikalavimus. Kad tokių atvejų sovietinėj vaikų literatūroj yra visai

nedaug, reikia paaiškinti tuo, jog didžioji rašytojų dalis tebeturi sąžinę. Tokie rašytojai ne širdimi, o tuščiais žodžiais liaupsina melagingą santvarką, bandydami išsaugoti priežodinę ožką ir apsisaugoti nuo vilko.

Reiklus skaitytojas, pavartęs dažnas sovietines vaikų knygas, gali pasiguosti. Nors jų iliustracijos neblogos, joms toli gražu ligi grožinės literatūros, pajėgiančios įtaigoti žmogų, pažįstantį tą sistemą iš savo pergyvenimų ar studijų. Jis kiaurai mato pro dirbtinai užkartus “socialistinio realizmo” rėmus, kas oficialiai slepiama. Melas ir šmeižtai jo sąmonėje iššaukia atsparą, ir jis pasijunta ramus: toji literatūra vargiai pagadins žmogaus prigimtį ar nuves didžiąją lietuvių dalį į šunkelius.

Partija veltui tikisi, kad skaitytojas taip ir patikės, užtikęs literatūrinio personažo paskatą, jog žmonės sutiks su “teisingom” komunistų “pastabom”. Negeriau ir su nutylėjimais. Perverti naujas sovietinės kritikos knygas, skirstančias vaikų literatūrą dešimtmečiais, ir abstulbsti lyg perkūnėlio trenktas. Juk visi žino, kad bent vienas dešimtmetis privalėjo “turėti laimės” gimti ir klestėti po “genialia tėvo ir draugo” Stalino saule. Bet jo vardas nė neminimas. Neužtiksi su juo susijusio orweliško pakaitalo: “asmenybės kulto”. Išėitų, kad to dešimtmečio komunistinė literatūra išaugo nežinomo deus

ex machina pavėsy, — tiek daug priverstiniai piliečiai (rašytojai, kritikai ir kt.) privalo nutylėti ir klastoti.

Blogio upė tebeteka senąja kryptimi, tik jos vaga kartais subtiliau vingiuoja. Aną dešimtmetį švietė Stalinas, ir literatūriniai cenzoriai buvo žinomi vardais ir pavardėmis. Dabarties iškreiptuose raštuose Stalino lyg nebūta ir aplanai literatūros kūrėjai tikrųjų cenzorių pavardžių nežino, nors stalinizmas ir cenzūra ten tebeviešpatauja. Ir jeigu mes išėivijoje tai pastebim, tai ką jau bekalbėti apie lietuvius imtinių krašte. Tad juos paveikti tokia literatūra yra dar sunkiau.

Talentingieji rašytojai kelia didesnę problemą. Šalia makulatūros („socialistinio realizmo“), jie palieka ir tokių literatūros gabalų, kurie dvelkia nuoširdumu ir tikslumu. Sėdint minkštasuoly laisvuose Vakaruose, patriotams paranku rodyti uždarą principingumą nesusiliesti su blogiu, bet ar pagalvojame, ką mes darytume, jei būtume likę sovietinių imtinių bučyje ir tapę rašytojais. Nevisiems įmanoma atsisakyti rašytojų „prievolių“, retas kas turi ištvermės tapti disidentu, jau nekalbant apie lemtingą grėsmę susilaukti Kazlausko ar Tamonio dalies. Antra vertus, ar problema geriau išsispręstų, jei niekas iš lietuvių nebūtų tapęs sovietiniu rašytoju? O kas, jei tuo atveju visas rašytojų kėdes būtų užėmę nelietuviai? Tad ar ne

tikslingiau būtų paskirai matuoti kiekvieno tokio rašytojo prasilenkimus su tiesa ir gėriu, nevengiant pripažinti ir galimus nuopelnus? Netenka minėti, jog tokios literatūros poveikis bus ribotas.

Kitas dalykas, jei tokios vaikų knygėlės yra skaitomos sovietuos nepažinusio jaunimo. Tada rašytas žodis gali sverti daugiau nei jis vertas. Patyrusios ir nepatyrusios kartų pagavos čia savaime suprantamos. Jaunųjų atvirumas tiesai nešti pakankamai sofistikuotas. Turime gerą pavyzdį iš vieno lituanistinių kursų (Lietuvoje) atgarsių. Tūlas tų kursų dalyvis paskelbė laikrašty savo pergyvenimų išpūdžius ir pažvelgė plačiau ir giliau, paliesdamas ir tai, kas vyksta už kulisų. Į tai atsiliepė kiti trys dalyviai, apsiriboję siauru dalykiškumu, pačiais konkrečiausiais pergyvenimais ir nepagalvoję, jog tie pergyvenimai didžia dalimi yra modernių Potemkino kaimų sąlygojami. Nepasiruošęs skaitytojas tuo labiau gali pasiklysti literatūroje, kur realybė yra nuolat maišoma su Potemkino scenomis.

“Graži tarybų Lietuva . .

Ketverių-šešerių metų vaikas godžiai neriasi į ritmingą žodžių srautą. Toks vaikas ne tik ritmą, bet ir turinį į savo širdelę įsideda. Vienas turistai man pasakojo apie savo giminaitę bei jos dukrelę. Toji greit atminti-

nai išmoko vaikų daržely mokomų ketureilių apie "tarybinę Lietuvą". Vedėsi anksti rytą mama tą vaiką palei upę ant kalvos, iš kur atsiskleidė tekančios saulės spindulių ir šešėlių nudailinta kolchozininko lūšnelė. Ji buvo visai sukritusi prie žemės, bet upės vandeny ji romantiškiausiai atsispindėjo. Mergytė, tai pamačiusi, nesitvėrė džiaugsmu, ėmė šokinėti, ploti rankutėmis ir deklamuoti: "Graži tarybų Lietuva"...

Tačiau ta pati mergytė, tapusi gimnaziste, tokio pobūdžio eiles mokėsi tik verčiama. Ji jau puikiai žinojo, kad toje "tarybų Lietuvoje" nėra nei tikrų tarybų, nei tikros Lietuvos, ir savo pyktį dažnai išliedavo ant atėjūnų.

Sovietiniai rusai užkorė Lietuvai ne tik savo valdžią, bet ir nemažą eilę žodžių, dažniausia nevykusiai išverstų į lietuvių kalbą. (Dabar jau niekas nekalba apie naują proletarinę kalbą ar tarpzoninę kalbą ...) Jie bukina išprususio klausytojo skonį. Ypačiai kerėpliškai atrodo sudedamieji naujadarai. Šia proga tenka pripažinti, kad vaikų literatūroje tokių žodžių reta: matyt, kad literatai tebeturi sveikos kalbos pajutimą. Tačiau visa, kas rusiška, statoma ant pjedestalo, nors tai ir neturėtų jokio ryšio su komunizmu. Kai užsieniečių pavardės bei vardai yra rašomi pagal ištariamą ir lietuviškas formas, tai išimtis daroma rusams.

Jų Čechovas negalima vadinti Antanu, bet reikia tituluoti Antonu.

Yra daug tokių žodžių, kurie okupuotoje Lietuvoje yra pilnai įsitvirtinę, nors mums jie yra svetimi, neturi tyros prasmės. Sovchozai ir kolchozai yra verčiami į valstybinius ir kolektyvinius ūkius. "Pasauliečiams", t.y. tiems, kurie tos santvarkos nebus patyrę ant savo kailio, gali atrodyti, kad turima reikalo su dviem esmingai skirtingom institucijom. Tikrumoje ir sovchoze, ir kolchoze visa galia priklauso komunistų partijai, o kitos skirstybės yra antraeilės. "Profesionalai" (vietiniai) tai puikiai žino. Ten ir vaikas suvoks "kolūkiečio" prasmę tikroviškai. Išeivis "pasaulietis" gali, ko gero, pagalvoti, kad čia turima reikalo su kolektyviniu ūkininku, kas logiškai reiškia maždaug tą pat, ką ir šiltas sniegas. (Štai kodėl toje vietoje aš bevėlyčiau vartoti originalų kolchozininką, svetimai skambantį, bet ne kolūkietį...)

Tarp kitko, man neteko vaikų literatūroje užtikti vieno žodžio, be kurio neįmanoma įsivaizduoti visos santvarkos. Tai *blatas*, dažnai tikrovėje atrodąs galingesnis nei pats partijos sekretorius. Suprantama, kodėl cenzūra jo negali praleisti, nes jis iš pagrindų išverstų visą "socialistinę realizmą". "Pasaulietis" gi, nepasigesdamas "blato", nepasiges ir dramblio zoologijos sode. O tai

rodo, kad neišprusęs išeivis skaitytojas gali patapti paika daugiaprasmių žodžių auka, nors šiaip jau — savųjų kelnių neprarastų.

Išimtinio įvairybės

Cenzūruoto ir laisvo žodžio varžybose pasitaiko išimčių, kai abi pusės apsieičia rolėmis. Kartais sovietinės leidyklos išleidžia originalių knygų ar atkartoja lietuvių klasikų parinktus kūrinius, kurie neturi tiesiog ryšio su propaganda, nors kitais atvejais tuos klasikus suklastoja. Savaime aišku, kad ir anais atvejais cenzoriai laiduos, jog tradicinės dievybės ar tėvynės sąvokos nepatektų į spaudą. Antra vertus, tokioje spaudoje taip pat nerasi ateistinių pažiūrų ar “plačiosios tėvynės” piršimo. Šia prasme tad tokią literatūrą vadiname išimtaine. Dažniausiai ji yra skiriama ikimokyklinio amžiaus vaikams. Žemiau pateikiame tokių išimčių sąrašą (visos knygos spausdintos Vilniuje):

A. Baltrūnas, *Linas ir Valentinas*, 1958;

K. Boruta, *Pagirio linksmybės*, 1974;

V. Dautartas, *Einam, tėtė, pasivaikščiok*, 1975;

G. Gučienė ir T. Ivanauskas, *Ką paukšteliai gieda*, 1959;

L. Gutas, *Baltasparniai malūnėliai*, 1974 ir *Sakmės apie bičių darbus*, 1973;

E. Karaliūtė, *Gyveno senelis ir senelė*, 1956;

K. Kubilinskas, 1974, *Katinėlis ir gaidelis*, 1976 ir *Ledinukas*, 1971;

R. Lankauskas, *Baisusis plėšikas Aloyzas*, 1958;

A. Liobytė, *Kačiukų abėcėlė*, 1973 ir *Pabėgusi dainelė*, 1975;

A. Matutis, *Drevininkas*, 1974;

E. Mieželaitis, *Zuikis Puikis* (IV leid.), 1973;

V. Miliūnas, *Evalduko vasara*, 1974;

V. Mozūriūnas, *Legenda apie Vilniaus pilį*, 1971;

S. Samulevičienė, *Padaužiukai*, 1976;

I. Simonaitytė, *Meilutis ir Guzukas*, 1976;

V. Žilinskaitė, *Melagių pilis*, 1974.

Kita tiek literatūrinių spausdinių, neturinčių prasikišančios propagandos, sudaro lietuvių liaudies pasakos ar dainelės, kitų kraštų pasakos, išverstos į lietuvių kalbą, lietuvių klasikų (Binkis, Krėvė, Valančius, Žemaitė ir — nors neklasikas — P. Mašiotas) gabalėliai ir originalių veikalų vertimai iš kitų kalbų (A. de Saint-Exupéry, K. Kolodi, F. Molnar). Tad visos šios išimtys gali drąsiai jungti mus su tėvynėje pasilikusiais; jas reikia laikyti tikrųjų ryšių atstovėmis.

Keista, bet ir išeivija kartais visai netikėtai savo laisvu žodžiu patalkininkauja anai sistemai, pvz., kai rašytojas parašo nuotykių romaną su pagrindiniu svetimio lietuvio policininko personažu.

Baigiamosios išvados

Pastaruoju laiku ginčai už ar prieš “bendravinimą” atvėso ar ir visai nutilo, nors abiejų pusių šalininkai jaučiasi tvirtai apsikasę senuose apkasuose. Šiuo straipsniu aš pabandžiau užpilti šalto vandenėlio ant abiejų kraštutinių, kad ginčai dar labiau atvėstų. “Bendravinimas su kraštu”, “kultūriniai ryšiai”, “liaudies demokratija”, “detente” ir kiti panašūs žodžiai negali būti ėjami už tikrą pinigą, bet nereikia jų ir visiškai atmesti. Jie teikia visokių progų veikti dviem kryptim pagal dvejopas sąvokų apibrėžtis. “Ryšiai” yra toks painus dalykas, kad nei vieni, nei kiti jų neišsemia. Gerai, kad mūsų veiksniai šia tema pasisakė, nes kitaip jie būtų susilaukę dar labiau užtarnautos kritikos, jog nevadovaują. Jie pasisakė bent porą kartų, ir man atrodo, kad bergždžias yra kai kurių kritikų knibinėjimasis, ar jie tebesilaiko tos pačios, ar sušvelnintos linijos. “Ryšiai”, puoselėjami “Gimtojo krašto” ir jo bendrakeleivių, tik mulkina neišprususius žmones. O ryšiai, mezgami išprususių lietuvių, skverbiasi pro geležinę uždangą savu būdu, tęsdami visuotinę gėrio kovą prieš blogį, tiesos prieš melą, grožio prieš purvą. Tai galioja visose srityse: literatūrinėje, asmeninėje, visuomeninėje ir kt. Didžiausioji tikrų ryšių dovana yra “Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika” ir kiti atsparos liudininkai,

neleidžią tautai ir žmogui prarasti savo tapatybę. To akivaizdoje mūsų “kraštutiniai patriotai” privalėtų iš principingų debesų nusileisti į žemę, po kurią ne visi šventieji vaikščioja. Kraštutiniai “bendrautojai” neturėtų įsikalbėti, jog jie vieni yra atsiskukę “veidu į Lietuvą”, kai “ryšį” įkaršty nepastebi joje prievartos.

Man rodos, kad esminių principų plotmėje mes visi sutinkame. Mums aišku, kad sovietinės dogmos klaidingos, o praktika dar blogesnė. Šitai žino ir patys okupantai. Juk Stalino auklėtiniai nuvainikavo savo “tėvą”, Chruščiovo auklėtiniai tą pat padarė su juo pačiu. Nėra abejonės, kad Brežnevo auklėtiniai eina tuo pat atsisteisimo keliu. Komunizmas yra blogis jau vien tik tuo, kad reikalingas milijoninių skaičių atpirkimo ožių iš komunizmu netikinčių ir tikinčių tarpo. O kalbėdami apie savo tėvynę, visi privalėtume pareikšti, kad Sniečkus yra blogis, o Daumantas — gėris, Griškevičius yra blogis, o Kalanta — gėris ir t.t. Antra vertus, pravartu ir apie blogio laipsnius pakalbėti. Tad Sniečkus yra mažesnis blogis nei Griškevičius, taip pat ir kai kurie partiniai rašytojai netokie blogi, kaip kiti. Suprasti mes galime juos visus, bet supratimas neprivalo implikuoti pateisinimo. Savo širdyje mes galime apgailėti ir tuos, kuriuos kritikuojame.

LIETUVIŠKOS VEIKLOS ATEITIES PERSPEKTYVOS

ANTANAS SAULAITIS, SJ

Įvadas

Sąmoningą veiklą lydi nuolatinis dialogas. Pokalbis ar straipsnis tėra svarstybų valandėlė, skirta mūsų lietuviško gyvenimo reikalams aptarti, įvertinti, gairėms nusagstyti. Tautinė bendruomenė visų pirma yra bendruomenė, ir mūsų atveju labai analogiška tikinčiųjų bendruomenei — Bažnyčiai. Todėl čia pritaikytos kai kurios mintys ir pateikta palyginimų su krikščionių šeima.

Kai kurie išeivijos stovį lygina su tautinio atsinaujinimo laikotarpiu, kurį vaizduoja Vincas Mykolaitis — Putinas savo romane „Sukilėliai“. Tuometinių vadovų pagrindinis uždavinys nebuvo nuversti svetimą valdžią, bet saviesiems tautiečiams įkalbėti, kad jie gali ir turi būti atsakingi už savo ateitį ir kad jie gali būti laisvi. Tai yra, pagrindinis knygos veikėjų siekis buvo lietuvių sąmonė. Sąmonė ir sąmoningumas nėra kiekybės ar apimties reikalas, bet kokybės, intensyvumo. Sąmonė beveik priešinga sentimentalizmui, kuris mums lengviau prieinamas ir dažniau veiksmingas, negu apgalvotas, apsvaistytas protavimas. Sąmonė ir jos įgyvendinimas rišasi su vertybėmis, kurios yra tam tikrų tikėjimų (plačia pras-

me) sistema, žmonių ar bendruomenių siekiai ir elgsena.

Sąmonė ir sąmoningumas

Lietuviškosios bendruomenės dėsniai ar lietuviybės ideologija nėra sąmoningų svarstybų išdava, o išoriniu autoritetu pagrįsta principų (ar gyvenimo būdo) sistema. Jeigu tokia ideologija kam nors nėra priimtina, jis negali būti mūsų bendruomenės narys (arba labai negerai toje grupėje jaučiasi), kaip ir Bažnyčioje, kurios ideologija dar prieš asmeniui įstojant nustatyta. Patriarchalinėje ar paternalistinėje sistemoje turi būti „toks kaip mes“ arba nepriklausyti, jei neatitinki normai. Pavyzdžiui, jeigu kitatautė marti savo vaikus moko lietuvių kalbos nuo mažens, lietuviai seneliai tuo nepatenkinti, nes jų pačių pareiga vaikaičius kalbos mokyti. Marčios elgesys nesiderina su praktišku dėsniu, kad lietuvių kultūra ir dvasia perduodama tik per lietuvišką kraują.

Tuo tarpu ideologija galėtų būti pagrįsta ne iš anksto ir iš viršaus nusakytais dėsniais, o asmenų vertybėmis, kurios yra galvosenos ir elgesio šaltinis. Pavyzdžiui, iš vyresnio asmens (tėvo, motinos, senelių) vaikas gali perimti lietuviškas vertybes ir jų grindų skintis savo (lietuviško)

gyvenimo kelią, vietoj kad nepergalvojęs darytų taip, kaip autoritetai daro. Praktiškas pavyzdys būtų mūsų lietuviški renginiai, kurie tik kartoją, kas keliasdešimt metų buvo daroma — taip yra ir baliuose, ir Vasario 16 minėjimuose. Jeigu rengėjai sąmoningai pasisavinę tokio renginio vertybes — renginys turi būti smagus, naudingas ir lietuviškas — jie galėtų sukurti visai kitokią renginį, įdomų, patrauklų, atmintiną. (Žinoma, gal dalyvauti lietuviškame įvykyje ne iš idealizmo, o iš įdomumo ar draugystės būtų priešinga mūsų nusištatymams).

Etninė grupė iš savo aplinkos pasisavina labai daug vertybių. Jeigu daugialypis kraštas tautines bendruomenes vadina “mažumomis”, tai ir mes į save žiūrime kaip į mažumą, o ne kaip į interesus pagrįstą intensyvinę grupę, surištą ryšiais (įskaitant kelionėmis, spauda, telefonu). Save suprasdami ne kaip to paties kaimo ar geografinės vietovės gyventojus, bet kaip lietuvių kilmės asmenų tinklą įvairių tautybių ir pažiūrų krašte (ar pasaulyje), turime daugiau sąlygų savo lietuvišką veiklą ateityje vystyti, kurti naujus bendravimo bei kūrybos būdus. Aplinkos pažiūros mus veikia taip, kad save nuvertiname. Jeigu suaugę vaiką vadina “nemokša, tinginiu”, jis toks ne tik pasidaro, bet ir save taip supranta. Tokio jaunuolio savi sąmonė suvaržyta, kaip ir

mūsų.

Vertybėmis pagrįstą tautinę sąmonę varžo ir mūsų kaimiška dinamika. Sociologai šį reiškinį yra gerai išstudijavę. Kaime žemės plotas ribotas. Jeigu vienas kaimietis staiga praturtėja, įgyja daugiau žemės, jis yra kaimo nusistovėjusiai tvarkai pavojus. Tuojau įtariama, kad jis nesąžiningas ar kitokiu nepriimtiniu būdu savo nuosavybę įgijęs. Kaip mes žiūrime į savo iškiliuosius žmones? Kaimo dinamika, surišta su sklypu, nepadeda mums persiorientuoti į sumiestintą padėtį. Kaip sunku perkelti lietuviškas įstaigas, kai dauguma išsikrausto į priemiesčius! Važiuojame dešimtis kilometrų į pamaldas ar susirinkimus, nuotolyje prarandame daug šeimų, nes veikla labai surišta su vieta, su “kaimu”. Žemės ūkio lėtumo dinamika ryški mūsų posėdžiuose, susirinkimuose ir jų metodikoje. Kiek mūsų profesionalų dalyvauja savo bendrovių pasitarimuose ir juos praveda, o mūsų posėdžiuose savo profesinį pasirėngimą užmiršta. Dar kita nesąmoningos veiklos apraiška yra kaltės ieškojimas. Bet kokiose diskusijose tuoj pat iškyla klausimas “kas kaltas?” Mokytojai kaltina tėvus, tėvai — mokytojus, rašytojai — spaudą ir kt. Ir tuo būdu retai kada prieinama prie esamos padėties galimybių. Mūsų religinis, dvasinis atsinaujinimas lėtas, nes savo galvosenoje nesame urbanizuoti. Iš kitos pu-

sės, mūsų lėtumas duoda mūsų vadovams dešimt ar daugiau metų pasiruošti ką nors daryti, keisti, tobulinti, kol mes prie kaitos pribreštame.

Sąmonei kliūtis yra sentimentalizmas. Dar iki šiandien girdime, kad Amerikoje nėra baravykų ir gegučių. Iš sentimentų vežame vaikus į lituanistinę mokyklą, kad mūsų sąžinė būtų rami. Nepagalvojame, kad yra toks dalykas kaip kalba be sąmoningos dvasios. Vaikams sakome “kalbėkite lietuviškai”, o grįžę iš darbo nevisada randame progos iš viso su vaikais pasikalbėti. Sukūrę savo lietuvišką pasaulį su visokeriopa veikla, dar greičiau nutaustame, nes sentimentalizmo atrama yra “status quo”, o ne kūrybingas santykiavimas su ateities galimybėmis (tai sąmonės vaidmuo). Žmogaus asmenybė vystosi visą gyvenimą, ir todėl galime pažvelgti, kaip mes patys veikiame, koks mūsų vaidmuo lietuviškos veiklos ver-

tybių skatinime.

Skirtumą tarp sąmonės ir sentimentų, tarp dabartinės padėties ir ateities galimybių galime suvokti iš pavyzdžių. Lietuvybės “ideologijos” ir veiklos dėsniai visuotinai pripažįstami, priimami. Tuo tarpu pats gyvenimas ir veikimas kartais perša kitą dėsni, kuris nesiderina su pirmuoju. Tautinis sąmoningumas reikalauja, kad principas sutaptų su tuo, kas daroma. Iš religinės bendruomenės paimtas pavyzdys būtų dėsni “Dievas yra meilė”, “Dievas yra meilingas”. Tai Bažnyčia skelbia nuo pat pradžių iki dabar. Bet praktiškai mūsų susidarytas įspūdis (arba katalikų gyvenimu pagrįstas “dėsni”) kitoks: “Dievas yra teisėjas, griežtas ir kiek rūstus, kuris mus savo įsakymais varžo”. Iš kur plaukia išvada? Iš mūsų elgesio, veikimo būdo, pažiūrų į kitus lietuvius, kitų kraštų lietuvius, į save. Prie kiekvienos išvados galima prirašyti ir pavyzdį.

Lietuviškojo gyvenimo bei veiklos dėsniai ir gyvenimu pagrįstos išvados

Žodžiu išpažįstamas dėsni

1. Lietuviška dvasia užtikrina lietuviybės išlikimą.
2. Visi lietuviai lygūs, savo tarpe broliai.

Veikla ir gyvenimu pagrįsta išvada

1. Lietuvių kalba užtikrina lietuviybės išlikimą.
2. Vėlesni ateiviai yra geresni ir tikresni lietuviai.

3. Lietuvybė išliks tautos kaimiene.
4. Pasaulio lietuviai sudaro PLB.
5. Tautos, valstybės pagrindas — šeima.
6. Jaunimas yra lietuvių ir Lietuvos ateitis.
7. Lietuvių jaunimas mokosi ir yra gabus.
8. “Kaip grįžtančius namo paukščius”.
9. “Vardan tos Lietuvos vienybė težydi”.
10. Esame lietuvių kultūros ir reikalų atstovai pasaulyje.
11. Žmogaus teisės nedalomos.
12. Lietuvis kuria sąlygas tautinei kultūrai gyvuoti.
13. Jaunimo švietime kalba yra svarbi.
14. Mišrios šeimos turi būti tikrai mišrios.
15. “Stovykloje kalbame tik lietuviškai”.
16. Tautinis solidarumas lietuviui garbė ir pareiga.

Reikėtų paminėti pavyzdžius, kad galėtume pastebėti praktiškos išvados šaltinį. Nr. 1 — lietuviškoji dvasia lituanistinės mokyklos mokinių tarpe, 2 — lūžis tarp senųjų imigrantų ir “dypukų”, 3 ir 8 — mūsų pažiūros į Lietuvą, 4 — pažiūros į kitų kraštų lietuvių, 5 — stoka talkos šeimoms, 6 — lėtai ir nenoromis jaunesniesiems perduodamos visuomeninės pareigos, 7 — pasitikėjimas jaunimu,

3. Mes išeivijoje esame tikri lietuviai ir saugojame tikrą lietuvybę.
4. JAV ir Kanados lietuviai yra geriausi ir tikriausi.
5. Organizacijos ir lituanistinės mokyklos svarbiausi veiksniai.
6. Lietuvoje gimę ir augę yra tikri lietuviybės sargai.
7. Jauni žmonės nesugebės ką mes galime.
8. Lietuva ne tokia svarbi kaip lietuvybė.
9. Vienybė reiškia vieningumą su manimi ir mano grupe.
10. Svarbiausia yra mūsų vidinė veikla.
11. Turime rūpintis tik lietuviškais reikalais.
12. Lietuvybė yra valios reikalas.
13. Jaunimo švietime gramatika svarbiausia.
14. Lietuviškoji pusė, lietuviški reikalai pirmoje vietoje.
15. Su vadovais kai kada kalbame lietuviškai.
16. Svarbu rasti negeročių kaltininkus.

9 — nesutarimas mūsų tarpe, 10 — svarbesnių renginių (Vasario 16, birželio įvykių, kariuomenės šventės, šv. Kazimiero) rengimas tik sau, 11 — stoka bendravimo su kitom pavergtom tautom, 12 — nuobodūs renginiai, 13 — mokymo turinys ir senoviška metodika, 14 — “prisitaikykite prie mūsų arba dinkite”, 15 — kalba jaunimo stovyklose, 16 — posėdžių, seimų ir svarstybų pasisakymai.

Vertybės

Vertybės yra tai, ką iš praeities semiamo, o ne tai, ką nesąmoningai kartojame. Vertybės — tikėjimų sistema su savo elgesiu ir siekais. Vertybėmis pagrįstas gyvenimas, asmenų ryšiais susijusi bendruomenė yra daug lankstesnė moderniaame pasaulyje ir jo sukuriuose, negu iš „tradicijos“ kartojami dalykai, asmeniniai, jautrūs tarpusavio ryšiai padeda iš veiklos ir pergyveni-

mų išsijoti tuos dėsnius, kurie mūsų veiklą ateityje gali sklandžiau ir veiksmingiau lydėti ar net vesti. Jeigu palyginsime kiek ribotą dėsni ar principą su naujai išreikštu dėsniu lankstesne forma, matysime, kad atsidaro durys į geresnes galimybes. Liekatas pats principas, bet lankstesnis, nes remiasi dar gilesne, svarbesne ir sąmoningai pasisavinta vertybe.

Lietuviškojo gyvenimo bei veiklos dėsniai ir jų forma

1. Visi lietuviai turėtų turėti tas pačias vertybes.
2. Išeivija, kaip ir visos emigracijos, pamažu išnyks, pasmerkta žūti.
3. Pagrindinis mūsų tikslas — išlaikyti lietuviybę.
4. Lietuviškai kalbantys išlaikys lietuviybę.
5. Mūsų veikla dabar čia turėtų būti tokia, kokia buvo Lietuvoje.
6. Senos tradicijos turi išlikti.
7. Birželio įvykiai liūdni, liūdnas ir jų minėjimas.
8. Pasaulio Lietuvių Jaunimo kongresų kalba — lietuvių kalba.
9. Mišrios šeimos yra nuostolis lietuvybei.
1. Pluralistinėje santvarkoje svarbiausia lietuviška vertybė yra vienybė.
2. Emigracija daug pasitarnavo ir išeivija gali daug pasitarnauti Lietuvai.
3. Pagrindiniai tikslai — lietuviškumas ugdyti ir pasitarnauti Lietuvai.
4. Kiekvienas lietuvių kilmės asmuo gali prie lietuviškų reikalų prisidėti.
5. Puoselėtinos visos lietuviško gyvenimo ir modernaus pasaulio kultūros apraiškos.
6. Kiekviena karta tą patį paveldėjimą išgyvena kitaip.
7. Lietuviai yra drąsūs, ryžtingi ir ištvermingi.
8. PLJK oficiali pagrindinė kalba yra lietuvių kalba.
9. Lietuvai reikia daug draugų ir draugių.

10. Lietuvių kalba — esminė lietuvių tautos sąlyga.
11. Dirbame, veikiamė iš idealizmo ir ryžtingos valios.
12. Okupuotoji Lietuva yra įtartina.
13. Vaikai turi galvoti, kaip jų tėvai.
14. Lietuvių kultūra mums labai vertinga.

Ar lankstesnis dėsnių atveria geresnės veiklos galimybes, ar didesnį nuosmukį? Nr. 1 — didesnė tolerancija ir kantrybė, pasitikėjimas esmine vienybe, 2 — teigiamesnis nusiteikimas dėl ateities, 3 — ne tiek konservatyvios pažiūros į galimybes, 4 — veiklos apimtis platesnė, kai veikla ir ryšiai sujungiami visų kartų lietuvių kilmės asmenys (JAV lietuviškai kalbantys sudaro apie 5 ar 10% visų lietuvių kilmės žmonių), 5 ir 6 — tobulesnė kūryba, 7 — žvilgsnis ateitin gali būti geresnis pagrindas tautinei dvasiai negu prisiminimas to, ko ne visi pergyveno, 8 — kaip ir nr. 4, 9 — mišrių šeimų narių priėmimas ir dalyvavimas (Lietuvos Vyčiai tai jau pergyveno ir išsprendė), 10 — kaip nr. 4, 11 — tobulesnė veiklos dinamika ir vaizduotė mūsų veikloje, 12 — kūrybingi santykiai, naudojimasis prieinamais šaltiniais, 13 — jaunimo įjungimas (iš to kilo ir Pasaulio Lietuvių Jaunimo Sąjunga), 14 — didesnis dėmesys lietuviškų reikalų atstovavimui, vertimai į kitas kalbas.

10. Lietuviška dvasia — esminė lietuviškumo sąlyga.
11. Idealizmui reikia sąlygų vystytis, reikštis.
12. Lietuva išveivijai labai reikalinga.
13. Obuolys toli nuo medžio nekrinta.
14. Lietuvių kultūra žmogui ir žmonijai vertinga.

Kokiu būdu asmuo, žmonių maža bendruomenė (šeima), tauta ir visuomenė prieina prie naujų ar kitų vertybių — nebūtinai geresnių? Dažnai naujos vertybės kyla iš pergyvenimų, išgyvenimų. Sunkią automobilio nelaimę pergyvenęs gali gyvybę ir gyvenimą daugiau vertinti, džiaugtis kiekviena valandėle, užsiimti artimo tarnyba, nepaskęsdamas smulkmenose. Sudėtingos operacijos talka “iš naujo atgimęs” ieško esminių vertybių. Lietuviška prasmė, pergyvenęs Antrąjį pasaulinį karą, tremtį, alkį, baimę ir nežinią gali pasisavinti vertybę, kad šeimai būti kartu yra labai svarbu; taip pat gali įvykį suprasti neigiamai ir sugriūti. Kai dukteris išteka už kitataučio ir jų anūkas labai mylimas, moteris turi persvarstyti ir širdyje išvystyti naują vertybę, kuri padėtų esamą padėtį suprasti ir į lietuviškų siekių pyne įtraukti.

Kiekvienas lietuvis galėtų sau nusibrėžti lentelę, kurioje būtų keturi stulpeliai: (pridėti pavyzdžiai)

Asmeniniai lietuviški pergyvenimai, jų reikšmė, prasmė ir pasisavintos vertybės

<i>Pergyvenimas</i>	<i>Pergyvenimo reikšmė</i>		<i>Pergyvenime iš- reikšta ar glūdinti pasisavinta ver- tybė</i>
	<i>Tada</i>	<i>Šiandien</i>	
Viską prarasti kare	Bejėgiškumas	daiktų vertė sąly- ginė	už viską svarbiau yra asmenys
Svetimas juokiasi iš lietuvių kalbos	įsižeidimas, pyktis	kalbą galima puoselėti	lietuvių kalba yra brangus turtas
PLJ-mo kongresas	nauji draugai iš kitų kraštų	tarpusavio ryšiai išlieka	lietuvis lieka lietu- viu visur ir visada

Kokie yra pagrindiniai asmens pergyvenimai, lėmę dalyvavimą (ar nedalyvavimą) lietuviškoje veikloje? Kalbos puoselėjimą? Draugavimą su lietuviais? Šeimų kūrimą? Profesijos pasirinkimą ir t.t.? Ką mes išmokome iš karo?

Mūsų vertybes veikia aplinka. Kiek esame pasisavinę iš “consumer society” vertybių? Ar po-
karinė “politinė” emigracija JAV-se jau pavirto į ekonominę, prie-
šingai senesnėjai emigracijai, ku-
ri iš ekonominės buvo pavirtusi
politiniai sąmoninga, kai iš-
kilo Lietuvos reikalai 1918 ir
1940 metais? Ar šeima ir šei-
mos jaunimas jaučia kokią nors
šeimų misiją? Kokios vertybės
nulemia mūsų jaunimo stovyklų
programą ir pobūdį — ar tik
užimti vaikus, kad nelakstytų
gatvėje (kaip dabar dažnai atro-
do), ar ugdyti asmenybes, kurios
būtų vertos savo protėvių (kaip
Lietuvių charta sako)? Kapitalis-

tinė sistema spaudžia vertinti
kiekybę ir pelną. Kaip nejuočio-
mis pasikeičia mūsų kokybės ir
tarnybos artimui siekiai?

Asmeninės vertybės ir veikla

Tautinis sąmoningumas reika-
lautų, kad gyvendamas ir veik-
damas tautoje asmuo savo lietu-
viškus siekius ir savo asmeni-
nes vertybes suderintų, kad jo
pastangos kiltų iš gilių įsitikini-
mų, gyvenimo galutinų ir pa-
galbinių vertybių. Kitas tautinės
sąmonės pratimas būtų peržiūrėti
standartinį vertybių sąrašą ir
paaiškinti, kaip pasirinktos svar-
biausios vertybės rišasi su lietu-
višku gyvenimu ir veikla. Visų
pirma tenka pažymėti, kuris gy-
venimo tikslas ar siekis yra svar-
biausias; tada — kokia priemonė
ar pagalbinių vertybių svarbiau-
sia; trečia — kurios šių vertybių
rišasi su lietuvių gyvenimu ir kaip su ja
rišasi.

*Asmeniškos vertybės
(siekliai - tikslai)*

lygybė
laisvė
laimė
subrendimas
pagarba kitiems
išganymas
saugumas
savigarba
pasitenkinimas
tikra draugystė
pasaulyje taika

*Asmeniškos vertybės
(priemonės - būdai)*

gabiai
drąsiai
atlaidžiai
sumaniai
savistovai
meilingai
atvirai
atsakomingly
apsvarstyta
padedant kitiems
susivaldant

(Sąrašą dešinėje galima išreikšti ir daiktavardžiais — asmeniui svarbūs yra gabumai, drąsa, atlaidumas, sumanumas, savistovumas ir t.t.) Pastebėsime, kad daugumai suaugusių lietuvių ši pratiną užpildyti yra sunku: tai yra, šio rašinėlio teigimas apie sentimentalizmą vietoj tautinės sąmonės pasitvirtintų. Jaunesni žmonės lengviau sąrašą užpildo, gal jie dar turi “idealizmo” arba jų gyvenimas dar nėra toks sudėtingas, kaip kasdienybėje skęstancio suaugusio.

Ateities galimybės

Paskutinytis pratinas galėtų būti šis: Jums sudarytos sąlygos ištikus metus skirti grynai lietuviškiems reikalams, netruks lėšų, apmokamos visos išlaidos, nesikeičia santykiai su šeima, laisvalaikio užsiėmimai ir t.t. Ką

per tuos 12 mėnesių darytumėte, jeigu viskas skirta lietuviškai veiklai?

LF Bičiulių stovykloje gauti šie atsakymai:

suburčiau antros ir trečios kartos ar atkritusius nuo lietuviybės lietuvių;

dirbčiau su senosios emigracijos lietuvių;

mėginčiau parašyti tinkamą lietuvių kalbos vadovėlį lietuviškai nekalbantiems;

nuvažiuočiau į Lietuvą kelis kartus (du tokie atsakymai);

įsteigčiau didelę centrą, kuriamė būtų žmonės gerai pažįstą modernišką gyvenimą ir galį padėti surasti naujus būdus išlikti lietuvių ir praktiškai paruošti tam žmones;

rinkčiau medžiagą knygai ir filmui apie Romą Kalantą;

suorganizuočiau lietuvių infor-

macijos tarnybą su profesiniu patarnavimu ir ryšiais su JAV politiniais vadais ir spauda;

bandyčiau daryti viską, kad žmonės aukotų Lietuvių Bendruomenei;

suorganizuočiau lietuviškų, etninių idėjų TV ir radijo stotis (keturi panašūs atsakymai);

visą laiką skirčiau lietuviškai meno kūrybai;

įsteigčiau savo mieste gerą lietuvišką knygyną ir lietuviškų suvenyrų krautuvėlę ir platinčiau po visą kraštą knygas, plokšteles ir kt. (du tokie atsakymai);

įkvėpčiau jaunoms mamytėms lietuvišką dvasią;

dirbčiau lituanistinėje mokykloje, parengčiau gerą vadovėlį;

išversčiau su samdytų talkininkų pagalba žaidimų knygas vaikams anglų kalbon ir išleisčiau paveiksluotų knygų vaikams;

važinėčiau po kraštą su paskaitomis apie Lietuvos padėtį kitataučiams (du atsakymai);

bandyčiau nugabenti kuo daugiau vertingų įdomių knygų į Lietuvą;

praleisčiau tuos metus su anūku, kad su juo bendraudama galėčiau padėti jam lietuvių kalbą išmokti natūraliu būdu;

surinkčiau medžiagą apie lietuvių kūrimąsi mano vietovėje ir išleisčiau knygą;

daugiau dėmesio kreipčiau į jaunimo paruošimą tęsti lietuviybę po mūsų;

atidaryčiau lietuviškas mokyklėles, mažus židinėlius. (Red. pa-

staba: šiose pratybose dalyvavo visi stovyklautojai, ne vien LF bičiuliai).

Maždaug 25-30 m. jaunesniems už šiuos LFB studijų savaitės dalyvius buvo paduotas lapelis su ta pačia galimybe — ištisus metus užsiimti lietuviškais reikalais. Jų atsakymų santrauka:

važiuočiau į Lietuvą susipažinti su žmonėmis, pamatyti žemę, mokytis tikrai lietuviškų dalykų, o grįžusi perduoti žinias kitiems (keturi tokie atsakymai);

dvi tris dienas kas savaitę lankyčiau senelius ir ligonius lietuvičius;

atidaryčiau jaunimui būklą su žaidimais, skaitykla;

rašyčiau istoriją apie vietinius lietuvičius;

apkeliuočiau įvairių kraštų ir vietovių lietuvičius, susidrauguočiau, padėčiau pagyvinti lietuviškumą (šeši atsakymai);

padėčiau savo miesto lietuviams vyrukams rasti gyvenimo kelią;

organizuočiau vaikų darželius, sporto varžybas, jaunimo chorų suvažiavimus, stovyklas, tautinių šokių grupes, lietuviškus knygynus, o kur tai jau būtų, talkinčiau (šeši panašūs atsakymai);

įtraukčiau jaunesnius ir sugebančius mokytojus į lituanistinę mokyklą ir daugiau jaunimo į veiklą;

suvežčiau jaunimo vadovus pasitarti, kad jie nesirūpintų savo garbe, o jaunimu;

suteikčiau finansinę pagalbą

Redakcijos pastaba

Tomo Venclovos paskaitų, kuri buvo atspausdinta 1978 gruodžio numeryje, seki diskusijos; jos savo dalykiškumu tapo tiesiog integraline paskaitos dalimi. Jas čia pilnai skaitytojams ir pateikiame.

Dr. A. Gerutis:

Su dideliu pasigėrėjimu, tiesiog su nuostaba konstatavau, kad Tomas Venclova yra ne tik poetas, ne tik literatūros kritikas, bet ir mokslininkas, kuris dar Lietuvoje būdamas numatė, kad jis atsidurs čia ir mums skaitys paskaitą su tokia, kaip dabar

įprasta sakyti, moksliška akribija. Ačiū labai.

Tamsta paminėjai, kad į Karaliaučiaus sritį lietuviai nepretendavo. Tai ne visai taip. Pirmas memorandumas, kurį Lietuvos vyriausybė įteikė Paryžiaus Taikos konferencijai, tai ir buvo ten kaip tik paminėta ir Mažoji Lietuva, bet be Karaliaučiaus.

T. Venclova:

Apie tai aš kalbėjau. Aš minėjau tik, kad į Karaliaučių, į miestą, Lietuva nepretendavo niekad.

jaunimo stovykloms;

steigčiau naujas lituanistines mokyklas, kad kas tik nori galėtų mokytis;

kurčiau studijas baigusius lietuviškas mokyklas, papildomus kursus;

ruoščiau mainų “exchange student” programas;

padėčiau jaunom porom lietuvių kalbą lavinti ir įprasti kalbėti lietuviškai.

Išvados

Ateities galimybės mūsų veikloje: lietuviškas įstaigas ir organizacijas statyti ant platesnio visuomeninio pagrindo ir atsakomybės; pereiti į urbanizuotų žmonių dinamiką veikloje; izoliuotas ir mažas šeimas apjungti platesnės šeimynos (“extended family”) būdu; suderinti siekius su asmeninio gyvenimo vertybėmis

mis sąmoningomis svarstybomis; žodžiu išreikšti tokius veiklos dėsnius, kurie savo lankstumu teiktų lengvesnes sąlygas nežinomą ateitį aprėpti.

Įdomu, kad retas kuris iš pokalbio dalyvių surašytas planas metus lietuviškiems reikalams praleisti iš tikrųjų remiasi vien finansais. Tai yra, finansų stoka nėra kliūtis tiems sumanymams įvykdyti, kad ir kiek pakeista forma. Tad kliūtis gali būti kitomis vertybėmis pagrįstas laiko ar pajėgų paskirstymas, kitokia tvarka sudėti uždaviniai pagal pirmenybę.

Šitokie pratimai sėkmingai naudojami suaugusių tikinčių religinei sąmonei ir įsitikinimui skatinti, nes kaip tik atkreipia dėmesį į vertybių šaltinius, kurie ateities perspektyvas nupiešia daug šviesiau.

Dr. A. Gerutis:

Antras dalykas yra Suvalkų sutartis. Tai nebuvo sienų sutartis, bet paliaubų sutartis. Bet ji, rodos, nenustatė pilnos sienos, o tik vieną dalį. Aš neatsimenu, kaip ten ji buvo nustatyta, bet galima implikuoti, kad mes tą demarkacijos liniją jau laikėme siena. Nors vienoje vietoje ji taip ir nuėjo kažkur į gelmes.

T. Venclova:

Vienoje vietoje, į pietus nuo Vilniaus.

Dr. A. Gerutis:

Trečias dalykas — Tamsta paminėjai Palangą. Reiškia, Palanga iki Lietuvos nepriklausomybės ir Latvijos nepriklausomybės priklausė Kuršo gubernijai. Todėl latviai ją ir užėmė. Simpsono arbitražu ji mums buvo priskirta.

T. Venclova:

Dėl Karaliaučiaus prėjome vieningos nuomonės. Mano tekste yra sakinyss, kad į Karaliaučiaus miestą Lietuva niekad nepretendavo, o į dalį Karaliaučiaus srities vienu metu pretendavo.

Pietuose siena su Lenkija ne visai aiškiai išvesta, bet ji vis dėlto gali būti laikoma juridiška.

Dėl Palangos patikslinimas labai vertingas. Ir mes Simpsonui turime būti amžinai dėkingi už Palangą, kuri dabar priklauso Lietuvai. Palangoje yra buvusi net Simpsono gatvė, bet dabar ji pervadinta. Manau, kad ateityje Simpsono gatvę reikės grąžinti.

Dr. A. Gerutis:

Ar tiesa, kad Maskva siūlė Lietuvai Karaliaučiaus kraštą ir Sovietų Lietuvos valdžia nesutikusi, bijodama, kad bus perduota rusų.

T. Venclova:

Tai labai dažnas klausimas. Aš į tai negaliu atsakyti. Neturiu pakankamai informacijų. Toks gandas Lietuvoje labai paplitęs ir elito, ir liaudies sluoksniuose. Gal dr. Štromas tuo klausimu daugiau žino. Jeigu jis žino, prašyčiau atsakyti. Bet dar vienas dalykas. Man atrodo, kad jei jau siūlė, kaip reikiant siūlė, tai nieku būdu neatsisakys, nes tau galva nulėks. Atseit, jeigu tas siūlymas buvo, tai jis buvo neįsakmus. Veikiau zondavimas.

Dr. Šreifeldienė:

Esu Šreifeldienė, prieš 7 metus atvykusi iš Lietuvos. Esu ligonis ... Bet aš esu šiandien be galo dėkinga ir labai džiaugiuosi, tiesiog sujaudinta. Prof. Tomui Venclovai noriu pasakyti, kad Jūsų objektyvumu ir tokiomis teisingomis išvadomis, kas liečia Lietuvos rusinimą, esu sužavėta. Labai dažnai tenka girdėti tokių dalykų, kad Lietuva žlugs, bus surusinta. Man 18 metų teko dirbti Kauno klinikinėje ligoninėje; noriu duoti tokius skaičius: tai yra 1500 lovų ligoninė, dirba 2000 personalo, ir nėra nė vieno ruso. Ir dr. Viščinskas (?) net nemoka rusų kalbos. Ir jos nesimoko. Sako, kad esąs lietuvis. Romoje teko susitikti su vienu iš Los Angeles vilkaviškičiu, kuris pasakė, kad Viščinskas yra komunistas. Atsakiau, kad jis yra partijos narys, bet jis yra lietuvis. Nesu politikė. Buvau mokslininkė medicinos srity, bet mano nuomone, Lietuva dabar yra lietuviškesnė negu bet kada buvo.

Kokia jūsų, Profesoriau, nuomonė dėl jaunimo važiavimo į Lietuvą? Ir dar vienas klausimas. Aš irgi domiuosi tiek Vakarų, tiek Lietuvos

literatūra. Skaitau ir “Jaunimo Greitas”, ir “Švyturį”, ir “Gimtąjį Kraštą”. Yra tarybiniai duomenys, kad procentas žmonių su aukštuoju mokslu, palyginus su visomis kitomis respublikomis, Lietuvoje (neprisime nu metų ir skaičių) yra mažas. Tai man sukėlė didelių abejojimų. Ką Jūs galėtumėte pasakyti tuo klausimu?

Dabar dėl gyventojų prieauglio. Esu ginekologė, ir man teko dirbti mokslinį darbą, susidurti su statistiniais duomenimis, tad noriu pasakyti, kad natūralus gyventojų prieauglio didėjimas visose civilizuotose šalyse dabar yra tokioje situacijoje: gimstamumas mažėja (nekalbu apie Azijos ir Afrikos šalis), bet ir mirtingumas mažėja. Tuo tarpu natūralus gyventojų prieauglis yra labai nedidelis: auga nežymiai, arba laikosi, arba mažėja. Kas liečia Lietuvos statistikos duomenis, tai, kaip ir prelegentas šiandien pažymėjo, kai kuriais jų reikia labai abejoti. Tai mes visi žinom. Bet, man atrodo, kas liečia gimstamumą ir mirtingumą, šiais duomenimis reikia tikėti. Man rašant disertaciją, teko su tuo susidurti.

Kas liečia pokario Lietuvą, tai dėka medicininio patarnavimo pagerėjimo (nežinau, ar su mano nuomone sutiksime), palyginus su Vakarų pasauliu, kokį aš čia matau, ir su Lietuva, kaip anksčiau buvo, aš laikau, kad medicininis patarnavimas yra aukštame lygyje. Technikos jie, gal būt, neturi, bet jie turi gerą diagnostiką, ir vaikų mirtingumas, lyginant su prieškariniais laikais, yra labai sumažėjęs. Tai yra labai geras rodiklis medicininio aptarnavimo. Sumažėjęs yra ir vidurinio amžiaus mirtingumas. Na, gal

taip yra visuose Europos kraštuose. Man atrodo, kad natūralus gyventojų prieauglio procentas Lietuvoje yra šiek tiek didėjantis.

T. Venclova:

Pirmiausiai noriu Poniai padėkoti už gerą žodį.

Aš čia kuluaruose buvau pavadintas optimistu. Ponia dar didesnė optimistė. Kiek žinau, vis dėlto prieauglis Lietuvoje krinta, nors gal dar ne katastrofiškai. Bet krinta dėl tų priežasčių, kurias Ponia suminėjo.

Dėl geresnio aptarnavimo. Ar jis geresnis negu buvo, man sunku spręsti; ar jis geresnis negu Vakaruose, — nemanau. Man neteko Vakaruose rimtai sirgti, bet šiek tiek teko, ir, atrodo, kad Vakaruose daugeliu atžvilgių vis dėlto geriau. Lietuvoje labai trūksta vaistų. Skandalinga situacija, kad jų negalima atsisiųsti. Lietuvoje stinga medicinos technikos. Lietuva turi taip pat tą momentą, apie kurį yra tarp kitko pasakęs Kęstutis Jokubynas, dar vienas iš naujųjų atvykėlių, kad nemokamas medicininis aptarnavimas, kaip ir kiekvienas teigiamas dalykas, labai lengvai išvirsta į savo priešingybę. Visi gerai žino, kad Lietuvoje už medicininį aptarnavimą vis dėlto reikia mokėti. Visa bėda paprastai ta, kad nežinai, nei kam, nei kiek ... Ponia, atleiskite, jūs dirbote toje srityje ir gal geriau žinote padėti, bet aš būdavau ligonis ir mano šeimoj būdavo ligonių, ir aš paprastai kam nors kiek nors mokėdavau, tiktai ne visada žinodamas, kam. Gal kartais ir be reikalo, nes, jeigu neužmokėsi, irgi gydys. Bet vis dėlto kažkaip ramiau ...

Dėl to, kad Lietuvoje stinga žmonių su aukštuoju mokslu: forma-

liai taip yra, bet mūsų aukštojo mokslo lygis geresnis negu daugumos respublikų.

Dėl važiavimo į Lietuvą nekartą buvau klaustas ir nekartą atsakinėjau. Mano manymu, važiuoti į Lietuvą reikia, kas gali. Kai kurie negali. Aš pats, pavyzdžiui, negaliu. Kas gali, man rodos, turėtų važiuoti, vengdamas pareiškimų "Gimtajame Krašte". Tų pareiškimų galima išvengti. Labai dažnai jie visai be reikalo daromi. Dažnai jie net nedaromi, bet prirašomi tam asmeniui, arba jo padaromi, bet labai iškraipomi. Todėl geriau jokių nedaryti, jokiom aplinkybėm, o jei kas nors prirašyta, tai paskui galima protestuoti, jau grįžus, kad tokio pareiškimo nebuvo.

Dėl jaunimo važiavimo į Lietuvą Amerikoje yra didelė kontroversija. Australijoje kiek mažesnė — kad, girdi, jaunuoliai apsikrės tenykšte ideologija ir pan. Man rodos, ne. Tenykšte ideologija apsikrėsti beveik neįmanoma. Reikia labai jau savotiško žmogaus, kuris tuo apsikrėstų, ir ant tokio savotiško žmogaus, tur būt, jau ir čia galima dėti kryžių. Bet tam tikro tų važiuojančių jaunuolių paruošimo reikia. Jokubynas čia, kaip ir daugeliu atveju, protingai pasakė: derėtų tam tikras paruošimas, kadangi visada yra gera žinoti apie šalies sistemą, apie metodus, apie šį, apie tą. Kaip tas paruošimas turi būti vykdomas, tai ne čia spręsti. Važiuoti reikia, bet važiuojančių žalią jaunimą reikia šiek tiek paruošti, pav., prieš galimas provokacijas, kurios ten kartais įvyksta.

Dr. K. Girnius:

Viena pastabėlė ir du klausimai. Aš dėkingas, kad Jūs paminėjot, kas

tas Linksmakalnis, kadangi buvo pastebėta 1976 ar 1977 metų visų Lietuvos bibliotekų aprašyme, kad Linksmakalnyje nebuvo nė vienos lietuviškos knygos. Tai visiems buvo įdomu, kas čia darosi.

Du klausimėliai. Pirmas — ar Gervėčių sala, kuri yra užsilikusi, yra palikimas ištisai lietuvių apgyvento etnografinio rajono, ar tik kolonijėlė, kaip sentikių kaimai Lietuvoje.

Antras klausimas liečia lietuvių inteligentų šeimas, gyvenančias daugiau-mažiau didmiesčiuose. Man atrodo, kad čia joms dvejopa problema: tikėjimas sako daugintis, bet dauguma tikinčiųjų, tur būt, neturi gerų darbų, reikia abiem dirbti, tai tada jau reikia vaiką siųsti į lopšelius, į bedievinimą. Koks apytikriai yra jų prieauglis — ar mažesnis, ar didesnis už bendrą tautinį? T. Venclova:

Ponas Rekašius Amerikoje parodė man tą knygą, kur yra tikrai nurodytos visos Lietuvos bibliotekos, kiek kurioj knygų lietuviškų, kiek rusiškų, kiek kitomis kalbomis. Linksmakalny tikrai, neperdidžiausia biblioteka, — visos knygos iki vienos rusiškos. Vienintelė tokia biblioteka Lietuvoje.

Tai kas gi tas Linksmakalnis? Keista, bet Linksmakalnis toje knygoje demaskuotas. Jis yra anapus Garliavos, važiuojant link Marijampolės, — toks keistas miestelis ant kalno. Stovi ženklas, kad įvažiuoti negalima. Ir kas tame miestelyje vyksta, pats velnias nežino ... Ten gyvena kokie 200-300 gyventojų, ir visi iki vieno rusai. Tokia enklava, bet labai nedidelė.

Dėl Gervėčių salos: aš gerai nežinau, bet manau, kad tai yra likutis plačios lietuvių apylinkės, pla-

tesnio rajono. Kiek atsimenu, dialektologijos kurse Vilniaus universitete mums buvo prof. Zinkevičiaus apie Gervėčių salą aiškinama, kad tai likutis didesnio kompaktiško vieneto. Ne kokia kolonija. O kolonija gali būti Zietelos sala, kuri jau išnyko. Dr. K. Čeginskas:

Turiu du klausimus, dvi pastabėles. Pirmas klausimas lietuvių Rodūnės apylinkes. Kaip ten su lietuviškumu, ir, gal būt, su tuo aš šiečiau administracinio rajono perkėlimą iš Eišiškių į Šalčininkus. Koks čia buvo išskaičiavimas? Dauguma, tur būt, žinote, kad Eišiškių rajonas nėra toks lietuviškas kaip Gudijai priklausęs gretimas Rodūnės rajonas.

Antras klausimas: man yra didelė mįslė, gal prelegentas ką nors žino — pradžioje visi tarybiniai statistikos rinkiniai priskirdavo Lietuvai dabartinės teritorijos ribose 1940 metais 2,880,00 gyventojų. Po kiek laiko, tai buvo maždaug prie Chruščiovo, prieš pirmą surašinėjimą, man rodos, 1959 metais, jau jie šiek tiek padidino, būtent 2,925,000. Ir šito jie įsikandę laikosi, kai tuo tarpu ekonomikos institutas yra mėginęs skaičių patikslinti. Tam pridėdavo Klaipėdos kraštą ir tada gaudavo 3,080,000 Lietuvos gyventojų dabartinės respublikos ribose.

Kai kas, rodos, Januškevičius ir kiti, yra tą skaičių sumažinę iki 3,040,000. Visiškai aišku, kad į šituos skaičiavimus neįskaitomas Klaipėdos kraštas nei pridėtinė Vilniaus sritis, gauta po 1940 įjungimo. Koks čia išskaičiavimas ir iš kur tas užsispyrimas nepakoreguoti šito skaičiaus? Tuo tarpu šitą skaičių praryja lengvai ir mūsų sovietologai. Šito skaičiaus nustatymas yra svar-

bus, apskaičiuojant tautos nuostolius.

Dvi pastabėlės. Pirmiausiai, man atrodo, tai kas čia pasakyta, ypatin-gai kiek tai liečia Jūsų ekstrapoliaciją, man primena vieną mūsų paskaitą maždaug prieš 10 metų. Jos tema buvo "Lietuva ant depopuliacijos slenksčio". Taigi, pati jau tema išreiškia baimę, kuri šiek tiek ir Jūsų paskaitoje atsispindėjo. Tačiau, man atrodo, kad aš pritarčiau Jūsų pabaigos išvadai, tam tikram optimizmui, norėdamas priminti 19-to amžiaus kai kuriuos mėginimus nustatyti lietuvių skaičių. Tai sietųsi ir su mano šiemetine paskaita. Ją ruošdamas užtikau, kad 1931 metų sukilėlis istorikas Petkevičius yra labai gražiai mėginęs apskaičiuoti tuo metu lietuviškai kalbančiųjų skaičių. Jis surado apie pustrėčio milijono. O jo duomenys yra iš prieš sukilimą, nes knyga išleista 1932. Mykalojus Akelaitis apie 19-to amžiaus vidurį irgi yra skaičiavęs. Jis lietuvių skaičių bandė nustatyti ir Latvijoje, ir Rusijoje ir gavo maždaug tuos pačius duomenis. "Aušros" pasirodymo metu irgi kažkas prie panašių išvadų yra priėjęs, nors dabar negaliu prisiminti, kieno tie skaičiavimai buvo daryti. Man imto į akis, kad nežiūrint smarkių demografinių bangavimų — napoleonmečio karai, sukilimai, vėliau prasiidėjusi emigracija į Ameriką — mes esame tame plote ir daugiau-mažiau pastoviai laikomės. Čia kažkaip atsispindi savotiškas lietuvių tautos likimas.

Tai, sakyčiau, toks istorinis pastebėjimas prisidėtų prie sutvirtinimo tos Jūsų pastabos. Ir paskui ypatingai buvo įdomi ta Jūsų pastaba apie Europos sieną, kuri ejo

per Lietuvą, tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos. Prieš Didįjį karą tai ypatingai buvo akcentuojama, bet ir dabar vokiečių tam tikroje spaudoje jūs rasite amžinai tą užuominą, kad čia eina Europos siena.

T. Veclova:

Mano mintis buvo ne ta.

Dr. K. Čieginskas:

Jūsų mintis man yra įdomi, nes čia istoriškai kažkaip apsivertė dalykai. Ir kai aš klausiausi, tai širdy aš labai juokiausi iš visų tų, kurie dar ir šiandien įsivaizduoja, kad mūsų pusėje, Did. Lietuvos pusėje, jau prasideda Azija, o kad Rytprūsiose Europa.

T. Venclova:

Gal aš čia ne visai aiškiai suformulavau, kad Melno taikos 1422 siena yra viena iš labiausiai tradicinių sienų Europoje. Aš neturėjau omeny, kad tai siena tarp Europos ir Azijos.

Europoje egzistuoja sienos, kurios dažnai keičiasi, ir egzistuoja labai senos sienos. Viena iš tų labai senų sienų yra Lietuvos — Vokietijos siena Eutkūnų, Kybartų rajone iki Nemuno. Aš tik tai norėjau pasakyti. Europos-Azijos siena eina kur kitur. Aš taip pat neskirčiau ir Rusijos prie Azijos, o vėčiau sieną, kaip sako geografijos vadovėliai, Uralo kalnais ir Uralo upe.

Dėl Rodūnės: Pelesa priklauso Rodūnės rajonui. Tai, Eišiškių rajone lietuvių buvo per pirmą surašymą 6%, per antrą — 7%, ir tai atitinka tikrą dalykų padėtį. Ten tikrai labai mažai lietuvių. Rodūnės rajone, kuris priklauso Baltarusijai, lietuvių procentas didesnis. Tikrai nežinau, koks, bet didesnis. Ten yra keliolika kaimų tikrai lietuviškų.

Pats Pelesoj nebuvau, bet iš pagrindinės spaudos matyti, kad padėtis ten labai sunki. Lietuvos inteligentai, pav., prof. Ivanauskas, bandė padėti vietos lietuviams, bet susidurdavo su dideliais sunkumais. Ir pelesiečiai rašė peticijas, kaip sakiau, kad prijungtų juos prie Lietuvos, ką ne taip sunku padaryti. Juk savo laikų buvo prijungti prie Lietuvos Švenčionių, Dieveniškių ir Druskininkų rajonai. Tai būtų ta pati procedūra.

Pasakysiu tokių įdomų dalykėlių. Irgi anekdotišką, net nežinau, kiek čia tiesos. Paleckio atsiminimuose yra tokia vieta: kai jie nuvažiavo į Maskvą, kaip Lietuvoje įprasta sakyti, "Lietuvos parduoti", prie jų priėjo toksai pareigūnas ir paklausė: "Štai, va, yra planas atiduoti jums Baltarusijos rajonus. Kokius rajonus jūs norėtumėte gauti?" Visi susižvalgė, nes niekas nebuvo tam pasiruošęs. Paleckis kažką mikt, mikt — na, Švenčionis. Kažkas kitas sako Dieveniškes; dar kažkas sako Marcinkonis. Pareigūnas viską užsirašė. Ir tada Liudas Gira — apie kurį mes nieko labai gero negalim pasakyti — iššoko ir sušuko: "Druskininkai!" Jeigu ne vienas kolaborantas reikiamoj vietoj, tai Druskininkų mes ir neturėtume. Tai atperka kai kurias jo nuodėmes, nes Druskininkai dabar Lietuvoj, gerokai lietuviški.

Ar Šalčininkai siejasi kaip nors su Pelesos klausimu, nežinau ir intuityviai nemanau. Man rodos, kad rajono sostinės perkėlimas siejasi su tuo, kad Šalčininkai arčiau Vilniaus, patogesnis susisiekimas, kažkaip natūraliai turi daugiau galimybių funkcionuoti. Šalčininkai yra labai sulenkėję, surusėję, lietuviškai ten retai išgirsi. Bet štai "Bėgamųjų

įvykių kronikoj" buvo paskelbta, kad ir ten buvo iškabintas plakatas "Rusai lauk iš Lietuvos!" Matyt, vietinių darbas. Eišiškės nė kiek nedaugiau lietuviškos kaip Šalčininkai. Buvau ir ten, ir ten.

Kodėl 1940 m. pradžioj nurodomas tarybiniuose leidiniuose toks gyventojų skaitmuo? Man rodos, valdžia suinteresuota nurodyti jį kiek galima mažesnį, kad sunkiau būtų pastebimos tos žaizdos, kurios vėliau buvo padarytos. Žinoma, reiktų patikslinti pakitimus, prijungus Klaipėdos kraštą ir iš Baltarusijos gautus rajonus, kas nėra lengva. Nustatyti, kiek buvo ypač tuose Baltarusijos rajonuose žmonių, yra, tur būt, sunkoka.

Kaplanas

Aš noriu pasakyti, kad kai kurios žinybos yra lietuviškesnės, o kai kurios labiau rusiškos. Visų pirma, saivime aišku, susisiekimo, geležinkelų, ryšių, pašto žinybos yra palinkusios į rusifikaciją. Bet ypač norėčiau paminėti kariuomenę. Lietuviai Lietuvos teritorijoje kariuomenėje netarnauja. Naujokai yra siunčiami už Lietuvos ribų, o pačioje kariuomenėje perdėm varomas rusinimas. Ir ne tik pačioje kariuomenėje, bet ir tose karinėse įstaigose, kaip karinis komisariatas, kur komisaras yra lietuvis, bet per jo politickyrių varomas rusinimas. Mat man teko būti lietuviškoje divizijoje. Tapatia proga norėčiau priminti, kad p. Venclova taip pat teisingai pasakė apie rusų gravitaciją į lietuvių. Norėčiau priminti vieną atsitikimą lietuviškoje divizijoje. Ten nemažai buvo rusų iš Rusijos. Toji divizija dalyvavo mūšiuose, kur lietuvių krito tiesiog be skaičiaus. Be paruošimo žmonės siuntė į puolimą.

Ten tiek žuvo žmonių, kad net Sniečkus buvo priverstas pašalinti divizijos vadą Žemaitį. Divizijoje man teko susitikti su tokiu Lomonosovu, kuris rusiškai gerai nemokėjo, ir su tokiu lietuviu Vytu, kuris lietuviškai gerai nemokėjo.

Yra labai daug karinių įstaigų Vilniuje ir karinių miestelių Lietuvoje. Karo ligoninėje lietuvių nebuvo. Buvo daug karo gydytojų žydų. Bet daugiausia, žinoma, rusai.

T. Venclova:

Čia yra labai teisingas papildymas ... Mes su dr. Štormu sprendėme klausimą, kaip yra su Lietuvoj stovinčiais garnizonais: patenka jie ar nepatenka į surašymą? Kareiviai kažkoku kitu principu surašomi.

V. Banaitis:

Principas yra žinomas: pagal kilmės vietą.

T. Venclova:

Lietuviai Lietuvoje netarnauja, nors būna išimčių. Aš buvau šaukiamas į pasitobulinimo kursą; prieš išvažiuodamas buvau tarybinės armijos vyr. leitenantas ir išvažiuodamas atidaviau karinį bilietą su mobilizacijos lapeliu. Pasitobulinti būdavau šaukiamas į Vilniaus kareivines. Stebėdavau kareiviukus ir jų sąrašus, kurie ten būdavo iškabinami. Iš šimto ten pasitaikydavo kokie 2-3 lietuviai. Bet tai atsitiktinumai. Principas yra toks, kad lietuviai Lietuvoje netarnauja, o Lietuvoje tarnauja nelietuviai. Nebūtinai rusai, yra visokių. Tarnyba trunka porą metų. Lietuviai kariuomenėj nesurūsėja bet pramoksta rusų kalbos. Jie priversti mokytis. Pavojaus dėl to lietuvių tautos likimui gal ir nėra, nors tai nemalonas faktas. Čia norėčiau priminti dar kitą dalyką. Lietuviš-

kos divizijos vaidmuo nėra visai objektyviai išnagrinėtas. Ji buvo itin apologetiškai minėta tenykštėje literatūroje, arba itin neigiamai čionykštėje. Labai būtų įdomu, jei kas nors imtųsi panagrinėti tą klausimą visais požiūriais. Gal kas nors iš tarnavusių divizijoje, kurių, kaip matome, ir čia jau atsiranda. Klausimas įdomus. Ta divizija buvo išformuota po karo. Ji buvo gana lietuviška ir stovėjo Vilniuje. Po karo tokių divizijų buvo ir kitur. Kiek žinau, viena iš jų, buvusi Gruzijoje, gruzinų, pradėjo nerimauti. Tada buvo išformuotos visos tautinės divizijos, jų tarpe ir lietuvių.

Ta proga dar istorijėlė, kurią gal ir žinote. Sakykim, p. Čeginskas tikrai žino, nes per "Laisvės" radiją, be abejo, ėjo, — apie tuos jaunuosius, Petkaus augintinius, ateitininkus, arba maždaug ateitininkus. Tai lietuviai gimnazistai, kurie buvo išmesti iš mokyklos dėl ryšių su Petkumi, dėl to, kad pas jį lankėsi ir klausėsi jo pamokymų. Jie buvo pašalinti iš paskutinės gimnazijos klasės, kas yra skandalas net ir Tarybinėje Lietuvoje, kas labai retai daroma. Dėl to mudu su Aleksejeva, Helsinkio Maskvos grupės atstove, prašėme oficialiai audiencijos pas Lietuvos švietimo ministrą ir tą audienciją gavome. Aleksejeva prisistatė, o aš buvau tik jos vertėjas ir palydovas. Tada dar Lietuvos Helsinkio grupės nebuvo. Ji paklausė ministrą labai oficialiai, tarsi turinti valdžios ir galios, kas su tais jaunuoliais atsitiko? Ministras ne iš karto susigaudė. Paklausė, kam ji atstovauja.

— Orlovui.

— O kas tas Orlovas?

— Narys korespondentas.

— O kas jam vadovauja?

— Niekas, visuomeninė grupė.

Ministras buvo baisiai sunerimęs.

Jis galvojo, gal čia koks naujas valdžios išmislas, kurio jis dar nežino. Ir jis mus nusiuntė į mokyklą aiškintis. Mes nuėjome į mokyklą. Aš pasakiau:

— Štai čia kolegė Aleksejeva iš Maskvos. Aš jai pabūsiu vertėju. Aš šią mokyklą esu baigęs. Mes suinteresuoti pašalintų mokinių klausimu.

Mokytojai net nuščiuvo — kaip? iš Maskvos? Ir pradėjo pasakoti. Bet taip jau pasakojo, lyg iš Maskvos atvykusiam inspektoriui. O mes tuos pasakojimus galėjom interpretuoti savaip. Jie mums pasakė daug dalykų, kurių geriau būtų nesakę. Ir Maskvos Helsinkio grupės, dokumentuose buvo paskelbta, kad Lietuvoje neteisėtai pašalinti už patriotizmą mokiniai.

Tie mokiniai buvo pašaukti į kariuomenę. Į tarybinę kariuomenę niekas nenori eiti, ir visais atžvilgiais ten yra nemalonu. Įprasta represuoti studentus ir gimnazistus, atiduodant juos į kariuomenę. Tie mokinukai parašė kreipimąsi į Lietuvos valdžią su tokiu tekstu: mes už savo pažiūras buvome išmesti iš gimnazijos ir dabar šaukiami į kariuomenę. Mes neatsisakome tarnauti (nes atsisakyti tarnauti — tai jau tribunolas ir keleri metai), bet prašome, kad mūsų nesiųstų į Rusiją, o paliktų tarnauti Lietuvos teritorijoje. Dėl kelių priežasčių. Pirma, mes esame praktikuojantys katalikai ir norime lankyti mišias, būdami kareiviai. O tatai galime daryti tik Lietuvoj, nes tik Lietuvoj yra katalikų bažnyčių.

Tiesa, yra ir Maskvoje katalikų bažnyčia, bet jau ten, kur juos pasiųstų tarnauti, bažnyčių tikrai nėra. Pravoslavų bažnyčių taip pat nėra. Politinius disidentus siunčia labai toli ir į labai nemalonus vietas.

Antras mokinukų argumentas: liaudies rašytojas Baltušis ir kai kurie kiti nuolat rašo, kad Lietuva yra suvereni valstybė. Mes priimam jų teigimą, bet suverenios valstybės kareiviai tarnauja savo šalies teritorijoje. Tais argumentais pasirem-dami, prašome palikti tarnauti Lietuvoje.

Be abejo, tų jaunuolių likimas liūdnas, nors aš neturiu apie juos žinių. Paskirs į tokią vietą, kur kuris nors iš jų gali ir žūti, nes kariuomenėje žmonės kartais žūva.

Dr. K. Čeginskas:

Ar jau yra išsiųsti?

T. Venclova:

Jau išsiųsti. Yra dokumentai.

Dr. K. Čeginskas:

Apie juos rašoma “Kronikoje”.

T. Venclova:

O, šito dar nežinojau. Bet šiaip ar taip, jaunuoliai atliko labai gražų aktą. Kai apie tai papasakojau Amerikoje Alfredui Friendly, kuris yra vienas iš žymesnių sovietologų, jis tuo labai susidomėjo. Paprašė mane to jaunuolių laiško angliško vertimo, kurį aš ir parūpinau. Jis pasakė, kad tai vienas iš įdomiausių, juridškai pagrįčiausių ir protingiausių disidentinių raštų, kuriuos jis kada yra matęs.

Dr. A. Štromas:

Aš noriu pasveikinti visus, kad turime savo tarpe tokį nuostabų, tokį žvilgantį ir tokį visapusišką talentą, kaip Tomą Venclovą. Už kokios temos nesiimtų, ją pakelia į aukštą profesionalų lygį, nors čia nagrinė-

tas klausimas nėra jo profesijos objektas. Manau, kad tai didelė Tarybų valdžios dovana ne tik mūsų išeivijai, bet ir Lietuvai. Nes tik čia tie visi Tomo visapusiški talentai gali išsirutuluoti, pasireikšti ir būti transliuoti ne tik čia esančiai visuomenei, bet ir mūsų kraštu.

Aš sutinku beveik su viskuo ir su tom visom optimistinėm išvadom, kurias čia Tomas buvo mums padaręs. Ir savo straipsniuose, jeigu kas nors skaitėte, aš skelbiau, kad lietuvių tautos šiandien žadinti nebereikia. Ji pažadinta, pažadinta visiems laikams. Ir tik fizinis sunaikinimas galėtų pakeisti tą faktą. Todėl sakau, kad šiandieną nebereikia mums naujų Basanavičių, nei naujų Kudirkų. Reikia tokių, kurie mokėtų jų darbo vaisius šiandien tinkamai panaudoti laisvės kovai.

Tačiau norėčiau pasakyti, kad nereikia sumenkinti ir tos grėsmės ir to pavojaus, kurį Tarybų valdžia sudaro lietuvių tautos egzistencijai. Ir čia aš norėčiau įnešti man nebūdingą pesimistinį pobūdį į Tomo paskaitą.

Žiūrėkime, ką sakė ponas “draugas” Brežnevas savo pranešime, kurį darė Aukščiausiąjai Tarybai 1977 m. spalio mėnesį dėl konstitucijos. Jis pasakė labai rimtus, mums visiems svarbius žodžius: “Žiūrėkit, mes konstitucinės komisijos nariai, — jis buvo jos pirmininkas, — buvome iš visų pusių atakuojami pasiūlymais, kad aplamai sąjungines respublikas ir Tautybių tarybą Aukščiausios Tarybos sąstata, kuri atstovauja respublikoms, reikia panaikinti. Mes buvome taip pat atakuojami už tai, kad mūsų konstitucijoje yra ta išstojimo iš Sąjungos teisė, ir už tai, kad respublikos turi tei-

sę įeiti į savistovius kontaktus su užsieniu. Mes rimtai svarstėme tą klausimą ir priėjome išvados, kad šitai dabar yra dar per anksti daryti, ir mes atsispyrėme prieš tą didžiulį spaudimą. Mes padarėme viską, ką galėjome, ir štai dabar žiūrėkit, būkit mums dėkingi. (Nors yra aišku, kad naujoji konstitucija visų respublikų teisės yra žymiai susiaurintos, palyginus su Stalino konstitucija. Žymiai ir esminiai). Tačiau visgi mes palikom jums tą respublikų statusą, palikom teisę išstoti iš Sąjungos ir t.t. Tai būkit mums dėkingi, bet ir. žinokit, kad dabar tai mes padarėm tik dėl to, kad per anksti būtų forsuoti tą natūralų procesą, kuriame visos tautos suartės ir susilies į vieną tarybinę tautą. Ateity gal būt ir galima bus prie to klausimo grįžti, kada jis taps jau natūraliai išspręstas”.

Tuo Brežnevas parodė, kad principinis Tarybų valdžios nusistatymas yra vieningos tarybinės tautos sudarymas, neslėpdamas, kad rusų kalba turi būti vieningos tautos kalba ir pan. Todėl plėšraus liūto nasrai yra čia pat, Tomai, kad ir žiūrėtume į tą klausimą optimistiškai. Tai yra konfrontacinė situacija tautiškumo ir valdžios. Ir mes neturime nė viena! minutei pasiduoti optimizmui dėl Tarybų valdžios kėslių.

Kodėl Brežnevas sako “per anksti?” O gi todėl, kad bijo. Jis supranta, kad jeigu įisai tą klausimą forsuos, tai Gruzijoje, pav., dėl to vieno straipsnio, kurio neįdėjo konstitucijoje, buvo beveik liaudies sukilimas. Jis žino, kad kiekvienam tokiam momentui nerusiškos tautos yra labai jautrios. Ir tik ta baimė sulaiko Tarybų valdžią nuo perėjimo

mo į ryžtingą ataką prieš tautinį visų tautų, tarpe jų ir lietuvių tautos, savitumą. Ir todėl reikia suprasti: kol bus rezistencinė dvasia, kol bus tautinis budrumas, tol ir Tarybų valdžia nedrįs liesti. Jeigu tik tas bus sumažinta, susilpninta, tai tada, žinok, galas. Ir reikia šitą pavojų turėti omeny.

Tarybų valdžiai visai sveika ją laikyti visą laiką tokioj baimėj. Ir, ačiū Dievui, turime tam tikros paramos ir iš mūsų pareigūnų tarpo, ir iš tų konservacininkų, apie kuriuos praėjusiais metais kalbėjau savo paskaitoj. Ir tą momentą, kad čia nuolatinė politinė kova, kad čia nėra status quo, bet viskas priklauso nuo dviejų pusių pastangų, norėjau pabrėžti, kaip Tomo paskaitos papildymą.

T. Venclova:

Aš priimu, be abejo, Tavo pastabas tik kaip papildymą. Už papildymą dėkui.

Aš turiu optimizmo visai kitu atžvilgiu. Turiu optimizmo lietuvių tautos atsparumo ir jos rezistencinės dvasios atžvilgiu. Ir ne tik rezistencinės dvasios, bet ir kažkokio fizinio gyvybingumo, kurį ji pademonstravo tuo pastoviu išlikimu savo zonoje. Kas bus, kas nebus, žemaitis, ir ne tik žemaitis, neprąšus. Aukštaitis irgi. Ta prasme mano paskaita yra optimistiška. Žinoma, net ir respublikas panaikinus, — neduok Dieve, kad tai atsitiktų, — lietuvių tauta dar toli gražu nežūtų. Čia kitas klausimas. Bet, neduok Dieve, kad panaikintų. Brežnevas pasakė, jog ‘tai padaryti, draugai, yra dar per anksti’. Nuo mūsų priklauso, kad tai visuomet jiems būtų per anksti. Ir aš manau, kad tai jiems visuomet bus per anksti.

Algis A. Regis:

Tomo Venclovos dabartinės Lietuvos demografinės padėties apžvalga buvo įdomi ir plačiai apimanti. Vis dėlto kruopščiai sekantiems šią padėtį ir ją besisielojantiems kai kurie gyventojų surašymo davinių pranašavimai reikalingi patikslinimo. Autorius sakosi žiūrįs į šiuos reikalus "optimistišku akcentu", tačiau, jeigu jo taip vadinama "intrapoliacija" pasitvirtintų, lietuvių tautos demografinė būklė būtų pasisukusi bauginančia kryptimi.

Autorius sako ". . . drįstu spėti, kad sekančio surašymo metu lietuvių Lietuvoje turėti) būti apie 2.7 mil., iš viso 3.45 mil., ir lietuvių procentas neturėtų nukristi žemiau 75%, galėtų būti kažkur netoli 80%". Taigi dešimtmečio demografinis kitimas sąlygojamas perdėtai atsargiu 5% tikslumu, prarasdamas ekspertiškumo vertę. Kodėl gi neaptarti šiandien taip svarbios Lietuvos demografinės padėties 1% tikslumu?

1970-tų metų surašymo duomenimis, lietuvių nuošimtis — visiškai skirtingai nuo latvių ir estų — rodė didėjančią atsparą, paaugdamas nuo 79.3% 1959-tais iki 80.1% 1970-tais metais, nežiūrint kolonistinių užmačių. Lietuvių prieauglį šiuo metu remia visa eilė, atskirai paėmus, nežymių, bet gyvenimiškai pajėgių veiksmų: dar vis kiek aukštesnis negu kolonistų gimimų nuošimtis, didėjantis mišrių ir nutautėjusių šeimų jaunimo apsisprendimas lietuviams, ketvirtadalio visų tautinių mažumų vaikų lankymas lietuviškų mokyklų, nuolatinės tremtinių pastangos iš Sibiro grįžti į tėvynę, pro tarpinis Gudijos ir kitų vietovių lietuvių apsigyvenimas Lietuvoje, o taip pat keliolikos tūkstančių žydų

ir tariamų vokiečių išsikėlimas iš krašto. Daugelis kitų statistiškai sunkiai beapčiuopiamų veiksmų taip pat veikia lietuviškos demografijos naudai: nemaža dalis kolonistinės studentijos, nepritampančios lietuviškose aukštesnėse mokslo įstaigose, išvyksta tęsti mokslo į labiau surisintas respublikas, sukuria šeimas ir nebegrižta. Kai kurios kolonistinės šeimos, nesugebėdamos susigyventi su lietuvių kalba ir kultūra, iškeliauja kitur. Faktas, kad lietuviai tėvynėje dar tebesudaro kompaktinę kalbinę ir kultūrinę daugumą, yra dideliu antibiotiku prieš svetimųjų antplūdžius.

Šių veiksmų išdavoje ir ankstyvesnių davinių patirtyje yra saugu teigti, kad šiuo metu okupuotoje Lietuvoje vykstantis gyventojų surašinėjimas parodys ne staigų lietuvių nuošimčio kritimą, bet tebesitęsiantį kilimą, dabar jau pasieksiantį 81%. Likusis tautinių mažumų 19% pasiskirstymas vyks sekančia linkme: nežymiai padidės rusai ir ukrainiečiai ir stipriai gudai; sumažės kiek lenkai ir kitos nežymios mažumos, bet labiausiai žydai. Lietuvių turėtų būti 2.800.000. Dramatiškas gimimų sumažėjimas bus atėmęs bent 100.000 jauno lietuviško prieauglio.

Sunku būtų nepastebėti mūsų brolių latvių ir estų padėties. Jų demografinės atramos daug silpnesnės, gi kolonizacinės bangos labai stiprios. Savo krašte latviai šiuo metu besudarys vos pusę visų gyventojų, gi estai — tris penktadalius. Tokia demografinė padėtis kolonistinėje okupacijoje yra pati didžiausioji grėsmė Baltijos tautų ateičiai.

(Nukelta į 70 psl.)

KOVA DĖL LAISVĖS VISUS ĮPAREIGOJA

Svarstybų išvados

1979 vasario 3-4 d.d. Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos salėje įvykęs LFB Los Angeles sambūrio suorganizuotas vienuoliktas politinių studijų savaitgalis svarstė šiuos klausimus:

a. "Lietuvos laisvinimo darbo išplėtimas ir suintensyvinimas"; svarstybų dalyviai: Danutė Barauskaitė, dr. Kazys Ambrozaitis, Vytautas Kamantas ir Edmundas Kulikauskas; moderatorius P. Algis Raulinaitis.

b. "Nuolatiniai jaunimo darbai Lietuvos laisvinimo žygyje"; svars-

LFB Tarybos prezidiumas su svečiais iš Čikagos Los Angeles politinių studijų metu 1979.II.3-4 d.d.; iš kairės — Edmundas Arbas (prez. sekretorius), P. Algis Raulinaitis (prez. pirm.), PLB valdybos pirm. Vytautas Kamantas, dr. Kazys Ambrozaitis ir dr. Zigmantas Brinkis (prez. narys).

DARBAI

tybų dalyviai: studentai — Ilona Bužėnaitė, Asta Crakauskaitė, Jūratė Venckienė ir Rimas Polikaitis; moderatorius Leonardas Valiukas.

c. “Ko geros valios lietuviai laukia iš veiksmų?”; svarstybų dalyviai: Mykolas Naujokaitis, P. Algis Raulinaitis ir Vytautas Vidugiris; moder. Juozas Kojelis.

Atskirus pranešimus padarė rašytojas Jurgis Gliuda, aptaręs padėtį okupuotoje Lietuvoje, ir “Į Laisvę” redaktorius Juozas Kojelis, apžvelgęs padėtį išeivijoje. Pagrindinę paskaitą skaitė PLB valdybos pirmininkas Vytautas Kamantas, plačiai palietęs lietuviškos problematikos visumą ir pasiūlęs kai kurios sprendimus toms problemoms spręsti. Paskaitininkų ir oficialiųjų svarstybos dalyvių mintis savais siūlymais papildė gausiai į svarstybų programą abi dienas atsilankiusi auditorija.

Paskaitininkų, pranešėjų ir auditorijos racionaliai pareikštas mintis bei argumentuotai pateiktus samprotavimus galima būtų suvesti į šias išvadas:

1. Sovietinė grėsmė Lietuvai šiurpi, bet kova už laisvę viltinga. Akivaizdus nepritartimas komunizmui visoje Sovietų Sąjungoje auga ir rezistencija okupantui Lietuvoje didėja. Naujai apsireiškia kolosalūs judėjimai tarptautiniuose santykiuose gali ir mūsų tautai atnešti nelauktų pasikeitimų.

Rašytojas Jurgis Gliuda (viduryje) pokalbyje su dr. K. Ambrozaičiu ir Vytautu Kamantu (dešinėje).

Nuotrauka P. A. Raulinaičio

2. Lietuvos valstybės suverenumo atkūrimas ir lietuvių tautos laisvė yra pagrindinis laisvųjų lietuvių veiklos tikslas ir prasmė. Laisviniu darbas yra didžioji mūsų tautinė pareiga. Už jos atlikimą kiekvienas neša individualių atsakomybę.

3. Neaparta ir jokiems tautiniams bei apamai žmogiškiems tikslams nepalenkta lietuvių pati savyje nėra išskirtina vertybė. Mūsų tautinę misiją sėkmingai gali vykdyti laisvojo pasaulio lietuviai, kuris save jaučia kaip tremtinį. Tik toks išeivis įstengia suvokti savo tautinės misijos prasmę ir paskirtį. “Nors būtume iškeliaję iš Lietuvos mūsų pačių laisvu apsisprendimu ir todėl niekada nebuvę tremtiniai, nors būtume svetur gimę, mokęsi, ir savo tautos krašto niekada neregėję, tačiau tą valandą, kai kraštas yra pavergiamas, visi tampame tremtiniais, kurie save laikome lietuviais” (prof. Antanas Maceina).

Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos klebonas prel. Jonas Kučingis politinių studijų savaitgalyje pirmą kartą susitinka su PLB valdybos pirm. Vytautu Kamantu.

Nuotrauka L. Kanto

4. Jaunimo susiorganizavimas Pasaulio Lietuvių Jaunimo sąjungoje jau atnešė pozityvių rezultatų: padėjo atsiskleisti jaunimo politinei sąmonei ir sudarė sąlygas jaunimui konkrečiai dalyvauti išeivijos tautinės misijos vykdyme. Sąjunga sudarė organicazinį tinklą, kuris šių kartų, išsisklaidžiusių visame pasaulyje, jungia, artina ir suteikia galimybių save išreikšti. Keldamas Lietuvos klausimų, jaunimas jau pradeda veikti sava iniciatyva.

5. Lietuviškiems nusiteikimams jaunime ugdyti ir visu bendruomenišku pločiu veikimui pasirošti labai reikšmingos yra atskiros jaunimo organizacijos, kaip ateitininkai

ir skautai.

6. Planuodama tarpkongresinius darbus, PLJ sąjunga turėtų rūpintis (a) lietuvių ir baltų klubų universitetuose organizavimu ir jų veikla, (b) ryšių su tarptautinėmis organizacijomis, kaip "Amnesty International", palaikymu, (c) skatinimu dalyvauti gyvenamų kraštų politinėje veikloje, (d) informacijos apie Lietuvą pasauliui telkimu, (e) nutolusių jaunesnės ir vidurinės kartos intelektualų ir profesionalų į gyvą lietuvišką srovę sugrąžinimu. Politiniam darbui jaunųjų kartų paruošti PLJ s-ga visuose kraštuose kasmet organizuoja politinius seminarus.

"Ko geros valios lietuviai laukia iš veiksmų?" simpoziumo dalyviai; iš kairės — Vytautas Vidugiris, Juozas Kojelis (mod.), Mykolas Naujokaitis ir P. Algis Raulinaitis.

Nuotrauka L. Kanto

7. PLJ sąjunga savo veiklos rėmuose turėtų surasti visuomeninio darbo ir aukštesniųjų mokyklų mokiniams. Tuo būdu ugdytų ir ruošytų savo darbo tęsėjus.

8. Pačių intensyviausių ir paveikiausių informacijų apie būklę okupuotoje Lietuvoje pasauliui teikia Lietuvių Katalikų tarnyba, kuriai vadovauja kun. K. Pugevičius Brooklyn, N.Y. Kun. K. Pugevičius šioje veikloje parodė savo pirmiausias talentus ir retai užtinkamą pasiaukojimą. Jo darbas šioje srityje finansiskai turėtų paremti visi veiksniai, organizacijos ir pavieniai asmenys. PLJ sąjunga, planuodama ir vykdydama savo darbus, su šia Tarnyba turėtų palaikyti artimus ryšius ir jai talkinti.

9. Veiksnių lojalus bendradarbiavimas, vykdamas išeivijos misiją, yra pats didysis geros valios lietuvių lūkestis. Tas bendradarbiavimas turėtų remtis ne atskirų veiksnių kompetencijos tvorų tvėrimu, o konkrečiais darbais pasiskirstymu, jų vykdymu ir vieni kitiems talka.

10. Siekdama lojalaus tarpveiksnių bendradarbiavimo, daugiausia iniciatyvos ir geros valios yra parodžiusi Lietuvių Bendruomenė, gi daugiausia priešiškuo — Amerikos Lietuvių Taryba.

11. Jei naujoji VLIK-o vadovybė pasuktų Amerikos Lietuvių Tarybos keliu, tai Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdyba nedelsdama turėtų suorganizuoti visuomeninių-politinių reikalų tarybų ir pradėti nepriklausomai veikti.

12. Renkant Lietuvos laisvinimui aukas, pagerbiama aukotojo valia.

Kol nesutarta dėl vieno jungtinio fondo, kad aukotojas galėtų sužininti, kaip apsispręsti, prieš Vasario 16 minėjimus visi veiksniai turėtų pateikti praėjusių metų dirbtų darbų ir rezultatų apyskaitų. Iki šiol tai pilniau atlikdavo tik Lietuvių Bendruomenė.

13. Skubiai veikti, kad į vieną centrinę tarnybą būtų sujungti visi atskirai veikusių informacijos židiniai. Informacijos darbų pavesti tos srities specialistams ir finansuoti iš jungtinio fondo.

14. Pagalba lietuviams politiniams kaliniams Sovietijoje — tai didžioji laisvųjų lietuvių pareiga. Problemos išstudijavimui ir konkrečių planų sudarymui PLB valdyba turėtų sukviesti specialių veiksnių, jaunimo, šalpos bei profesinių organizacijų atstovų konferencijų.

15. Sveikintina PLB valdybos iniciatyva, susitarus su kitų pavergtų tautų organizacijomis, Jungtinėse Tautose iškelti 14 sovietinių "respublikų" dekolonizacijos klausimų. Tai reikšmingas ilgalaikis uždavinys, kurio vykdymą visi kiti veiksniai, organizacijos ir pavieniai asmenys turėtų remti.

16. Helsinkio susitarimai principiškai Lietuvos laisvės bylai žalingi. Tai nelemtos detantės su Sovietų Sąjunga padarinys. Tų susitarimų pateisinimas — tai Amerikos užsienio politikos klaidų, o ne laisvės idėjų, gynimas. Tačiau tuose susitarimuose įrašyti žmogaus teisių principai, kiek įmanoma, naudotini kovoje dėl Lietuvos laisvės.

17. Stiprinti ryšius su tauta White Plains konferencijoje visų veiksnių sutartų principų dvasioje.

JAUNIMO ORGANIZACIJŲ ?

Savoje žemėje lietuviai save laiko individualistais, nemėgstančiais paklusti organizacinei drausmei. Tačiau priversti gyventi svetimuose kraštuose, jie gal labiau negu kitų tautų žmonės glaudžiasi prie savųjų tautiečių. Į sambūrius su savo žemės broliais lietuviai tremtiniai Vakaruose atrodo ypač mėgsta skatinti savo jaunimą.

Juk tarp Jungtinių Amerikos Valstybių ir Kanados lietuvių šiuo metu galima priskaityti bene septynias jaunimo organizacijas — Ateitininkus su jaunučių, moksleivių ir studentų sąjungomis, Skautų organizaciją su panašaus amžiaus jaunimo tuntais ir draugovėmis, Šviesos - Santaros federacijos studentus, Neo-Lituanijos studentus, Lietuvių studentų sąjungą, Lietuvos Vyčius, Pasaulio Lietuvių jaunimo sąjungą. Be abejo, kad šios visos jaunimo organizacijos turi šioکį tokį pagrindą gyvuoti, ir jų gal būt būtų neperdaug, jeigu to lietuviško jaunimo išėivijoje būtų gausu. Deja, šitaip nėra.

Pagal dabartinę organizacijų pasiskirstymo schemą lietuviai studentai JAV ir Kanadoje dalyvauja arba turėtų dalyvauti bent trijose paralelėse organizacijose. Pavyzdžiui, studentai ateitininkai turi savo sąjungos vienetų, bet jie dar dalyvauja arba turėtų dalyvauti Lietuvių studentų bendroje sąjungoje ir Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos padaliniuose. Jeigu jie dar dalyvautų kokiame nors amerikiečių ar kanadiečių klube, tai lietuvio studento visuome-

ninės jėgos ir pareigos pasirodytų aiškiai pertemptos. Kad tai supras-tume, reikia prisiminti Kauno universiteto studentų visuomeninius išipareigojimus nepriklausomoje Lietuvoje. Tada studentams užteko savos draugovės arba korporacijos ir dar kokios nors bendresnės, toli gražu nebūtinės, humanitarų ar teisininkų draugijos.

Sutikim, kad tremty, arba išėivijoje, neturint lietuviškos žemės pokų, lietuviams studentams reikia labiau glaustis vieniems prie antrų, todėl reikia priklausyti bent vienai bendrajai organizacijai, sakysim, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos padaliniui. Bet kam jam reikalinga ant-ra bendrinė organizacija — Lietuvių studentų sąjunga? Ką ji jam duos, arba ką jis šioje organizacijoje turėtų veikti? Atsakymą į šiuos klausimus nelengva rasti nuo to laiko, kai pradėjo veikti Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga. Todėl nuo daugelio metų Lietuvių studentų sąjungos metiniai suvažiavimai baigiasi tokiais bjauriais girtuokliavimo baliais, kad geresnieji viešbučiai lietuvių studentų nebenori pas save išleisti posėdžių (kaip apie tai rašė "Tėviškės Žiburiai").

Visai kitokį vardą turi Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga (PLJS), kuriai paskutiniaisiais ketvertais metais pirmininkauja simpatinga Kanados lietuvaite Gabija Juozapavičiūtė. Tačiau ši organizacija, kad ir turėdama platesnę bazę negu L. studentų sąjunga, taip pat nėra be silpnųbių.

Viena jų — mėginimas atsistoti aukščiau ideologinių — ateitininkų ir skautų — organizacijų, kurios nuo seno turi savo aiškius tikslus ir jaunimo auklėjimo metodus. Šios organizacijos tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje lietuvių visuomenei yra davusios šimtus (gal net tūkstančius) gražiausio patriotiškiausio lietuvių jaunimo. Be šių organizacijų auklėjamojo darbo kažin ar šiandien būtų gyvuoti Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga. Todėl, kai šios organizacijos simpatikai Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungą nori pastatyti aukščiau už ideologines ateitininkų ir skautų organizacijas, jie nesąmoningai nuvertina šiuos jaunimo sambūrius, šituo pačiu darydami nuostolį lietuvių jaunimui apskritai.

Šitaip atsitinka ne iš blogos valios, bet dėl to, kad PLJS-ga yra bendrinė lietuvių organizacija, kuri turi būti neutrali pasaulėžiūrų atžvilgiu, be kurių jaunimo auklėjimas neįmanomas. Nebūdama pasaulėžiūrinė, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga turi tenkintis jaunimo jungimo bei jo atstovavimo uždaviniais. Šitaip ši sąjunga pirmiausia yra formalinė organizacija be savo specifinio turinio. Tarp pasaulinių kongresų jos nariai ir jos padaliniai nežino, ką jie turėtų veikti. Todėl nenuostabu, kad Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga kartais pradeda varžytis su Pasaulio Lietuvių Bendruomene.

Šito niekas vaizdžiau neatskleidė kaip Violetos Rakauskaitės - Landienės ir Ričardo Daunoro koncertai įvairiuose pasaulio kraštuose praėjusiais dvejais metais. Juos ruošė PLJS-gos padaliniai. Bet ar šitų koncertų negalėjo ruošti PLB apylinkės? Be abejo, galėjo ir gali. Bet ši galimy-

bė kaip tik nurodo į PLB ir PLJS paralelizmą. Tuo tarpu visokie paralelizmai, turint tik negausią išeivijos visuomenę, bendriesiems lietuvių uždaviniams nepasitarnauja, nes išblaško organizacines jėgas.

Kad nebūtų eikvojama asmenų ir organizacijų energija paraleliniams veiksmams, PLJS-ga turėtų suprastinti savo organizacinę struktūrą, atsakydama savos organizacinės bazės arba savų padalinių, suskirstytų teritoriniu pagrindu. Bazėje ji turėtų remtis senųjų organizacijų — ateitininkų, skautų, neolituanų, šviesos - santaros ir jaunųjų vyčių (jei tokių yra) — organizaciniais vienetais, kurių atstovai, susirinkę į pasaulinį jaunimo kongresą, išrinktų bendrą valdybą ketveriems metams. Kitaip tariant, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga turėtų tapti lietuvių jaunimo organizacijų tikra federacija, o ne jaunų asmenų ir organizacijų junginiu. Šitaip suprastinus organizacinę struktūrą, atkristų didžioji dalis rūpesčio — ką veiks visa sąjunga tarp kongresų, — nes visas veikimas pasiliktų lietuvių jaunimo dalinėm organizacijoms arba smulkesniems vienetams, o sąjungos centrui atitektų lietuvių jaunimo bendradarbiavimas su Pasaulio Lietuvių Bendruomene ir to jaunimo atstovavimas pasaulinėje plotmėje. Suprastinus PLJS-gą, arba ją pertvarkius taip, kad auklėjamasis darbas pasiliktų suluktas senųjų jaunimo organizacijų vienetuose, jaunimo Sąjungos centrinės vadovybės atsakomybė ir veikimas palengvėtų. Tada ir surasti jai vadovus gal būtų lengviau.

Kelti klausimą, kaip sumažinti ir suprastinti lietuvių jaunimo organizacijas, dabar pats laikas, nes nebetoli IV Pasaulio Lietuvių Jaunimo kon-

PASTABOS DĖL LFB CREDO

Beveik tikra, kad iš ruso atsipalaidavusi Lietuva bus labai ekonomiškai nualinta — panašiai, kaip Vokietija po II Pasaulinio karo. Lietuvoj bus nemažai intelektualų, idealistų, bet dauguma visgi bus žmonės, kuriems duona, pastogė ir naujas automobilis — vieni iš svarbiausių dalykų gyvenime. Jei ekonominis krašto atkutimas bus lėtas — daug jų išlakstys po pasaulį, ir Lietuva liks ir toliau ekonomiškai atsilikęs dviejų milijonų gyventojų užkampis. Žodžiu, Lietuvai atgavus laisvę, atsiėjimas ant kojų bus pirmasis uždavinys. Kuris kelias reikės pasirinkti: laisvo ūkio (kapitalizmo) ar socializmo? Vakarų Vokietija pasirinko pirmąjį, ir per kelis metus įvyko “ekonominis stebuklas”. Liberalinis kapitalizmas iš laukinės Amerikos sukūrė ekonominį milžiną, be bado ir be koncentracijos stovyklų. Adam Smith idėjų dėka per paskutinius 200 metų Vakarų pasaulis ekonomiškai pasiekė daug daugiau negu per ankstyvesnius 2000 metų. Dėl ko? Mano supratimu, dėl to, kad laisvo ūkio idėja yra paremta “gaspadoriška galvoseną”, arba, kaip amerikona sako,

gresas Vokietijoje. Norėtąsi, kad jo atsakingieji atstovai ir visas lietuviškas jaunimas pamatytų, kad lietuvių bei išlaikyti, kuriant lietuvišką kultūrą, daug svarbiau darbas nedideluose būreliuose, kur asmens vieni antrus labai gerai pažįsta, negu sukūrimas didelių, bendrinių, paralelinių rėmų, nors jie ir būtų vadinami sąjungų vardu.

Dr. Jonas Grinius

“common sense”.

Adam Smith suprato, kad tik mažas procentas žmonių yra altruistai, idealistai. Gi dauguma artimo nemylti daugiau, negu save; daugumos pirštai yra į save palinkę. Todėl sudaryk sąlygas, kad eiliniam piliečiui apsimokėtų daugiau pasistengti, sunkiau dirbti ir daugiau pagalvoti ir parizikuoti — ekonominių gėrybių gamyba bus labai naši. Gi socializmas daugiau tinka skruzdėms ir bitėms. Jei viena skruzdė susigalvoja pasišildyti saulėje ir patinginiauti; kita nemeta nuo savo kupros velkamo sunkaus šapo ir nesako: jei tu gali dykinėti, kuriam galui aš čia turiu plėšytis? Deja, žmonės yra kitoki. Todėl socializmas negali lygintis su kapitalizmu ekonominių gėrybių gamyboj, kaip medinis arklas negali lygintis našumu su traktorium.

LFB CREDO perša “Socialinę demokratiją”. Kategoriškai atmetamas kapitalizmas, o pasisakoma už “socialinį teisingumą visiems”. Pamiřstama, kad kas teisingumo vardan nori gėrybes vienodai visiems padalinti, turi jas pirmiau pasigaminti. Jei bandysi nieką visiems lygiomis dalimis išdalinti, niekas nieko negaus. Susidaro įspūdis, kad formuluojant ekonominę sritį liečiančius punktus, lemiantį žodį turėjo sociologai, o ekonomistai nebuvo atsiėlausti. Labai gaila. Beje, niekur CREDO nepaaiškina, kaip tas teisingumas yra suprantamas. Ar tai reiškia, kad, žiemai atėjus, darbščioji skruzdė bus priversta atiduoti pusę savo gėrybių žiogui, kuris visą vasarą prabaliavojo?

Zenonas Prūsas

VLIKAS SUNKUMUOSE

Metinis seimas Čikagoje

Tradicinis VLIK-o metinis seimas, su seimo organų (prezidiumo, sekretoriato, rezoliucijų k-jos) sudarymu, sveikinimais, paskaitomis, banketu, įvyko Čikagoje 1978 gruodžio 9-10 d.d.

Seimo prezidiumą sudarė P. Algis Raulinaitis (LFB) — pirm., J. Jurkūnas (LLK) — vicepirm., ir sekretoriai — D. Vėbraitė (LRS) ir J. Baužys (KDS). Seime dalyvavo visų 15 grupių atstovai ir jų pava-duotojai.

Per abi seimo dienas buvo iš-klausytos keturios paskaitos — Tomo Venclovos, dr. B. Nemicko, dr. D. Krivicko ir latvio dr. I. Spilners. VLIK-o veiklą ataskaitiniuose pranešimuose nušvietė valdybos pirm. dr. K. Valiūnas, Tarybos pirmininkas Ališauskas (raštu), Tautos fondo pirm. J. Giedraitis bei TF Kanadoje atsto-vai — J. Veičeliūnas ir A. Firavičius.

Susilaikant nuo paskaitų ir ata-skaitinių pranešimų santraukų bei komentavimų, bandome šioje apžvalgoje pateikti bendrą seimo eigą, ku-rioje išryškėjo kai kurių žmonių ne-atsakomingi ėjimai, VLIK-o ateičiai nežadą nieko gero.

Po dr. K. Valiūno pranešimo ir diskusijų, P. Kašuba (LTS), L. Tamošaitis (LAS), G. Lazauskas (VL), V. Šimaitis (DF) ir V. Šoliūnas (KD) pareikalavo uždaro seimo posėdžio. Pirmininkaujantis su tuo reikalavimu

sutiko, nes tai numato VLIK-o sta-tutas.

Išprašius iš salės publiką, TF, LB ir spaudos atstovus, prasidėjo už-daras posėdis, kuriam pirmininkavo J. Jurkūnas (LLK). Čia buvo aštuo-nių VLIK-o grupių vardu perskai-tytas toks raštas, adresuotas VLIK-o Tarybos pirmininkui:

“Remiantis Vyriausio Lietuvos ISlaisvinimo Komiteto statuto 3l-ju paragrafu, prašome susaukti VLIK-o Tarybų posėdžiui 1978 m. gruodžio mėn. 10 d. (sekmadienį), po VLIK-o seimo, Chicagoje. Posėdžiui siūlome šių darbotvarkę: 1. VLIK-o valdy-bos rinkimai ir 2. Einamieji reika-lai”. Šį raštą pasirašė V. Šoliūnas (KD), J. Skorubskas (SD), M. Mac-kevičius (VL), V. Šimaitis (DF), kun. A. Trakis (MLR), J. Jurkūnas (LLK), A. Sperauskas (LTS) ir K. Dirkis (LAS). Be to, buvo pasiūlyta bal-suoti toks nutarimas: “Sutinku, kad rytoj Tarybos posėdis bus šaukia-mas”.

Dėl šio siūlymo iškilo diskusijos, nes buvo aišku, kad kai kurie žmo-nės, remią dr. K. Bobelio kandi-datūrą į VLIK-o pirmininkus, ne-atsižvelgdami nei į statutą, nei į normalų VLIK-o veikimo būdą, sie-kia tai tuoj pat įvykdyti. LFB ir kai kurių kitų grupių atstovai nu-rodinėjo, kad reikia laikytis statuto numatytos tvarkos ir kas šitoks žy-gis VLIK-ui nieko gero neduos. Ta-čiau šių argumentų nepaveikta, dau-

guma užsispyrė, balsavimus pravedė (24 — už, 15 — prieš, 2 — susilaikė) ir padarė priešstatutinį nutarimą sekančią dieną VLIK-o tarybos posėdį sušaukti ir valdybą išrinkti.

Dėl prasilenkimo su VLIK-o statutu, LFB atstovas padarė šį pareiškimą:

“Mes manome, kad įvykęs balsavimas, kuriuo šaukiamas Tarybos posėdis, buvo padarytas, prasilenkus su VLIK-o statutu ir visiškai atmetus mūsų siūlymų pirma svarstyti statuto pakeitimų ir įstatyti šitų VLIK-o Tarybos sušaukimų į juridinius rėmus. Mūsų nuomone, VLIK-o juridinis pagrindas buvo pažeistas ir prašytume seimo sekretoriatų šį pareiškimą užprotokuluoti”.

Gruodžio 10, sekmadienį, seimas buvo pradėtas įvairių komisijų posėdžiais. Visuomeninių reikalų komisijos posėdyje buvo svarstoma Bobelio pateikta 9 grupių vardu (LTS, LLK, DF, SD, VL, KD, RLR, MLR ir LAS) siūloma rezoliucija, kurioje reikalaujama, kad Lietuvių Bendruomenė pasiduotų kokiai tai “konsolidaciniais pagrindais” sudarytai komisijai, kuri pravestų LB rinkimus. Iškilus diskusijoms, Bobeliui buvo priminta, kad viena organizacija negali nustatyti kitoms organizacijoms rinkimų tvarkos. LFB atstovas Raulinaitis, šį siūlymą pravėsdamas ad absurdum, juokais pasiūlė rezoliuciją praplėsti ta prasme, kad “konsolidacinė” komisija būtų naudinga pravesti rinkimus ir Tautinei sąjungai, Darbo federacijai, socialdemokratams, valstiečiams liaudininkams ir krikščionims demokratams, nes ir čia esama suskilimų. Balsuojant, Bobelio rezoliucija už-

gaulioje formoje nepraėjo. LFB pasiūlyta rezoliucija dėl bendro informacijos centro įkūrimo buvo priimta.

Seimas buvo užbaigtas dr. K. Valiūno baigiamąja kalba, kurioje jis pareiškė, kad po 12 darbo metų iš VLIK-o pirmininkų pasitraukęs ir palinkėjo būsimai valdybai sklandaus darbo, statant mūsų tautos reikalus aukščiau už asmenines ambicijas ir grupinius reikalus.

Dar prieš užbaigiamąją dr. K. Valiūno kalbą, B. Bieliukas (LRS) šešių grupių vardu, prisidėdamas prie vakar dieną padaryto LFB pareiškimo, perskaitė raštą, kuriame nurodė, jog “Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas veikia, vadovaudamasis rašytiniu statutu. Ligi šiol savo darbuose to statuto materialinių ir procedūrinių nuostatų stengėmės kruopščiai laikytis, nes tik taip įmanoma užtikrinti tvarkingai demokratiškų šio organo valios nustatymų ir vykdymų.

Vakar tačiau per daugelio mūsų neapdairumų įvyko savotiškas nesusipratimas. VLIK-o seime buvo svarstomas ir balsuojamas toks dalykas, kurs nebuvo numatytas seimo dienotvarkėje. Tame balsavime seimo dalyvių dauguma pareiškė savo sutikimą, kad rytoj — atseit jau šiandien — būtų šaukiamas Tarybos posėdis . . . Statuto 30-me ir 31-me straipsniuose yra tiksliai numatyta Tarybos šaukimo procedūra. Taryba, pagal tuos nuostatus, pati tvarko savo posėdžių šaukimą . . . Šešių VLIK-o grupių atstovai (A. Raulinaitis — LFB, dr. A. Razma — LKD, V. Vėbraitė-Gustienė — LRS, J. Pažemėnas ir A. Skirtus — VS, dr. D. Krivickas ir S. Žadeikis — ŪP, dr. K. Valiūnas ir J. Giedrai-

tis — ŪS) kviečia ir visus atsisi-
kyti nuo nereikalingo skubėjimo ir
nesitraukti nuo teisinių VLIK-o san-
tvarkos rėmų . . .” Algis Vedeckas
KD atstovų Siame seime vardu pa-
reiškė, kad krikščionys demokratai
atšaukia savo pritarimą šaukti Tary-
bos posėdį.

Vos nuskambėjus VLIK-o seimą
pabaigą ženklinantiems Lietuvos
himno žodžiams „vienybė tezydi“,
kai kai kurie tautininkai pradėjo
visus raginti rinktis į nelegalų
VLIK-o Tarybos posėdį. Kitiems gru-
pių atstovams nurodžius į posėdžio
neteisėtumą, po ilgesnių pasikalbė-
jimų buvo sutarta susirinkimą neva-
dinti Tarybos posėdžiu, bet grupių
pasitarimu. Bet vos susirinkus, A.
Sperauskas (LTS) ir kai kurie kiti
atstovai pasitarimą vėl bandė pa-
versti formaliu VLIK-o Tarybos po-
sėdžiu. Tada P. Algis Raulinaitis
padarė tokį pareiškimą:

*“Lietuvių Fronto bičiuliai pareiš-
kia, kad šis susirinkimas negali būti
laikomas teisėtu VLIK-o Tarybos
posėdžiu, nes ne visiems Tarybos
nariams buvo pranešta, kad apart
teisėtai šaukiamo VLIK-o Tarybos
posėdžio š.m. gruodžio 17 New Yor-
ke, Čikagoje bus bandoma uzurpuo-
ti VLIK-o Tarybos pirmininko tei-
ses”. Pakartojęs vakar dieną padary-
tą LFB vardu pareiškimą, Raulinai-
tis pridėjo: “Dėl šių dviejų prie-
žasčių LF bičiuliai ši kai kurių
VLIK-ų sudarančių grupių atstovų
suėjimų ir pasižmonėjimų negali lai-
kyti VLIK-o Tarybos posėdžiu ir dėl
to LFB jame nedalyvauja”.*

Po šio pareiškimo LFB atstovai
(P. A. Raulinaitis ir L. Kojelis) iš
pasitarimo išėjo. Jiems solidarizuoda-
mi, išėjo prof. M. Mackevičius (VL),

S. Lūšys, A. Vedeckas ir V. Šoliū-
nas (KD), B. Bieliukas (LRS), S.
Žadeikis (OP), VLIK-o pirm. dr.

K. Valiūnas ir kai kurie kiti. Ši-
tokių reakcijų paveikti, statuto laužy-
tojai taktikos sumetimais nuo Tary-
bos posėdžio pravedimo ir valdybos
rinkimų atsakė. Tačiau neatsakė
nuo tolimesnių neteisėtų veiksmų.

Taip prasidėjo VLIK-o kryžiaus
keliai . . .

Klipstama giliau

Pagal grupių sutarimą, VLIK-o val-
dybai išrinkti grupių atstovai susi-
rinko 1979.1.28 Čikagoje. Tačiau
valdyba šiame posėdyje ne tik ne-
buvo išrinkta, bet net neprieita prie
balsavimų. Mat, laiką nuo VLIK-o
seimo iki šio posėdžio suokalbinin-
kai panaudojo kai kurių grupių va-
dovybės pravesiti perversmus. Taip
V. Šimaitis blokavo DF pirmininko
deleguotą ir iš New Jersey atvyku-
są O. Strimaitienę, o G. Lazaus-
kas — patį Valstiečių liaudininkų
s-gos pirm. prof. M. Mackevičių. Še-
šias valandas posėdžiavo vyriausios
Lietuvos laisvinimo vadovietės pa-
reigūnai ir per tą laiką tik sutarė
į VLIK-o garbės pirmininkus pakelti
dr. Kęstutį Valiūną ir . . . už dviejų
savaičių susirinkti naujam VLIK-o
Tarybos posėdžiui.

Vienas posėdžio kurjozas — kai
kun. A. Trakis, remdamas VL ir
DF vadovybių uzurpatorius, spren-
džiant ginčytinų mandatų klausimą,
padarė maždaug tokį pasiūlymą: jis
pats atstovo įgaliojimą esąs įteikęs
prieš pat posėdį, tad ir ginčytinų
atstovų mandatus teisėtais reikia pri-
pažinti tuos, kurie paskutiniai įteik-
ti — atseit, Lazauskui ir Šimaičiui.
O ar tie įgaliojimai teisėti, būsia
galima išsiaiškinti- vėliau ir ne čia.

Nė pats Saliamonas “išmintingęs” argumento sugalvoti nebūtų pajėgęs!

Sprendimas padarytas

Trečias bandymas VLIK-o valdybai sudaryti davė rezultatus. Kovo 11 Čikagoje buvo išrinkta VLIK-o valdyba: pirm. dr. K. Bobelis ir nariais: dr. J. Stukas, L. Grinius, E. Armanienė dr. J. Balys, dr. J. Stiklorius, dr. K. Jurgėla ir J. Daugėla. Valdybos sąstate nė vieno jaunosios ar vidurinės kartos asmens.

Asmeninis vieno žmogaus laimėjimas atsiektas su visuomeninių žaizdų pagilinio ir jau nusilpusių grupių gilesnio suskaldymo pasekmėmis. Sunkiausiai paliestos grupės — valstiečiai liaudininkai (atsistatydino s-gos pirm. prof. M. Mackevičius), Darbo federacija (atsistatydino pirm. dr. A. Škėrys) ir krikščionys demokratai (iš VLIK-o išjungtas Lietuvos pagrindyje VLIK-o kūrėjas ir ilgametis valdybos narys S. Lūšys).

Pagaliau pačiam VLIK-o tęstinumo principui suduotas naujas stiprus smūgis. Juk tęstinumo principas stipriai buvo pažeistas, kai iš Lietuvos piliečių VLIK-as tapo padarytas svetimų valstybių piliečių organu ir kai jo sąstatas buvo papildytas sritinėmis organizacijomis — Vilniaus krašto ir Mažosios Lietuvos lietuvių sąjungomis. Iš tikro VLIK-as yra lietuvių politinių-rezistencinių grupių santalka. Pirmajame savo atsišaukime j lietuvių tautą 1944.11.16

pagrindinis VLIK-as pareiškė: *“Lietuvių tauta . . . yra reikalinga viešingos politinės vadovybės. Tam reikalui politinės lietuvių grupės, kaip tautos politinės minties reiškęs ir vykdytojos, nutarė sujungti visas savo jėgas bendram darbui ir sudarė Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo Komitetą — VLIK”*. Gi dabartinė VLIK-o valdybos sąstate tik du žmonės, Balys ir Daugėla, tėra žinomi kaip politinių grupių veikėjai. Kokiems politiniams susigrupavimams iki šiol priklausė Bobelis, Stukas, Grinius, Armanienė, Stiklorius, Jurgėla, vargu kas galėtų pasakyti.

Stebuklą niekad nevėlu tikėtis. Ir iš tikro būti! stebuklas, jei blogos nuojautos dėl VLIK-o ateities nepasitvirtintų.

P. Algis Raulinaitis

Redakcijos pastaba:

Šiame straipsnyje naudojami šie sutrumpinimai: DF — Darbo federacija, KD — krikščionys demokratai, KDS — Krikščionių darbininkų sąjunga, LAS — Lietuvos atgimimo sąjūdis, LFB — Lietuvių fronto bičiuliai, LLK — Lietuvos laisvės kovotojai, LRS — Lietuvių rezistencinė santarvė, LTS — Liet. tautinis sąjūdis, MLR — M. Lietuvos rezistencinis sąjūdis, SD — socialdemokratai, TF — Tautos fondas, ŪP — Ūkininkų partija, ŪS — Ūkininkų sąjunga, VL — valstiečiai liaudininkai, VS — Vienybės sąjūdis.

Mielas skaitytojai, pastabas apie šį “Į Laisvę” numerį siųsk redaktoriui iki 1979.VI.30.

TRYS PAVYZDŽIAI

Dr. Kazį Bobelį išrinkus Vliko pirmininku, šios organizacijos ateitis atsidūrė didelio klausuko šešėlyje. Lietuvos laisvės reikalui nuostolingas “laimėjimas” paspartino nusilpusių ar jau tik fikcijomis tapusių politinių partijų irimą ir pagilino bei atvėrė naujų visuomeninio susiskaldymo žaizdų: iš Vals tiečių liaudininkų s-gos pirmininko pareigų pasitraukė žymiausias šios politinės grupės autoritetas prof.

M. Mackevičius, pasitraukė Darbo federacijos pirmininkas dr. Antanas Skėrys, suskaldyti Krikščionys demokratai (iš Vliko išstumtas šios organizacijos Lietuvos pogrindyje kūrėjas ir ilgametis atstovas Stasys Lūšys) ir t.t.

“Darbininko” vedamasis “Nejuokingi juokai” (II.23) blaiviu žvilgsniu išreiškė lietuviškąjį rūpestį dėl galimo Bobelio išrinkimo Vliko pirmininku. Nurodė ir motyvus, kodėl jis tom pareigom netinka. Šį “Darbininko” vedamąjį persispausdino ir “Draugas”. Ramiais svarstymais ir nuorodomis į galimas nuostolingas pasekmes įkaitusias galvas atvėsinti siekė krikščionių demokratų autoritetas V. Bgd. (kun. Vytautas Bagdanavičius - red.) “Drauge” (III.6), ir valstiečių liaudininkų veikėjas Liudvikas Šmulkštys “Drauge” (III.10). Į Bobelio nesubrendimą rimtam politiniam darbui viešu pareiškimu “Drauge” (III.10) nurodė adv. S. P. Žumbakis, Amerikos Lietuvių Katalikų Federacijos atstovas Alte. Lietuvių Fronto bičiulių

atstovas Viktoras Naudžius Vliko posėdyje prieš valdybos rinkimus III.11 padarė sąjūdžio vardu pareiškimą, įspėdamas negarbingu būdu sudarytą vilkinių grupių atstovų daugumą, kad “Bobelis į Vliko pirmininkus netinka, o jeigu būtų išrinktas, Lietuvių Fronto Bičiulių sąjūdis rezervuojasi sau teisę persvarstyti tolimesnį savo dalyvavimo Vlike būdą”. Tačiau Bobelis buvo išrinktas.

Su Bobelio išrinkimu, manome, prasidėjo naujas Vliko istorijos tarpnis. To momento nuotaikoms pavaižduoti spausdiname (a) ištrauką iš “Darbininko” vedamojo, (b) ištrauką iš V. Bgd. straipsnio “Reorganizuotos bendruomenės dvasia netinka Vilkui” ir (c) “Naujienose” III.8 paskelbtą Antano Rūkštelės pareiškimą, puolantį “Darbininką” ir jo redaktorių.

Nejuokingi juokai

Vyriausio Lietuvos išlaisvinimo
Komiteto seimas įvyko Chicagoj
1978 gruodžio 9-10. Čia pasirodė,
kad buvęs Altos pirmininkas pasi-
šovęs per fas et nefas tapti Vliko
pirmininku. Pasirinkta ta pati sava-
valiavimo taktika kaip ir Altoj —
užkulisinis manevravimas ir statuto
laužymas. Visa strategija buvo pa-
ruošta pogrindyje ir seimo metu
staigiais šuoliais ji buvo pradėta
vykdyti. Tačiau nepasisekė, nes de-
mokratinio nusiteikimo seimo daly-
viai ir grupės totalitarinėm užma-
čiom pasipriešino. Tik gaila, kad jie
nepamatė pagrindininkų klastos

ir davė sutikimų kitų Vliko tarybos posėdį kviesti vėl Chicagoj. 1979 sausio 14 susirinkus posėdžiui, pasirodė, kad Chicagos reorgai, ruošdamiesi savo kandidatų praveisti į Vliko pirmininkus, nesnaudė. Siekdami užtikrinti laimėjimų, atskirose vilkinėse grupėse jie ruošė perversmus. Tuo būdu tame posėdyje iškilo ginčai dėl kai kurių grupių mandato teisėtumo, ir Vliko pirmininko išrinkti vėl nepasisėkė. Trečias posėdis paskirtas kovo 11.

Tuo būdu destruktivinėm jėgom pasisėkė Vliko ir Altas veiklų paraližuoti kaip tik tuo metu, kai akcija Lietuvos laisvės reikalu Vasario 16 proga turėjo būti vedama pilna sparta. Laimei, šių spragų, kiek įmanoma, užpildė JAV Lietuvių Bendruomenė, Lietuvos laisvinimo darbų dirbanti su pilnu atsakomybės jausmu.

Reikia laukti, kad iki kovo 11 Vliko tarybos posėdžio įvyks ir daugiau vilkinių grupių skaldymų, ir visai realu prileisti, kad buvęs Altos pirmininkas dr. Kazys Bobelis galės būti išrinktas naujuoju Vliko pirmininku. Bet tai būtų lietuviškos misijos vykdymui nuotolingas jo asmeninis laimėjimas.

Savo nepalankų nusistatymų dr. Kazio Bobelio kandidatūrai į Vliko pirmininkus registruojame dėl šių priežasčių:

1. Būdamas Altos pirmininku, Bobelis pasireiškė ne kaip lietuviškų jėgų konsoliduotojas, bet kaip jų skaldytojas;

2. Bobelio veiklos taktika nesu-silaukė pritarimo nei iš lietuviškos spaudos (išskyrus M. Gudelio Naujienas ir voldemarininkų Laisvųjų

Lietuvų ir tik dalinai tautininkų Dirvų), nei iš atsakingų lietuvių visuomenės veikėjų, nei iš intelektualų;

3. Bobelis niekad nedalyvavo Vliko veikloj, o iškart veržiasi į jo pirmininkus;

4. Bobelis niekad nebuvo Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos nariu ir į jų įstojo tik paskutiniu metu prieš 1978 Vliko seimų, o staiga tapo tos sąjungos kandidatu;

5. Kaip prognozę jo veiklos taktikai Vlike galima priminti Vliko seimui Chicagoj 1978 gruodžio 9 jo pasiūlytų rezoliucijų, siekiančių Lietuvių Bendruomenei atimti teisę pačiai išsirinkti savo vykdomuosius organus. Tai būtų jo ta pati kova prieš Lietuvių Bendruomenę, kurių jis veda veik visų dešimtmetį, tik šį kartą nebe iš Altos, o iš Vliko pozicijų.

Iš antros pusės, realiai žvelgdami į susidariusių padėtį, nemanome, kad Bobelio manipuliacinis išrinkimas į Vliko pirmininkus sudrebtų lietuviškos veiklos laukų. Manome, kad tai tik sunaikintų patį Vilką, kuris kaip mūsų vienybės ir kovos už Lietuvos laisvę tęstinumo simbolis mum reikalingas. Tačiau Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdyba turi seimo įgaliojimų sudaryti visuomeninių reikalų komisijų politiniam reikalui. Kol vyko pilnas sutarimas su dr. Kęstučio Valiūno vadovaujamu Vilku, tol PLB valdyba politinės komisijos veikimo nelaikė aktualiu. Tačiau, kiek esame informuoti, pilnai pasiruošta tam atvejui, jei Vliko pirmininku būtų išrinktas dr. Kazys Bobelis.

“Darbininkas”, 1979.II.23

Blaivus įspėjimas

Daugumas lietuvių, švęsdami šiais metais Vasario 16, apgailestavo, kad Vilko pirmininko rinkimas ne tik užsidelsė, bet ir pateko į akligatvį. Ir Lietuvių Bendruomenės entuziastai ir Vliko rėmėjai, visi šiais metais pajuto kažką išvidiniai pavojingo mūsų visuomeniame gyvenime.

Tai pastebėjus nenorima sakyti, kad lietuviška visuomenė turėtų būti išimtis ir neturėti tarp savęs visuomeninių konfliktų, ypač kai vyksta rinkimai. Tai yra natūralus reiškiny ir paprastai nereikia visuomenės skilimo.

Tačiau šiuo metu pastebima kažkas daugiau. Ir tie pavojingieji reiškiniai kaip tik labiausiai pasirodo politinėse grupėse. Grupių vadovybės skyla pusiau, neįstengdamos susitarti. Atrodo, kokie ne taip pagrindiniai, bet labai stiprūs šalutiniai motyvai pradeda jas veikti. Girdėti, kad gilūs nuomonių skirtumai pasidarė ir krikščionių demokratų grupėje. Turint tai prieš akis, kyla baimė, kad įvairių skeveldrų sudaryta Vliko vadovybė nebus tokia, kokios reikalauja jo prigimtis. Noras per Vliko vadovybę "pamokyti" vienų ar kitų grupę ar visuomenę nėra pakankamas principas rinkti Vliko pirmininkui.

Tiesa, vad. reorganizuota bendruomenė yra susitelkusi taisyti L. Bendruomenės veiklai. Šis sąjūdis, ne labai laimingai suvokęs savo prigimtį, užuot buvęs Bendruomenės kritikas, pasinešė pats atstoti Lietuvių Bendruomenėi. Užuot pasidaręs Bendruomenės taisytoju, naiviai pasiskelbė jos pakaitalu. Ir šitas, ki-

tus išskirtus, savęs vertinimas dabar nori užsimesti Vitkui, kaip visos lietuviškos politinės vadovybės dvasia. Nereikia stebėtis, kad visi tie, kurie Vliką supranta kaip visas lietuviškas sroves jungiantį centrą, su šia ekskluzyvia dvasia sutikti negali ir jos baidosi.

Paliekant nuošaly įvairių grupių nuopelnus ir nenuopelnus mūsų tautai, tenka pasakyti perspėjimo žodį ir politinių grupių centrams. Jie yra įvairių visuomeninių idėjų atstovai mūsų visuomenėje ir šita prasme jie yra labai vertingi, liudiju mūsų visuomenės dėmesį įvairioms visuomenės kryptims. Tačiau jie neturi manyti, kad jie yra visagaliai visuomeninių reikalų sprendėjai. Jie turi neprarasti solidarumo su visuomene, kuri paprastai nėra jautri teorinėmis politinėms diskusijoms, bet tai nereiškia, kad ji be kritikos priimtų bet kurių politinių centrų sprendimus. Grupių žmonės, kurie mano, kad paprastu balsų sumetimu galima sukonsoliduoti visuomenę Vlikui, kenkia ne tik Vlikui, bet ir sau.

V. Bgd.

"Draugas", 1979.III.6

Nešvarus švarios dvasios lietuvio žodis

Nėra paslaptis, kad į laikraščių redaktorių rankas patenka daug nešvaria dvasia, nešvaria sąžine surašytų piktybinių straipsnių. Tų straipsnių vertės kategorija neprašo-ka bulvarinės, geltonos spaudos vertinimo lygio. Akilus, įžvalus ir asmenybę nešiojus redaktorius tokius straipsnius sumeta į šiukšlių krepšį ir baigia galvosūkį...

(Nukelta į 71 psl.)

ėkšmės n
ašta **Ora**
pro nobi
s Nama
i ant sm
elio **Per**
lojos re
spublik
a Šikšnos
parnių so
stas **Ikaro**
sonata
Agonija **P**
agairė Si
mas **Del**
fino žen
kle Liep
snos ir a
pmaudo
asočiai **I**
karo so
nata Ra
idžių pas
ėliai **Brėk**
smės naš
ta **Pagairė** Simas Delfino ženkle **Liepsnos ir apmaudo** **a**
sočiai Raidžių pasėliai **Brėkšmės našta** **Ora pro n**
obis **Namai ant smėlio** **Perlojos respublika** **Šikšnosparn**
ių sostas **Ikaro sonata** **Agonija** **Pagairė** Simas Delf

Rašytojo bič. JURGIO GLIAUDOS

KŪRYBOS VAKARAS

su

solistės ONOS PLIUŠKONIENĖS

KONCERTU

Jvyksta 1978 metų gruodžio mėn. 2 dieną
Šv. Kazimiero parapijos salėje

Ruošia Lietuvių Fronto Bičiulių
Los Angeles sambūris

Tryliktasis Los Angeles LFB suorganizuotas literatūros vakaras buvo skirtas rašytojo laureato Jurgio Gliaudos kūrybai. Įvadinį žodį tarė rašytoja Alė Rūta. Kūrybos pavyzdžius skaitė pats autorius ir dramos sambūrio aktoriai. Solistei akompanavo pianistė Raimonda Apeikytė.

Jurgio Gliaudos knygų paroda. Jo kūryba atžymėta aštuoniomis premijomis.

Rašytojas laureatas Jurgis Gliuda
skaityto savo kūrybą.

Nuotraukos L. Kanto

Solistė Ona Pliuškonienė iš Philadel-
fijos Gliudos kūrybos vakare
atliko lietuvių kompozitorių bei har-
monizuotų liaudies dainų koncertą
ir sužavėjo publiką.

Ištrauką iš premijuotos novelės “Šalia milžinų” skaityto aktoriai — Sau-
lius Matas, Manfredas Prišmantas ir Dalila Mackialienė.

Dr. Vytautą Dambravą JAV ambasadorius EI Salvadore apdovanoja Tarptautinės Komunikacijos agentūros diplomu ir žymeniu už tarnybinius nuopelnus jo 25 m. tarnybinės sukakties proga. Vytautas Dambrava yra aukščiausiai atsiekęs, jei ne vienintelis, politinių pabėgėlių kartos lietuvis Amerikos diplomatinėje tarnyboje.

Atsidėkodami už realų prieilankumą kovojančiai Lietuvai, Kalifornijos lietuviai stipriai parėmė kongresmano Robert K. Dornan per rinkimą į JAV Kongresą; nuotraukoje E. Arbas, D. Jasiutyė, Dornan, L. Kojelis (komiteto pirm.) ir N. Nyeriges

LFB darbuotojai susitinka su PLB valdybos pirm. V. Kamantu; iš kairės — dabartinis „Į Laisvę“ administratorius Jonas Prakapas, buv. adm. Aleksas Kulnys ir LFB centro valdybai rinkti komisijos pirm. Ignas Medžiukas.
Nuotrauka L. Kanto

Venclovos pastaba

“Atsakyme Žuvintui” žodžiai, kad atsakomybė nesibaigia ties savo genties riba, reiškia lygiai tų patį. Tai turėtų būti nesunku suprasti iš konteksto; pagaliau tai matyti ir iš A. Štromo duodamos ci-

tatos. Vadinas, lieku prie savo nuomonės: kolektyvinės atsakomybės klausimu (kaip, beje, ir beveik visais kitais klausimais) mudviejų su A. Štromu pozicijos yra identiškos.

Tomas Venclova (kairėje) ir dr. Aleksandras Štromas, “Į Laisvę” bendradarbiai, laisvuosius Vakarus iš okup. Lietuvos pasiekę disidentinio judėjimo Lietuvoje aktyvistai, ir toliau tebedalyvauja lietuvių tautos ir išeivijos lietuviškuose rūpesčiuose. Kai kurie kiti paskutinio laiko išeiviai, su džiaugsmu čia sutikti ir su viltimi priimti, iš tų rūpesčių pilnai ar dalinai jau yra išsijungę.

Laiškai

laiškų redakcijai kaip veidrodyje matyti visuomenės pažiūros ir reakcijos į žalingus reiškinius.

Kas tikrai sielojasi lietuvybės išlaikymu ir savo pavergtų brolių ir sesių likimu, būtinai turi prenumeruoti ir skaityti “Į Laisvę”, ypatingai jei neskaito “Draugo” ar kitų nuosaukių, patriotinių ir teisingai informuojančių leidinių.

Stasys Vilinskas
Windsor, Conn.

Blogas “Į Laisvę” redaktorius

Bet iš kitos pusės, nereikia juo ir stebėtis, žinant Juozo Kojelio menką žurnalistinę nuovoką apie tai, kas žurnale yra skelbiama ir kas ne. Todėl ir tokie dalykai patenka “Į Laisvę”, kurie daro gėdą Lietuvių Fronto bičiui-

liams ir parodo žurnalo žemą lygį. .. Juozas Kojelis nėra įsisavinęs žurnalistinės kultūros bei objektyvumo. Žinoma, tokie redaktoriai nedaro garbės ir pačiai bičiulių partijai.

Viktoras Kaunietis
“Naujienos”, 1978.X.16

Gaila

Gaila, kad daugumas skaitytojų apie (“Į Laisvę”) žurnalą pasisako per diem teigiamai, tartum ten viskas taip idealiai būtų parašyta.

Alfonas Nakas
“Darbininkas”, 1979.11.16

Redakcijos pastaba

Redakcijai ir leidėjams būtų gaila, jei daugumas skaitytojų apie “Į Laisvę” per diem neigiamai pasisakytų.

1978 metų pabaigoje "East European Quarterly" išleido ir Kolumbijos universiteto leidykla platina prof. Vardžio naują knygą: "The Catholic Church, Dissent and Nationality in Soviet Lithuania". Jau pati knygos antraštė nusako, kad joje kalbama apie Katalikų bažnyčią sovietų okupuotoje Lietuvoje pirmiausia tautiniu politiniu atžvilgiu.

Katalikų bažnyčios reikšmė visuomeniniam, kultūriniam, o taip pat ir politiniam tautų ir valstybių gyvenimui yra neginčijamas faktas. Ji yra teigiama tiems, kieno siekimus stiprina, bet neigiama tiems, kieno kėslam kliūva ir juos nieku verčia. Lietuvos okupanto siekimam Katalikų bažnyčios veiksnys yra neigiamas ir ideologiniu ir tautiniu valstybių atžvilgiu.

Sovietinį ateizmą pavertęs religijos surogatu, Lietuvos okupantas to religinio surogato skleidimui bei įtvirtinimui yra pasisavinęs kultūringame pasaulyje seniai atgyvenusią taisyklę: kieno valdžia — to ir religija. Sovietinė valdžia, — tai ir sovietinio ateizmo religinis surogatas valdžios brukte brukamas okupuotos Lietuvos gyventojams.

Be abejo, mūsų laikais prievartauti žmonių religinius įsitikinimus bei religinę praktiką, laužant tarptautinius įsipareigojimus, tik sovietinio ateizmo motyvais, tik tam, kad žmonės savo religiją pakeistų sovietinio ateizmo religiniu surogatu, tur būt, nė sovietinė valdžia nesiimtų. Tačiau už brukamo sovietinio ateizmo fasado yra paslėptas dar kitas sovietų valdžios siekimas, būtent, pavergtos lie-

tuvių tautos sulydymas su rusų tauta, lietuvių surusinimas. Šiam savo genocidiniam asimiliaciniam siekimui dabartinis Lietuvos okupantas paraižiu kartoja Rusijos carų savo meto politiką Lietuvoje. Kaip anais carų viešpatavimo Lietuvoje laikais mūsų tautai buvo brukte brukama stačiatikybė, kad sykiu su ja būtų įbrukta ir rusybė, taip šiais sovietinių rusų viešpatavimo Lietuvoje laikais mūsų tautai brukte brukamas sovietinis ateizmas, kad sykiu su juo būtų įbrukta ir sovietinė rusybė.

Toks dvilypis okupanto siekimas sukelia lietuvių dvilypę reakciją — religinę ir sykiu tautinę. Kaip kad caro viešpatavimo Lietuvoje laikais lietuviai, gindami bažnyčias Kražiuose, Kęstaičiuose, Žemaitkiemyje, sykiu gynė ir lietuvybę, taip ir šiais sovietinių rusų viešpatavimo Lietuvoje laikais Biučiušaitė, Brilienė, kun. Bubnys, Gražys, Jaugelis, Kovaliovas, Lapienis, Petkus, Pliumpa, Sadūnaitė, kun. Šeškevičius, kun. Zdebskis ir daug daug kitų į juos panašių lietuvių sykiu yra ir Bažnyčios, ir Lietuvos laisvės kovotojai ir religijos, ir tautos kankiniai. Nenuostabu todėl, kad net ir nuo Bažnyčios ir religijos nutolę lietuviai patriotai palaiko Bažnyčią kaip tautinės atsparos veiksnį.

Tačiau Lietuvos Katalikų bažnyčios padėtis šiuo atžvilgiu mūsų leidiniuose svetimiesiems lig šiol nebuvę ryškinama. Ligšioliniai šios srities leidiniai ribojosi informacija apie Katalikų bažnyčios bendrą faktinę padėtį ar tik apie atskirus įvykius. Ir prof. Vardžio naujoji knyga yra

taip pat informacinio turinio. Ji tačiau ne tik moksliniu metodu parašyta, bet ir išryškina Lietuvos Katalikų bažnyčios padėtį tautiniu atžvilgiu, ją pristatydama istorinėje perspektyvoje, istoriniame kontekste. Šia prasme prof. Vardžio knyga yra labai sveikintinas pionieriškas žygis.

Knygos turinys be įvado apima 15 skyrių: 1. Katalikybė ir tautybė: lietuviškoji perspektyva; 2. Bažnyčia ir tautinė valstybė: nepriklausoma Lietuva 1918 - 1940; 3. Lietuvos valstybės žlugimas; 4. Katalikai ir komisari: pirmieji patyrimai; 5. Nusileidžia geležinė uždanga: Stalino metai; 6. Destalinizacija ir Bažnyčia: liberalizacijabe religijos; 7. Konstitucija, įstatymas ir Bažnyčia; 8. Ateizmas: jo skleidimo aparatas ir metodai; 9. Religinio protesto sąjūdžio pasirodymas; grumtynės dėl liberalios visuomenės; 10. Konfrontacija valdžiai ir viešosios opinijos mobilizavimas; 11. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika: sąjūdžio balsas; 12. Katalikybė ir tautiškumas aštuntame dešimtmetyje; 13. Kremlius prieš Kroniką: protesto sąjūdžio asmenybės; 14. Sovietų religinės politikos poveikis Bažnyčiai: bažnytinių institucijų balansas; 15. Komunizmas ir katalikybė Sovietų Sąjungoje: ar galima koegzistencija?

Knygos 11 dokumentinių priedų apima: ištraukas iš sovietinių konstitucijų ir iš sovietinių potvarkių dėl Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės; religinių bendruomenių organizacinius nuostatus Sovietų Sąjungoje ir okupuotoje Lietuvoje; ištraukas iš baudžiamojo kodekso ir kitų įstatymų, susijusių su religijos praktika; Lietuvos katalikų siūlymus dėl naujos Sovietų Sąjungos konstitucijos projekto; Lietuvos katalikų

memorandumą (su 16,000 parašų) Brežnevui per Jungtinių Tautų generalinį sekretorių; Lietuvos katalikų raportą apie religijos padėtį Sovietų Sąjungoje 1977 metais.

Pats autorius įvade pasisako, kad Lietuvos Katalikų bažnyčios dabartinei padėčiai ir Lietuvos katalikų dabartinėm pastangom prieš tikinčiųjų diskriminaciją pačių sovietinių įstatymų plotmėje suprasti yra reikalinga nuodugnesnė analizė platesniame kontekste. Todėl prof. Vardžio knyga svarsto ir lenkų įtaką Lietuvos Katalikų bažnyčiai, ir carinės Rusijos politiką jos atžvilgiu, ir Bažnyčios — valstybės santykius nepriklausomybės laikais, ir Bažnyčios pirmąjį sąlytį su sovietine santvarka 1940 - 1941 metais, ir sovietų bažnytinę politiką okupuotoje Lietuvoje Stalino, Chruščiovo ir Brežnevo laikais, ir tikinčiųjų protesto prasiveržimus. Knyga baigiama klausimu, ar įmanoma Katalikų bažnyčios ir sovietinio režimo koegzistencija? Autoriaus išvada: atrodo, kad Kremlius pasiryžęs konfrontacijos su Katalikų bažnyčia rizikai, užuot pripažinęs jai teisę būti ("the right to be born").

Jaunesniajai mūsų išeivijos kartai knyga bus labai vertingas šaltinis tiek Lietuvos Katalikų bažnyčios, tiek ir sovietinės religinės politikos reikalų supratimui. Vyresniajai išeivijai daugelis knygoje aprašomų dalykų bus girdėti, tačiau visas knygos turinys ir jiems atšviežins atmintį ir praturtins pažinimą. Bet svarbiausia, kad knyga pasiektų svetimąjį skaitytoją, pirmiausia aukštųjų mokyklų profesūrą ir studentiją.

Šioji prof. Vardžio knyga, kuriai parašyti iniciatyva yra išėjusi iš mūsų bažnytinių sluoksnių ir kuri skirta

T. Venclova:

Į šią optimistinę pranašystę galiu tik tiek atsakyti: duok Dieve! Visi joje minimi veiksniai ar faktoriai tikrai yra realūs ir veikia lietuviams palankia kryptimi. Tačiau, kaip žinome, yra ir kitų, ne tokių palankių ar net grėsmingų faktorių. Čia jų visų neišskaičiuosiu, nes apie juos ir šiaip daug kalbama ir rašoma spaudoje. Prie nepalankių faktorių priskirčiau tarybinės politikos posūkį neostalinizmo linkme, pastangas sukurti "vieningą tarybinę liaudį" ar "tautą" (ar tos pastangos bus sėkmingos — kitas klausimas). Neigiamas faktorius, mano manymu, yra net ir toks dalykas, kaip A. Sniečkaus mirtis. Sutikčiau su Lietuvos savilaidininku T. Ženkliu,

Lietuvos Katalikų bažnyčios padėčiai pavaizduoti, faktiškai yra lygiai reikšminga ir Lietuvos vadavimo uždaviniam. Knygoje tarsi į vieną srovę suteka ir susijungia ir religija ir lietuviybė, ir kova dėl religijos ir bažnyčios laisvės, ir kova dėl Lietuvos laisvės.

Ko prof. Vardžio knyga stinga? Technikinio apdorojimo atžvilgiu akį rėžia knygos aplanko tuščia nugarėlė. Nei autoriaus, nei knygos antraštės. Knygų lentynoje vargšėlė atrodo kaip pamestinukas be jokių tapatybės dokumentų.

Dar didesnė knygos politinė spraga — "Soviet Lithuania" termino vartojimas. Laisviesiems lietuviams tėra sovietų okupuota Lietuva, arba tik Lietuva.

Vt. Vt.

kad Sniečkus, ištikimai tarnavęs komunizmui ir stalinizmui, gyvenimo gale vis dėlto gerokai rūpinosi Lietuvos separatiniais interesais, ko iš jo įpėdinių žymiai sunkiau tikėtis.

Man rodos, daryti dešimtmečio prognozę vieno procento tikslumu yra pernelyg rizikinga. Net ir atsargesnė prognozė — penkių procentų tikslumu — nebūtinai pasitvirtins. Po metų kitų jau žinosime naujojo surašymo duomenis; tada mūsų nedidelis ginčas bus išspręstas. Galime susilaukti ir malonių, ir nemalonių staigmenų. Aiškiai galima pasakyti tik viena: per šį dešimtmetį ir gal dar per porą dešimtmečių lietuviams nebus iškilęs toks pavojus, koks yra iškilęs latviams ir estams.

Kai kurioms tautoms, pvz. gruzinams, yra pavykę įveikti rusifikacinę tendenciją savo respublikose. Dažnai minima, kad kazachai savo krašte sudaro mažumą; bet jų procentas ten vis dėlto didėja ir po kiek laiko gali vėl persiristi per pusę. Broliams latviams ir estams galime tik palinkėti to paties. Istorija rodo, kad nykstančios tautos kartais randa savyje naujų jėgų.

NAUJOS KNYGOS

V. Stanley Vardys, THE CATHOLIC CHURCH, DISSENT AND NATIONALITY IN SOVIET LITHUANIA, East European Quarterly, Boulder, Columbia University Press; 333 psl. Rašant Lithuanian Religious Aid, Inc., 351 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207, gaunama pagiginta kaina: 10 dol.

Anatolijus Kairys, LAISVĖS SONATA, poema. Iliustravo dail. Diana Kizlauskienė, išleido "Dialogas", spaudė M. Mor-

kūno spaustuvė, 3001 W. 59th St., Chicago, Ill. 60629; 78 pusl., kietais viršeliais, kainą 6.00 dol.

BALTIC STATES IN PEACE AND WAR, 1917,1945; red. V. Stanley Vardys ir Romuald J. Misiūnas; išleido The Pennsylvania State University Press, 215 Wagner Building, University Park, Pa. 16802; 256 push, kainą 12.50 dol.

Arėjas Vitkauskas, LYRE FRUIT IN LIGHT SYRUP, anglų kalba eilėraščiai. Išleido autorius, 32 push, kainą 1.00 dol. Gaunama užsakant 309 Varick Street, Jersey City, N.J. 07302.

Nešvarus žodis

Mus, Amerikos Lietuvių Tarybos St. Peterburgo skyriaus narius, metiniame susirinkime, įvykusiame š.m. vasario 23 daugiau negu pribloškė iškilęs straipsnis, atspausdintas Darbininko 1979 m. vasario 23 d., antgalviu "Nejuokingi juokai". Būtų per žema ir būtų savęs nuvertinimas, jeigu mes tų straipsnį pradėtumėm analizuoti. Negali leisti į jokių aiškinimus, kai matai visų surašytų straipsnį tik tam, kad nužeminti dr. Kazį Bobelį, kuris penkias kadencijas išbuvo Lietuvių Bendruomenės Taryboje ir kuris devynis metus pašventė savo laiko, savo darbo ir sugebėjimų iškovoti lietuviams reikalingų statusų kitų valstybių sąraangoje, vedant kovą prieš sovietinę Lietuvos okupaciją, prieš Lietuvos pavergimą ir už jos išlaisvinimą. Mūsų giliu įsitikinimu straipsnio autorius turi būti labai žemos moralės savo pavergtos tautos atžvilgiu ir dr. Kazio Bobelio asmeniui, sugebėjusiam savo našiu darbu išlaikyti bendradarbiais Amerikos Lietuvių Taryboje suburtas visas po-

litines bei kultūrinės organizacijos bendram dideliame darbe, už kurį nėra atlyginimo ir už kurį niekas nesugebėtų atlyginti.

Mus ne tiek stebina gatvinis straipsnio autoriaus tonas, kiek Darbininko bevališkas nusilenkimas niekšybei. O vis dėlto bažnyčios tarno, o tuo pačiu ir Darbininko redaktoriaus, moralės principai turėtų stovėti aukščiau už bulvarinių rašėjų "moralę". Gi viešas baimės demonstravimas Darbininko puslapiuose, kad VLIKo pirmininku gali būti išrinktas dr. Kazys Bobelis, parodo šiaudadūšiškumą straipsnio autoriaus, Darbininko redaktoriaus ir tų, kurie remia darbus, skaldančius lietuvių vienybę. Nevalia savo niekšingus darbus dengti nešvariais, sugalvotais apkaltinimais kitų.

Mūsų gili pagarba švarios dvasios lietuviams.

Susirinkimo įgalioti ir jo vardu —

Antanas Rūkštelė

ALT St. Peterburgo
skyriaus susirinkimo
pirmininkas

Ona Galvydienė
sekretorė

"Naujienos", 1979.III.8

Redakcijos pastaba: vaikai argumentų tvirtumą stengiasi įrodyti šaukimu, primityvai ir neteisieji — piktais žodžiais. Valia piktus žodžius naudoti, jei kas nesuranda kitų priemonių savai tiesai įrodyti. Tačiau ir dailininkai savo ilgame gyvenime turėtų patirti, kad tiesa ir švarios dvasios lietuviai piktų žodžių artumoje jaučiasi nejaukiai.

KODĖL TAIP ĮVYKO?

Su naujuoju Vliko pirmininko išrinkimu dar labiau tapo visuomeniniame politiniame sektoriuje išryškintas idealistinės ir oportunistinės dvasios išsiskyrimas. Sovietiniais misijonierius Vytautas Kazakevičius, nusilenkdamas „doriesiems“ išeivijos lietuviams, ir dabartinio sąmyšio organizatoriai, pagarbų reikšdami „švarios dvasios lietuviams“, kaltinančius pirštus nukreipia į tuos pačius idealistinės dvasios tremties visuomenėje nešėjus, į tuos pačius visuomeninius susigrupavimus, į tų pačių spaudų. Mes gi drįstame viešai suabejoti dorumu ir švaria dvasia tų, kurie savo ambicijas tenkina sovietiniais metodais, skaldydami politinių susigrupavimų likučius, išvaikydami nusipelnčius visuomenės veikėjus, nakties tamsoje pakeisdami politinių fikcijų iškasas. Tačiau nenorime laiko gaišinti ir juos smerkdami. Vargu tai turėtų kokios prasmės. Gal prasmingiau būtų prisiminti priežastis, kurios prie dabartinės būklės VLIK-ų privedė, nors pozityvios ir veiksmingos rolės VLIK-ui Lietuvos laisvinimo darbe pramatyti vargu šiuo metu įmanoma.

Labiausiai VLIK-ų smukdė per ilgą toleravimą įsiveisusių negeročių. Pagrindinė jų — tai vyriausioje Lietuvos laisvinimo vadovybėje dalyvavimas išnykusių organizacijų atstovų, kurių daugumas jautėsi ir kalbėjo tautos vardu. Jie tapo

nepakeičiami, nes tik patys prieš save tenešė atsakomybę. Gerai, kad 2-3 žmonių „organizacijos“ atstovas sąžiningas žmogus, bet patirtis parodė, kad jis irgi lengvai nustumiamas, kai kitoje vietoje atsiranda 4-5 asmenų kitokio nusistatymo „dauguma“. Lietuvių Fronto bičiuliai metai iš metų siūlė aptarti VLIK-e dalyvaujančios organizacijos kvalifikacijas, bet vis susilaukdamo VLIK-o griovėjų kaltinimų.

Nebeveikiančių organizacijų dalyvavimas VLIK-e paprastai buvo teisinamas „šventu“ tęstinumo principu. Tačiau, VLIK-ų padarius sveltimų valstybių piliečių organizacija ir ant sritinių susigrupavimų galvų užmovus rezistencines kepuraites, tęstinumo esmė buvo sugriauta. O vis norėta valgyti tęstinumo vaisius, pakirtus tęstinumo šaknis. Dabartiniai įvykiai parodė, kad tie vaisiai gerokai sukirmiję.

VLIK-as nusilpo ir dėl pajėgesnių darbininkų stokos. Nebesant gyvųjų idėjų ir nebevykdanč didesnių darbų, rutina tapo veiklos pagrindas. Tiesa, pajutęs savo negalias, pats VLIK-as darė nutarimus organizuoti spec. komisijas darbams planuoti, statutui keisti, bet nebeturėta valios ir, tur būt, jėgų savo nutarimams vykdyti.

Su naujuoju VLIK-o pirmininku ir valdybos dauguma šio organo ateitis atsidūrė didelio klausuko

šešėlyje. Norėtume, kad mūsų abejojimai nepasitvirtintų ir kad labai nepagirtinu būdu į VLIK-o vadybę įsiveržę žmonės suprastų, jog VLIK-as yra Lietuvos valstybingumo tęstinumo simbolis, o ne tarvusavio

kivirčių ir nesantaikos arena. O taip pat jie turėtų praregėti, kad kovojimas už tegu ir draugiškos valstybės detantės su Lietuvos okupantu politikų dar nėra kova dėl Lietuvos laisvės.

*

Į LAISVĘ aukos 1978 metais:

- \$200.00 — dr. K. Ambrozaitis, V. Baleišytė
\$100.00 — LFB Los Angeles skyrius
\$50.00 — dr. Z. Brinkis, E. Deveikis, J. Mikonis, V. Naudžius, dr. P. Žemaitis
\$40.00 — A. Šležas
\$25.00 — J. Ardys, R. Bureikienė, K. Gasparėnas, J. Litvinas, kun. S. Mor-
kūnas, A. Raulinaitis, V. Rociūnas, J. Urbonas, J. Žilionis
\$20.00 — V. Mažeika, J. Vidmantas
\$15.00 — V. Akelaitis, K. Bružas, K. Gimžauskas, A. Grigaitis, J. Jurgilas,
Rev. P. Ragažinskas, S. Vilinskas
\$10.00 — V. Butkys, S. Čepas, S. Džiugas, V. Garbenis, A. Giniotis, kun.
R. Krasauskas, J. Kuprionis, J. Muraška, A. Pocius, L. Reivydas, St. Rudys,
J. Šiaučiūnas, A. Skučas, I. Straukas, J. Žadeikis, J. Žaliaduonis
\$9.00 — J. Jasulaitis, A. Orvidas, kun. J. Tautkus, kun. J. Velutis
\$6.00 — J. Ambrizas, V. Aušrota, J. Baužys, A. Čekauskas, J. Damušis,
V. Kazlauskas, R. Kungienė, V. Maželis, E. Pakulis, B. Raugas, V. Rutelionis,
K. Sakalauskas, A. Velavičius
\$5.00 — G. Mironas, J. Gepneris
\$4.00 — A. Damijonaitis, K. Dočkus, J. Gylis, I. Kazlauskas, kun. L. Ke-
mėšis, K. Račiūnas, J. Stelmokas, A. Vasaitis
\$2.00 — V. Banelis, J. Roland, J. Staniškis, J. Starzdas
\$1.00 — G. Budrytė, P. Česūnas, M. Čyvas, J. Gruzdis, A. Kareiva, kun.
M. Kirkilas, S. Mališka, K. Palčiauskas, V. Palonas, J. Parvyis, A. Reventas,
V. Šalkūnas, J. Stepanas, A. Vaitiekūnas, P. Valonis

Be anksčiau paskelbtųjų, "Į Laisvę" aukomis per mūsų bendradarbę A. Vai-
siūnienę dar parėmė šie Venecuelos lietuviai: A. Biskys, B. Deveikis, A. Dug-
nas, E. Gutauskienė, dr. A. Jaloveckas, S. Jankauskas, P. Kriščiūnas, J. Kuka-
nauza, M. Kvedaras, V. Lesiūnas, J. Mažeika, J. Menkeliūnas, V. Moigis, E.
Nelsaitė, G. Orentas, kun. A. Perkumas, G. Statkuvienė, B. Šimukonis, A. Šulcas,
S. Tamošaitienė, dr. F. Zubras, R. Zavadskas, P. Žilius.